

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2024 • IX. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2024 • IX. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő:

Prof. Dr. Barabás A. Tünde CSc OKRI igazgató, főtanácsos,
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE)

Felelős szerkesztő:

Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs (OKRI),
egyetemi oktató (PPKE)

A szerkesztőbizottság elnöke:

Prof. Dr. Belovics Ervin PhD főtítkár (Legfőbb Ügyészség),
tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. Dr. Polt Péter PhD legfőbb ügyész,
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE), c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes,
c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD Vas vármegyei főügyész helyettes,
egyetemi docens (ELTE)

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi docens (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD intézetvezető egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd,
tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. em. Dr. Görgényi Ilona CSc (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár:

Dr. Sárík Eszter PhD tudományos főmunkatárs (OKRI)

Tördelő: Szabados Attila

Szöveggondozó: Giricz Anna

Webdizájn: Promotheus Agency

TANULMÁNYOK

- 4** **Rimóczy István**
Mérlegelés, meggyőződés, felülbírálat. III. rész
- 21** **Simonyi-Kovács Melinda**
A büntetőeljárás egyéb útra terelésének lehetőségei, és ezek alkalmazása a gazdasági bűncselekmények körében. I. rész
- 40** **Windt Szandra**
A proaktivitás lehetőségei a munkacélú kizsákmányolás elleni küzdelemben
- 55** **Fedor Zsuzsanna Réka**
Az állatok élethez való joga a büntetőjogi védelem tükrében

KEREKASZTAL

- 67** **Windt Szandra**
Középpontban a munkacélú kizsákmányolás

HÍREK

- 70** **Kovács Attila**
Megfojtott virágok. A védett természeti területeken elkövetett jogsértések elleni ügyészi fellépés szempontjai
- 82** **Oláh Edit**
A tévedés mint büntethetőségi akadály szabályozásának története
- 87** **Sztancs Edit**
A mesterséges intelligencia és a büntetőjog dogmatikai szempontból

NEMZETKÖZI FIGYELŐ

- 92** **Erdődy Gyula**
A közigazgatási szabályszegések szankciórendszerének változásai hazánkban, nemzetközi kitekintéssel
- 113** **Suplicz Dóra**
The effect of psychopathy on criminal liability and sentencing

KÖNYVAJÁNLÓ

Könyvismertető

- 119** **Kiss Anna**
Élő jogszokások. Jogi néprajzi, jogtörténeti és jogi kultúrtörténeti tanulmányok
- 122** *Válogatás a szakirodalomból*

RIMÓCZY ISTVÁN*

Mérlegelés, meggyőződés, felülbírálat

III. rész

AZ INDOKOLÁSI KÖTELEZETTSÉG SZEREPE A BÍRÓI MÉRLEGELÉSBEN

Az indokolási kötelezettségnek az önkényességgel szembeni jelentősége közhelynek számít. A helytelen vagy érthetetlen érvekre alapozott, esetleg érvelést nem is tartalmazó ítéletek és határozatok a külső befolyás látszatát keltik, ekként a közbizalom gyengítésére is alkalmasak. Általánosan kimondható ezért, hogy az érvelési színvonal az igazságszolgáltatás elfogadottságának és a büntetőjogi célrendszer működőképességének biztosítója: preventív hatása ugyanis kizárólag mindenki számára érthető döntéseknek lehet.

Ez a megállapítás a mérlegelési tevékenység indokolására is érvényes. A bizonyítás résztvevői csak akkor tudják elfogadni az ítéleti tényállást, ha az általuk hivatkozott bizonyítékok esetleges elvetését érthető és logikus indokok támasztják alá, ellenkező esetben az igazságszolgáltatás megbízhatatlan működésére következtetnek. Ez nemcsak az – érzése szerint – ártatlanul elítélt terhelte vonatkozik, de a megfelelő alap nélküli felmentést sérelmező ügyészre, sértettre és a közösségre is. A mérlegelést érintő indokolás színvonalával szembeni *alapelvárás ezért az, hogy világosan reflektáljon a felek bizonyítékok elfogadhatóságát érintő érveire.* (Ez a kontradiktórius jelleg természetesen a jogalkalmazás más területein is elvárható, különösen a büntetékiszabást befolyásoló körülményekről való számadásban.)

Érdekes megfigyelni, hogy ezt az alapelvárást az egyes országok miként tartják összegegyeztethetőnek a bírói függetlenséggel. *Németországban* és *Olaszországban* – hazánkhoz hasonlóan – az a felfogás uralkodik, hogy a bírói ítéletek minőség szempontjából való értékelése a függetlenséget sérti, ezért attól tartózkodni kell. Ezzel szemben *Angliában* a bírák kiválasztásának szempontjai között szerepel a lényeglátás, a világos fogalmazás és a kiegyensúlyozott mérlegelés képessége is (vagyis a bírák ugyan függetlenek, de a kiegyensúlyozottan mérlegelni nem képes személy nem lehet bíró, a mérlegelés minőségét tehát első sorban szervezeti biztosítékok védik). *Finnország* modelljének középpontjában

---

* RIMÓCZY István, főügyészségi ügyész, Fővárosi Főügyészség, Büntetőbírósági Ügyek Osztálya

két gondolat áll. Először is „hard” eszközként egy *check-list* szerint értékeli az ítéleteket, és annak részeként a világosságot és a felek érveire való reagálást is ellenőrzik. Ezt olyannyira komolyan veszik, hogy az egyes bíróságok éves költségvetésére is kihat az elvárásoknak való megfelelés vagy annak hiánya. Emellett „soft” eszközként folyamatos kapcsolatban áll a bírói és az akadémiai szféra, ami a bírák szakadatlan elméleti képzését is biztosítja. A finn felfogás szerint az előre meghirdetett szempontok szerinti minőségi ellenőrzés nemhogy csökkenti, de növeli a bírói függetlenséget, mert a magas minőségű bíráskodás nehezebben befolyásolható illegitim módon.¹

A bírói függetlenség magyar felfogása szerint az ítéletek nem vethetők alá külső – értsd: a bírósági szervezetrendszeren kívüli – kontrollnak. Ez azzal a következménnyel jár, hogy „az értékelés értékelésére” egyedül a felsőbb bíróságok jogosultak,² a fellebbező ügyfelek például nem (ha mégis ezt teszik, érvelésüket a felsőbb bíróság a felülmérlegelési tilalomra tekintettel általában diszkvalifikálja). *Az a szabály, hogy a mérlegelés nem támadható, a gyakorlatban azt jelenti, hogy „kívülről” szabályszerűsége sem vizsgálható.* Ez az alapelvi szintűnek tűnő szabály nagyban hozzájárult a mérlegelés irracionális jellegűként való felfogásának elterjedéséhez. Valójában azonban a szabály nem is olyan régi: az 1973. évi I. törvény³ előtti szabályozás az indokolási hibát megalapozatlansági okként szabályozta, mondván: az egyéb – ténybeli jellegű – megalapozatlansági okok mellett *az indokolás hibája az ítélet logikai alátámasztásának hibáját mutatja, ekként maga is megalapozatlanság.*⁴ E szabályozás jelentőségét az akkori jogirodalom kellően ki is emelte:

„Az a körülmény, hogy a tételes törvény a nem helytálló logikai alátámasztást nem eljárási szabálysértésként [...], hanem sui generis hatálytalanítási oknak: megalapozatlanságnak tekinti, az indokolási kötelezettség tartalmát helyezi előtérbe. A bírói döntés kialakulásának menetét bemutató ítéleti indokolás követelménye a nyilvánosság elvével áll kapcsolatban. A meghozott bírói döntés helyességét többek között az is ellenőrzi, hogy azok az okok, amelyek a bíróságot a döntés meghozatalára indították, bárki által megismerhetők, végig követhetők. Az ítéleti indokolás kötelezettsége és nyilvánossága a bírói önkény egyik legfontosabb ellenszere.”⁵

¹ BENCZE Mátvás – FICSOR Krisztina – KOVÁCS Ágnes: Útkeresés az igazságszolgáltatás minőségéről. *Jogtudományi Közlöny*, 2015/9., 443–448.

² KATONA Géza: *Valós vagy valótlan?* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990, 65.

³ 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról

⁴ NAGY Lajos: *Fellebbezés a büntetőperben.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960, 287.

⁵ Uo.

Hangsúlyozandó, hogy a mérlegelés megtámadását és a mérlegelési eredmény hivatalból történő felsőbb bírósági megváltoztatását az akkori törvény is tiltotta (mint láttuk, döntően azzal az indokkal, hogy a bizonyítékok hitelességének megítélésében az elsőfokú bíróság a másodfokúnál előnyösebb helyzetben van⁶). Ennek feltétele azonban a kellő ítéleti indokok rögzítése volt, különben a mérlegelés eredménye megalapozatlannak minősült, így ezzel az indokkal támadhatóvá is vált. Ebben a rendszerben az elsőfokú bíróság tehát nem engedhette meg magának a hatályon kívül helyezés kockázatát nélkül, hogy a mérlegelési folyamat kellő indokolását elmulassza.

Az az „újabb” rendelkezés, ami az indokolási kötelezettség elmulasztását eljárás szabálysértéssé „minősítette vissza”, felgyorsította az indokolás később tárgyalandó devalválódási folyamatát. Sokkal könnyebb ugyanis kijelenteni, hogy egy eljárási szabálysértésnek nem volt jelentős szerepe az ítélet meghozatalában, ekként jelentősége relatív, mint azt, hogy az ítélet ugyan megalapozatlan, de helyes. A folyamat betetőzése a részleges megalapozatlanság, a hatályon kívül helyezés elleni fellebbezés és a kasszációs jog minimumra szorításának megjelenése volt, ami egyértelművé tette: a jogalkotó a tényállás mellett az indokolás javítását is elvárja a másodfokú bíróságtól.

Amellett, hogy a felülmérlegelési tilalom kiterjesztett értelmezése (mondhatnánk: „a mérlegelés tabuvá nyilvánítása”) nem régi elv, nem is magától értetődő alapelv. A szabad bírói mérlegelés elválaszthatatlan kapcsolatban van az indokolási kötelezettséggel, utóbbi elhagyása az észszerűség és az igazság feladását jelentené, és feleslegessé tenné az eljárás iratokban történő rögzítését, sőt magát a bizonyítási eljárást is. Okkal hangsúlyozta tehát a korabeli irodalom, hogy a mérlegelés *felülbírálata* nem jelent egyet a *felülmérlegeléssel*, ami az elsőfokú mérlegelés eredményének megváltoztatását jelenti. Az akkori gyakorlat szerint ezért a mérlegelés szabályosságát a másodfokú bíróságnak hivatalból is vizsgálnia kellett, és annak hibáit az ügyfelek is szóvá teheték:

„A bírói mérlegelés szabadsága és az indokolási kötelezettség szoros kapcsolata magával hozza azt is, hogy a másodbírói felülbírálatnak – bizonyos vonatkozásokban – a mérlegelés felülbírálatára is ki kell terjednie. Ez azonban természetesen nem jelenti azt, hogy a másodfokú bíróság magát a mérlegelés eredményét megváltoztathatná.”⁷

A Kúria iránymutatása szerint⁸ az ítéleti indokolástól az várható el, hogy a mérlegelési tevékenység a *másodfokú bíróság számára követhető legyen*. A felek érveire

⁶ Ehhez járult az az érvelés is, hogy a népi ülnökök közreműködésével hozott, ennél fogva demokratikus döntés felülbírálata nem felel meg a szocialista demokrácia alapelvének sem.

⁷ NAGY L. (1960): i. m. 289.

⁸ 1/2007. BK vélemény.

való reflektálás, illetve a kiegyensúlyozott mérlegelés tehát nem jelenik meg az elvárások között. A magyar jog és a gyakorlat így megengedi a mérlegelési folyamat indokolásának egyoldalú, kiegyensúlyozatlan, vagy rendkívül hiányos teljesítését is. Mindez arra utalhat, hogy *a bírák jogtudatában kevésbé játszik szerepet a mérlegelés szigorú logika szerinti végzésének és transzparens indokolásának szükségessége*. Ez természetesen az ügyészi jogalkalmazásra is kihat.

A MÉRLEGELÉS KITERJESZTETT ÉRTELMEZÉSE

A JOGÁSZKÉPZÉS PROBLÉMÁI

A korlátlan mérlegelési szabadsággal csak szuperracionális jogalkalmazó tud élni. Olyan személyről van szó, aki képességeinél és ismereteinél fogva alkalmas az igazság megtalálására, és éppen ezért a részletszabályok csak megkötnék a kezét ebben a fontos tevékenységben. A jogalkotó ilyennek tettezte a magyar büntető igazságszolgáltatás dolgozóit.

Más országok jogalkotói saját igazságszolgáltatásuk személyi állományát nem ruházták fel ilyen szabadsággal, és meghatározták a mérlegelés olyan részletszabályait, melyekről azt feltételezték, hogy az igazság megtalálásában segítséget jelentenek, nem pedig gátolják azt. Az olasz törvény szerint például a jogalkalmazó kizárólag olyan bizonyítékot használhat fel a tényállás megállapítása során, melyet mindkét oldal résztvevői elé tártak, és azok nyilatkoztak is róluk.⁹ A kontradiktórius elem erősítésének nyilvánvalóan az az érdeme, hogy a bizonyítás résztvevői segíthetnek felhívni a jogalkalmazó figyelmét az adott bizonyítékok hitelességét befolyásoló megfontolásokra, mivel azt magától nem feltétlenül találja meg.

Kérdés, hogy a magyar jogalkalmazók – vagy bármely más országbeli kollégáik – képesek-e eleget tenni a törvény által támasztott magas elvárásoknak. A válasz még akkor sem lehetne egyértelmű igen, ha a bírói és ügyészi hivatalok aspirációi a jogi egyetemen és gyakorlatuk során részletes oktatásban vennének részt a bizonyítékok mérlegelése, illetve tágabban: a bizonyítás elmélete tárgyában. A helyzet azonban nem ez. A bizonyítás és a tényállás-megállapítás módszereit a bírói-ügyészi kinevezés előtti gyakorlat során sajátítják el, kevesebb elméleti képzéssel, mint inkább pragmatikusan, mások példáit látva, illetve a felső hatóságok észrevételezésein keresztül. A mérlegelési gyakorlat színvonalának emelése megkövetelné *a döntés és az érvelés elméletének és gyakorlatának szervezett oktatását*, mivel a hatóságok jogismerési kötelezettségéhez hozzátartozik a tényállás-megállapítási technika

⁹ BENCZE Máttyás: A bírói mérlegelésre vonatkozó szabályok értelmezésének sajátosságai. *Jogesetek Magyarázata*, 2011/2., 89.

alapos ismerete is.¹⁰ A jogászképzés hiányosságai így feltétlenül negatívan hatnak az ítélkezési színvonalra, mégpedig a mérlegelés, a ténymegállapítás, az indokolás, a meggyőző erő tekintetében egyaránt:

„[A] jogi felsőoktatásban a bizonyítás – különösen az eljárásjogi bizonyítás – mibenlétének ismeretét adottnak veszik. A jogásznak azt tanítják tehát, hogy a jogot a megbízhatóan, sőt kétséget kizáró bizonyossággal igazolt tényekre kell alkalmazni. Arról azonban, hogy miként lehet a vitatott tényeket a bizonyítékokból kihámozni, a bizonyítási eszközökre vonatkozó – tulajdonképpen formális – eljárásjogi előírásokon túlmenő, azaz tartalmi, érdemi ismereteket nem tanítanak. Az ítéletek indokolásában a bizonyítékok értékeléséről szóló fejtegetések – ha egyáltalán találhatók ilyenek, és nem a bizonyítási eszközök pusztá felsorolása helyettesíti őket – ezért olyan laposak, semmitmondók.”¹¹

A bizonyítási technikák közül hiányzik a kihallgatási taktika ismerete is:

„[A] kihallgatási taktika rendszeresen és tudatosan nem kerül alkalmazásra. A bírói tárgyaláson a kihallgatás módszerei, színvonala a bíró rátermettségétől, szakmai jártasságától függ. A jogalkalmazók kihallgatással kapcsolatos ismereteinek tudományosan megalapozott fejlesztésére nem jelentkeznek széles körben igények.”¹²

A kihallgatás sikerének esetlegessége annál inkább nagy hiányosság, hogy – mint látni fogjuk – a bírói mérlegelésben éppen a vádlottról és a sértettről szerzett összbenyomás képezi a kiindulópontot, ezért kihallgatásuk szakszerűségének fokozott jelentősége van. A jogászképzés hiányosságai miatt a *kriminál-taktika ajánlásai* (az együttműködési hajlandóság felkeltése, az igazmondási készség kialakítása) a tárgyaláson nem érvényesülnek.¹³

Különös, hogy már több mint egy évszázaddal ezelőtt felismerték, hogy a jogászképzés nem biztosítja az alapokat a büntetőügyek elbírálásához szükséges készségek megszerzéséhez. *Vámbéry Rusztem* 1907-ben megjelent tanulmányában¹⁴ például azt hangsúlyozza, hogy a büntetőbírák és a királyi ügyészek feladata jóval többet kíván meg a büntetőjog ismereténél. Elengedhetetlen szükség van még a következő tárgyak ismeretére: a bűnügyi lélektan és pszichiatría, az elméleti és gyakorlati börtönügy, kriminalisztika és kriminalaetiologia. Az oktatásnak pedig nem csupán elméletinek kell lennie.

¹⁰ NAGY Lajos: *Ítélet a büntetőperben*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 127.

¹¹ BÓCZ Endre: *Négy évtized az ügyészségen*. Pallas Páholy, Budapest, 2010, 561.

¹² KATONA G. (1990): i. m. 246–247.

¹³ BÓCZ Endre: *Kriminalisztika a tárgyalóteremben*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 105.

¹⁴ VÁMBÉRY Rusztem: *A büntetőbíró*. In: TÓTH Mihály (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Osiris, Budapest, 2003, 108–109.

„Gyakorlati szempontból pedig éppoly lényegesnek tartom, hogy a büntető igazságszolgáltatás adepta a rendőrségi szolgálattól kezdve a börtönügyi szolgálattig alapos aktív részt vegyen a kriminális szak minden egyes funkciójában. Ily teljes áttekintés nélkül jó büntetőbíró el sem képzelhető.”¹⁵

Az elmúlt néhány évtizedben a *képzés* – mégpedig a gyakorlati és elméleti képzés – *jelentősége fokozódott*. Ennek alátámasztására a teljesség igénye nélkül a következőket idézzük fel.

A bizonyítási technikák ugrásszerű fejlődése (mikroanyag-maradványok vizsgálata, informatikai bizonyítékok stb.) a hagyományos bizonyítási eszközök visszaszorulásával jár, ezek használata ugyanakkor a jogalkalmazóval szemben is elvárásokat támaszt annak ellenére is, hogy ezek a technikák szakértői közreműködés útján kerülnek a bizonyítás anyagába. A szakértői vélemények ugyanis nem helyettesítik a jogalkalmazói ténymegállapítást, mi több, a jogalkalmazónak a szakértői véleményt mint bizonyítékot alaposan értékelnie kell.

Nem csak a bűnüldözés, de a bűnözés átalakulása (például a szervezett bűnözés) is a közvetett bizonyítékok arányának növekedését okozza, sőt:

„[A] kriminalisztika története lényegében [...] a bűnügyekben eredményesen felhasználható közvetett bizonyítékok bővülésének, gazdagodásának és differenciálódásának története.”¹⁶

Ennek következtében *az igazságszolgáltatási rendszer képességei döntő mértékben függenek a közvetett bizonyítékok felhasználásának képességeitől*,¹⁷ márpedig ez elsősorban képzettség kérdése.

A modern bűnügyekben nincs mód arra sem, hogy a bizonyító és a bizonyítandó tény közötti kapcsolatot az intuíció által, vagyis tudat alatt ragadja meg a bizonyítás alanya. A ténykapcsolatokat csakis tudatos elemzéssel lehet megállapítani, „megérezni” a *bizonyítottságot* ezért – ellentétben a hagyományos bűnügyekkel – nem lehet. Ez eltérő szemléletet, hozzáállást kíván a hagyományos bűnügyeken kifejlődött szokásokhoz képest, ami a szélesebb értelemben vett – a szervezett gyakorlatot is magába foglaló – képzés jelentőségére utal. *A kriminalisztikai műveltséget semmilyen szabályozás nem pótolhatja*, mivel a szakmai feladatok megoldására való képesség nem jogszabályok, hanem képzettség és gyakorlottság függvénye.¹⁸

¹⁵ Uo. 109.

¹⁶ TREMMEL Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljáráásban*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2006, 85.

¹⁷ IBOLYA Tibor: Egy önkényuralmi bizonyítékértékelési elmélet továbbéléséről. *Magyar Jog*, 2015/9., 532.

¹⁸ CSÉKA Ervin: Gondolatok a hazai bűnözésről és bűnüldözésről. In: IRK Ferenc (szerk.): *A bűnözés jövője. Emlékkönyv Pusztai László tiszteletére halála első évfordulóján*. Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet, Budapest, 1997, 20–21.

A BIZONYÍTÁSI „AXIÓMÁK”

A képzés hiányossága az egyik magyarázata annak, hogy a jogalkalmazásban – így a mérlegelés kapcsán is – olyan sok „axióma” terjed el, melyeknek nincs elvitudományos alapja, mégis képesek évtizedeken át befolyásolni a gyakorlatot:

„[A] magyar büntetőjogi gyakorlatban a bizonyítékok értékelésével (korábbi, de még ma is nagyon elterjedt műszóval, mérlegelésével) kapcsolatban több olyan axiómának tekintett – valójában nem az – tétel is van, amelyek mechanikus alkalmazása, a lélektelen ügyintézés során az észszerű gondolkodással, a logikával és a mindennapi élettapasztalattal szembeállítva gátolják, sőt sokszor ellehetetlenítik az eljárások eredményes lefolytatását, az igazságos ítélet meghozatalát.”¹⁹

Ilyen például az „*egy állítás – egy tagadás*” gondolata, amely azt fejezi ki, hogy ha az ellentétes irányba mutató bizonyítékok száma egyenlő, akkor nem lehet közöttük dönteni (viszont lehet, ha az egyik irányba szám szerint több bizonyíték mutat).

Hasonló axióma a „*konzekvens vallomás*” elve, amely szerint, aki többszöri kihallgatás során is ugyanazt vallja, az igazat mond, aki viszont megváltoztatja a vallomását – legyen szó akár csak jelentéktelen részletkérdésről, vagy komoly indokokról, például fenyegetés hatására tett vallomásról –, az szavahihetetlen. Az elv cáfolata kézenfekvő: konzekvensen is lehet valótlan vallani, és a valós vallomás sem mindig várható el mindenkitől. Az elv egyik következménye a szembesítések elrendelése olyan emberek között, akik egyike a bűncselekmény jellegénél fogva fél a másiktól. A nem meglepő végkifejlet a terhelő vallomás visszavonása, amely szavahihetlenné teszi az eddig igazat valló személyt.

Axiómaként kezelik a „*terhelt hallgatása nem bizonyít semmit*” elvét is, melyet a Miranda-szabályból szokás levezetni. A terhelttel hazánkban is ismertető Mirandafigyelmeztetés azonban ezt az elvet nem foglalja magába, csupán azt, hogy a terheltnek joga van hallgatni, de ha ennek ismeretében vallomást tesz, akkor az felhasználható ellene is bizonyítékként. Ebből nem következik, hogy a hallgatás jogával élő terhelt terhére ne lenne értékelhető az a tény, hogy nem védekezik, mivel a terhelt joggyakorlásának nem csak rá nézve kedvező következményei lehetnek. Joga van a terheltnek a beismert vallomáshoz is, holott annak rendszerint számára hátrányos következményei vannak, ám ez a felismerés mégsem akadály a terhelti vallomás bizonyítékként való elismerésének. Joga van a terheltnek a valótlan tartalmú vallomáshoz is, ám ha él ezzel a jogával, az nem zárja ki, hogy ezt rá nézve kedvezőtlen következmények kísérjék. Mindez az „axióma” tarthatatlanságára utal. *Tóth Mihály* ekként idézi ennek kapcsán *William Glainville* brit büntetőjogászt:

¹⁹ IBOLYA T. (2015): i. m. 532.

„[A] hallgatáshoz való jog új és kiterjesztő értelmet kapott; olyat, ami józan ésszel nézve már szétfeszíti a reális kereteit. [...] Igaz ugyan – állítja az angol kriminológus –, hogy az embereket közvetve sem szabad megbüntetni azért, mert nem szolgáltatnak bizonyítékot a bűnösségükre. Ám szerinte az is igaz, hogy »az ártatlan nem áll némán, hanem érvekkel védekezik, s türelmetlenül várja, hogy válaszolhasson a kételkedők kérdéseire. Ha ezt mégsem teszi, nem lehet tiltott dolog felhívni az esküdtek figyelmét arra, hogy értékeljék belátásuk szerint a hallgatást. Nem tiltható meg tehát az esküdteknek, hogy így okoskodjanak: súlyos bizonyítékok merültek fel ez ellen az ember ellen, és mert nem védekezett [...] elítélem.«.”²⁰

Kifejezetten kontraproduktív axióma a „*bizonyítékok zárt láncolatának*” elve.²¹ Az eredetileg *Visinszkijtől* származó elvet már a hatvanas évek szovjet tudománya is élénken kritizálta, ennek ellenére a mai napig tartja magát, mint a közvetett bizonyítékokkal való bizonyítás alapja. Helytelenségét mutatja, hogy a bizonyítékok nem feltétlenül rendeződnek láncolatszerűen egymás után, hanem azok sokszor egymástól függetlenül mutatnak egy irányba – éppen ez a valószínűségek szorzódásának már tárgyalt alapja. Éppen ezért – szemben *Visinszkij* tanításával – az ilyen bizonyítékok egyikének kiesése nem okozza a zárt láncolat szétszakadását sem. A láncolatelmélet tehát tarthatatlan.²²

Végezetül megemlítjük a „*szakértő mindent üt*” elméletét, mely szerint az a tény, amit szakértő mondott ki, nagyobb bizonyító erővel rendelkezik, mint amit a tárgyi bizonyítékok megismerése után bárki – de legalábbis gyakorlott bíró vagy ügyész – megállapíthat. A szakértő így az ügy bíró által sem felülbírállható „tudományos bírója”,²³ a *index facti*, akinek a véleménye feleslegessé tesz minden egyéb bizonyíték-értékelést. Ez nagy segítséget jelent a döntés indokolásában, ami a szakértő kirendelésére ösztönzi a jogalkalmazókat akkor is, ha a megítélendő kérdést maguk is meg tudnák ítélni. A „tudományos bíró axiómája” egyébként ellentétben áll a szabad bizonyítási rendszer alapelvével is: a bizonyítékoknak nincs előre meghatározott bizonyító erejük.

Az „axiómák” további részletesebb kifejtése helyett elegendő összefoglalóan annyit megállapítanunk, hogy a jogászképzés bizonyításelméleti hiányosságai

²⁰ TÓTH Mihály: A „magyar Miranda” első néhány éve (részletek). In: TÓTH Mihály (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Osiris, Budapest, 2003, 218.

²¹ Az elv gyakorlati következményeiről és elméleti tarthatatlanságáról részletesen lásd IBOLYA T. (2015): i. m.

²² *Tremmel* terjedelmesen és visszatérően foglalkozik a láncolatelmélet (illetve láncolat-hasonlat) cáfolatával, kifejtve, hogy a bizonyítékok sokkal inkább hálószerűen ábrázolható kapcsolatban állnak. Ezt olyannyira lényegesnek tartja, hogy értekezését lezáró összegzésének 10. részében újra leszögezi. TREMMEL F. (2006): i. m. 186.

²³ KATONA G. (1990): i. m. 304.

megteremtik a lehetőségét olyan érvelési módok elterjedésének, melyek nem bizonyítható feltevéseken alapulnak. Ez a lehetőség találkozik a részletszabályokat mellőző törvényi szabályozással. A *Frederik Schauer*-nek tulajdonított elmélet szerint az absztrakt törvényi szabályokat a bírói gyakorlat gyorsan konkretizálja, mégpedig az *érvelési tehermentesítés* érdekében, vagyis azért, hogy ne váljék minden ügyben szükségessé annak részletes bemutatása, hogy az absztrakt szabályt miként kell alkalmazni a konkrét ügy körülményeire.²⁴ Az axiómák létezése arra utal, hogy a Schauer-szabály a mérlegelés területén is érvényesül, mivel *az érvelési tehermentesítést a gyakorlat részben az „axiómákra” hivatkozással biztosítja a maga számára.* A fentiek alapján alaposan feltehető az is, hogy a Schauer-szabály áll a „szakértő mindent üt” axiómája mögött is.

Összefoglalva tehát: a mérlegelést törvényünk rendkívül széles körű diszkrécióval adja meg jogalkalmazóink számára, azonban az ehhez szükséges ismeranyagot jogászképzésünk nem biztosítja.

A MÉRLEGELÉSRE VONATKOZÓ INDOKOLÁSI KÖTELEZETTSÉG DEVALVÁCIÓJA

Bencze Máttyás empirikus kutatások alapján az ítéletekben megjelenő hibás mérlegelési indokokat olyan tömegben látta megvalósulni, amely lehetőséget biztosított a klasszifikációra is.²⁵ Eszerint a hibák egy részében az észlelhető, hogy a bíróság az „*egyoldalú mérlegelés*” szabadságát is vindikálta magának, míg a hibák másik csoportját a *mérlegelés formális értelmezése* jellemezte.

Egyoldalú mérlegelésről van mindenekelőtt abban a már említett esetben szó, ha 1) a bíróság a következetes vallomásra alapoz, de azt elhallgatja, hogy az ellentétes irányú bizonyítékok között is ugyanilyen következetes vallomás áll. Előfordul, hogy 2) a jogalkalmazó rámutat az általa megállapított tényekkel szembenálló bizonyítékok gyengeségeire, de hallgat arról, hogy a megállapított tényeket milyen bizonyítékok támasztják alá (így azok gyengeségei sem vizsgálhatók észszerűen). Hasonló eset, ha 3) a szembenálló tanút szavahihetetlennek minősítik, miközben a megállapított tényt alátámasztó vallomás hitelességének elemzése elmarad. Végezetül 4) egyoldalú mérlegelésről van szó akkor is, ha ugyan nem kényszerítő erejű, de a megállapított ténnyel ellenkező ténybeli irányba mutató bizonyítékról azt mondja ki a jogalkalmazó, hogy „nem zárja ki” a megállapított tény, de hallgat arról, hogy ezért mégiscsak gyengíti a tény bizonyítottságát.²⁶

²⁴ BENCZE M. (2011): i. m. 87. A szerző álláspontja szerint a mérlegelésre vonatkozó szabályokra nézve a Schauer-szabály nem érvényesül, vagyis a bírói gyakorlat nem dolgozta ki a részletszabályokat, mivel azok az érvelési tehermentesítést jelen esetben nemhogy segítenék, de gátolnák. Ő azonban az „axiómákkal” nem számol.

²⁵ Uo. 84. és azt követő oldalak.

²⁶ Uo. 84.

Bencze első csoportba tartozó esetköreinek közös jellemzője tehát az, hogy a jogalkalmazó csak a döntését alátámasztó érvelést adja elő tüzetesen az indokolásban, és elhallgatja a szembenálló hasonló súlyú érveket, holott azok léteznek. Az ítélet olvasója – hacsak a bizonyítás anyagát részletesen nem ismerő személyről, így például az első fokon eljáró ügyésztől van szó – nem is veszi észre, hogy a bizonyítékok egy részéről a bíróság hallgat, mivel maga az ítélet önmagában logikus és követhető – csak hiányos – érvelést tartalmaz.

A mérlegelés formális értelmezésének esetei ezzel ellentétesek. Ennek jellemző példája az, ha 1) a mérlegelő valamely fajsúlyos bizonyítékot érdemi ok nélkül minősít hiteltelennak (így például egy vallomást azért nem fogad el, mert ellentmond egy másiknak, de arról hallgat, hogy a két vallomás közül miért éppen ez a hiteltelen és miért a másik a hiteles). Előfordul az is, hogy 2) egyes tények kapcsán az ítélet semmilyen bizonyítékról illetve mérlegelésről nem számol be. Ez különösen felmentő ítéletekben fordul elő, mint amikor – Bencze példája szerint – a bíróság kijelenti, hogy a vádlott jelenléte nem hatott szándékerősítőleg a tettesre, de hogy ezt milyen bizonyítékok mérlegelése után állapította meg, arról hallgat. A következő hiba pedig az, hogy 3) a „mérlegelő” csak felsorolja a bizonyítékokat, de nem jelöli meg, hogy azok közül melyeket találta hitelesnek és miért.

A második csoportba tartozó esetek közös jellemzője, hogy magából az ítéletből is kitűnik a mérlegelési hiba: az indokolás nem jelöli meg, hogy a bíróság valójában miért éppen azokat a bizonyítékokat fogadta el hitelesnek, amelyekre az ítéleti ténymegállapítást alapozta.

Ez különösen ellentétes bizonyítékok esetében jelent problémát:

„Az eljárás áttekinthetősége, a döntés mögött meghúzódó motívumok ellenőrzésének a lehetősége [...] a demokratikus, a humánus büntetőper feltétele. Az ügyfelek csak olyan eljárási rendszerben képesek élni a kontradiktórius per deklarálta jogosítványaikkal, amelyben a megismerési folyamat nyomon követhető, amelyben a döntés motívumai artikuláltak, amelyben tehát nem kell attól tartani, hogy a tényleges, tudatosult, vagy sokszor a maga számára is kibogozhatatlan indítékait a bíró utólag racionalizálja, és azokat ily módon elvonja az ellenőrzés alól.”²⁷

Bár az indokolás hiányosságai nem azonosak a mérlegelés hibáival, ennek ellenére a bizonyításnak mindig van olyan résztvevője, aki az indokolás kiegyensúlyozatlansága vagy formalitása mögött valódi mérlegelési hibát feltételez, sőt ennél is rosszabbat: 1) a döntés valódi motívumainak elrejtését vagy 2) az irraci-

²⁷ BÁRD Károly: *A büntető hatalom megosztásának buktatói. Értekezés a bírósági tárgyalás jövőjéről*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 163.

onális, *érzelmi benyomások hatására hozott döntés utólagos racionalizációját*.²⁸ Könnyű belátni, hogy az ilyen indokolási gyakorlat milyen ártalmas a büntetőjogi célok érvényesülése és az igazságszolgáltatás tekintélye szempontjából.

Az indokolási kultúra nem megfelelő színvonala a szakirodalomban ismert jelenség. *Bencze Mátyás és Kovács Ágnes* több ezzel kapcsolatos anyagot is idéznek.²⁹ Így például *Fázsi László és Stál József* tanulmányát,³⁰ mely szerint az olyan kényszerű másodbírósági megállapítások, miszerint „a vallomás tartalmának értékelését annak ismertetése nem pótolhatja”, továbbá az „életszerűségre” való elsőbírósági hivatkozások nem csak érvelési hiányosságok, de valójában a tényállás megalapozottságát is kérdésessé teszik. Hasonló álláspontot fogalmaz meg *Ficsór Gabriella*³¹ és *Elek Balázs*³² is. Előző szerző véleményét Bencze abban összegzi, hogy „a tényállás indokolásának problémái többnyire a megalapozatlanság körébe tartoznak”, míg utóbbiét abban, hogy „legtöbb esetben az érvelési hiányosságok abból fakadnak, hogy a bíróságok nem fordítanak kellő energiát a letartóztatás elrendelését vagy a szabadlábra helyezést támogató érvek feltárására, és egymással való összevetésére. Így kérdéses, hogy az indokolások színvonalának emelése elegendő-e a problémák orvoslására.”

Mindezek alapján alappal vethető fel, hogy az indokolási kultúra színvonala sok esetben mérlegetlenségi és más ténymegállapítási hibákat leplez. Igen nehéz lenne megállapítani annak okait, hogy miért alakult ki ilyen gyakorlat, de tény, hogy már évtizedekkel ezelőtt is jellemző volt.³³ Minden bizonnyal szerepet játszik ebben az 1/2007. BK vélemény és az annak alapján kialakult felsőbbbírósági gyakorlat is, amely a felülbírálat szempontjából való követhetőséget kéri számon az indokoláson, ezért az elsőbíróságok a másodbíróság részére készítik az

²⁸ *Nagy Lajos* az eljárástudomány egyik legnehezebb problémájának tartotta, hogy a döntést kiváltó érvek mögötti okok, a „motívumok motívumai”, nem mindig esnek egybe azokkal a jogi indokokkal, amelyeket az ítéleti indokolásban kifejtene. Olvasóinak több külföldi szerzőt is a figyelmébe ajánlott a belső indítóokok tökéletlen kifejezési képességéről, a valódi indokok elhallgatásáról és az állandokok kifejtéséről. Lásd NAGY L. (1974): i. m. 493–494.

²⁹ BENCZE Mátyás – KOVÁCS Ágnes: „*Nem foghat helyt*”. *Az Alkotmánybíróság az indokolási kötelezettség teljesítéséről*. MTA Law Working Papers 10. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest, 2018, 9. https://jog.tk.hu/uploads/files/2018_10_Bencze_Kovacs.pdf

³⁰ FÁZSI László – STÁL József: Észrevételek a büntető ítéletek szerkesztésének kultúrája körében. *Büntetőjogi Szemle*, 2012/2., 3–14.

³¹ FICSÓR Gabriella: A készülő új büntetőeljárás kódex margójára. *Büntetőjogi Szemle*, 2015/1–2., 31.

³² ELEK Balázs: Az előzetes letartóztatás indokolása az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatának tükrében. *Büntetőjogi Szemle*, 2015/3., 35–37.

³³ NAGY L. (1960): i. m. 289.

indokolást, azt technikai jellegűnek tekintik, és nem érdemi jelentőségűnek.³⁴ Ez lényegesen kevesebb, mint amit az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Alkotmánybíróság sztenderdjei megkövetelnek. Utóbbiak alapján ugyanis:

„[M]inimális követelménynek látszik, hogy a bíróságoknak az ítéleti indokolásban legalább azokra a releváns, érdemi és komolyan vehető érvekre reagálniuk kell, amelyeket az eljárás szereplői a bíróság elé terjesztettek. A »reagálás« szó két összetevőre bontható: a bíróságnak mérlegelnie kell a felek érveit, és indokolnia kell a mérlegelés eredményét.”³⁵

Az említett sztenderdek alapja, hogy az indokolási kötelezettség jelentős mértékű megsértése a tisztességes eljárás részeként önállóan is megfogalmazott *indokolt bírói döntéshez való jog* sérelmét okozza.³⁶ A jogalkotó ennek a veszélynek a csökkentése érdekében tételesjogi rendelkezést hozott, a Be.³⁷ 561. § (3) bekezdés d) pontjában előírva, hogy az ítéleti indokolásban tételesen be kell mutatni az elfogadott bizonyítékokat, egyben az elvetett bizonyítékokat is az elvetés indokival együtt. Kérdéses, hogy ez a félreérthetetlen rendelkezés mennyire fog a gyakorlatban változást okozni, figyelemmel arra is, hogy az indokolásnak eddig is így kellett volna elkészülnie tételesjogi előírás nélkül is, mégsem így történt, és most sincs semmilyen szankciója az ezt sértő ítéletnek. Félő ezért, hogy a több évtizedes kultúrát ez a *lex imperfecta* nem lesz képes alapjában megváltoztatni.

A MEGGYŐZŐDÉS SZEREPE A GYAKORLATBAN

Az indokolási kultúra minőségében az is szerepet játszhat, hogy a bírói gyakorlat részben a meggyőződés szubjektív jellegét és annak a mérlegelést irányító szerepét vallja, amiből egyenesen következik az az álláspont, hogy a mérlegelést nem szükséges – sőt nem is lehet – észszerűen indokolni.

„[A] bíróságok akkor idézik a szabad bizonyítás elvét, amikor egyébként nem sikerül hézagmentesen bizonyítani a megállapított tényállást [...] ezt az egyébként is rendkívül általános szabályt a gyakorlat tendenciaszerűen kiterjesztően értelmezi [...] tovább tágítja a mérlegelés szabadságát [...] nem várja el a bírói meggyőződéssel szembenálló érvek részletes elemzését és cáfolatát [...]. Ezáltal az értelmezési gyakorlat a bizonyítékok szabad értékelését a bírói meggyőződés függvényévé tette, holott a törvény szövege szerint a folyamat éppen az ellenkező lenne: a szabad mérlegelés eredményeként kell kialakulnia a bírói meggyőződésnek.”³⁸

³⁴ BENCZE M. – KOVÁCS Á. (2018): i. m. 5.

³⁵ Uo. 23.

³⁶ Uo. 2.

³⁷ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

³⁸ BENCZE M. (2011): i. m. 86–87.

Mindez tehát azt jelenti, hogy *a meggyőződés alkalmas a bizonyítékok és a be-lőlük levonható következtetések hiányának pótlására*, és ahol ezt a szerepet veszi fel, ott az indokolási szabályok is felpuhulnak. Ez a módszer a *gyakorlatban* irracionális elemek bevitelét jelenti az ítélezés jogilag abszolút racionális területére is.

„[A] jogalkalmazót terhelő indokolási kötelezettsége ellenére a bizonyítékok összességének tulajdonított bizonyító erő értékelése jelenleg – különösen egymásnak ellentmondó bizonyító tények esetében – alapvetően ösztönös kritériumok alapján történik.”³⁹

Még világosabban fogalmaz a következő idézet:

„[A] meggyőződés és az ismeret egymástól lényegében különböző fogalmak, hiszen a meggyőződés forrása egy öntudatlan csatlakozás valamely elvhez, míg az ismeret az értelem által magyarázható megfigyelés és tapasztalat eredménye. [...] Meggyőződéseink elsősorban azok forrásainak milyensége vagy helytelenített tartalma miatt válnak bíráló tárgyává. A bírói döntéshozatal kapcsán ez leginkább az evidencia vagy kellő bizonyíték hiányára alapozott döntések, így a részrehajlás vádja képében érhető tetten. Amennyiben helytelenítünk egy meggyőződést, azonnal morális kifogások után kutatunk.”⁴⁰

Eszerint tehát a meggyőződés alapvetően öntudatlanul, a jogalkalmazó valamely elvhez történő csatlakozása útján keletkezik, kifogásolása pedig döntően morális síkon zajlik. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a meggyőződést külső körülmények ne befolyásolják, ekként például a bizonyítékoknak ne lehetne szerepük a meggyőződés alakulására. Ez a hatás azonban távolról sem kizárólagos.

Mindezek alapján okkal tételezhetjük fel, hogy a jogalkalmazók egy része hajlamos a meggyőződésnek a teljesen szabad bizonyítási rendszerben kialakult irracionális jelleget kölcsönözni, amely az erkölcsi bizonyossággal azonos. Az ilyen jogalkalmazó sokszor inkább „érzi”, mintsem „megismeri” a bűnösséget (annak hiányát) megalapozó tényeket, és az ítéletben ezt csupán utólag racionalizálja. Hasonlóképpen gondolkodik tehát a mérlegelésről, mint *Beccaria*: „A bizonyítékok erkölcsi csalhatatlanságát könnyebb érezni, mint pontosan meghatározni.”⁴¹

Hogy az így felfogott meggyőződés milyen tévedésekre képes, az régóta közismert a jogtudományban. A meggyőződésnek az igazságtól való félresiklását

³⁹ KATONA G. (1990): i. m. 95.

⁴⁰ SIMON Alexa: A bírói meggyőződés szerepének alakulása a hatályon kívül helyezés megváltozott szabályainak fényében. *Belügyi Szemle*, 2020/1., 108–112.

⁴¹ Beccariát idézi KIRÁLY Tibor: *Büntetőítélet a jog határán*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972, 16.

illetően megemlíthető az is, hogy a tapasztalatok szerint a meggyőződés még csak nem is a bizonyítás során keletkezik teljes mértékben. A kontinentális tárgyalási rendszerekben, így a magyarban is, a bírói meggyőződés kialakulása már a tárgyalás előtt, a *nyomozási iratok áttanulmányozása* során megkezdődik, ami oda is vezethet, hogy a nyomozási iratok tartalmától eltérő tárgyalási információ *kognitív disszonanciát* idéz elő a bíróban, aki ezért hajlamossá válik az ilyen információk figyelmen kívül hagyására. A mérlegelés kiegyensúlyozatlansága tehát legalábbis részben a nyomozási iratok ismeretére vezethető vissza, ez a kontinentális rendszer „kognitív ára”. Az angolszász rendszerben ez a veszély nem fenyeget, a keresztkérdés módszere ugyanis roppant megnehezíti az öntudatlan egyoldalúságot a mérlegelésben. Ha a kontinentális ítélőbíró rászokik a kérdéses olyan módszerére, amellyel a nyomozási iratok tartalmával ellentétes válaszokat elkerülheti – és így a kognitív disszonanciát is –, a kör bezárulhat: *a bírói meggyőződés az igazság megállapításának akadályává válhat.*⁴² Király Tibor így írt erről 1962-ben:

„A lelkiismeretes bíró az iratokat jól áttanulmányozva megy a tárgyalásra. Megtanulja az ügyet. Így könnyen beleivódik a terhelt bűnösségéről való szubjektív meggyőződés és az egész ügynek az a megítélése, amelyet a nyomozati anyag kifejez. Nehéz lesz a védelemnek az esetlegesen előforduló tévedések ellen harcolni. Nem állítom, hogy amit leírtam, tipikus. De az ilyen veszély reális és a megvalósulása gyakorlatilag azzal a következménnyel jár, hogy a tárgyaláson a vád és a védelem nincs egyenlő helyzetben. [...] A statisztikai adatok tanúsága szerint több időt vesz igénybe a felmentő ítélettel végződő bírósági eljárás, mint a bűnösség megállapításával végződő. Ennek oka lehet, hogy a védelemnek nehezebb meggyőznie a bíróságot a terhelt ártatlanságáról vagy a vád nem eléggé megalapozott voltáról, mint a vádnak a bűnösségről.”⁴³

A nyomozási iratok előismerete után a meggyőződés kialakulása a vádlott és ezt követően – ha az ügy jellegéből adódóan sértett is részt vesz az eljárásban – a sértett megismerésével folytatódik. Ekkor jön létre az *összbenyomás*, melynek a kutatások szerint perdöntő jelentősége van a meggyőződésre, minthogy – az objektív adatok helyett – ez képezi azt a kiindulópontot, melyhez a többi bizonyítékot viszonyítják:

„Úgy tűnik, a kontinentális rendszerben [...] a vádlott személyéről alkotott kép az egyik fontos támpont, amelyhez a bíróság a különböző bizonyítási eszközök hitelt érdemlőségét mérheti. A bíróságnak természetesen egy sor más viszonyítási pont is rendelkezésére áll a bizonyító erő megítéléséhez, a közvetlen megismerés

⁴² BÁRD K. (1987): i. m. 50.

⁴³ KIRÁLY Tibor: *A védelem és a védő a büntető ügyekben*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962, 147.

hiánya vagy korlátozottsága miatt azonban ezek nagy része a munkahelyi szocializáció során elsajátított vagy hétköznapi teóriákból merített sablon, sztereotípiák (pl. hogy a szakértő ismerője a szakmájának és nem téved, a nyomozás során elkezdett jegyzőkönyvek a tényleges történetet hűen rögzítik, a hozzátartozó-tanú a vádlott javára elfogult stb.). Félő ezért, hogy amennyiben a bíróságot elzárjuk a vádlott személyiségének a megismerésétől és nem gondolkodunk egy időben a bizonyító erő felmérésére alkalmas más módszerről, úgy a hitelt érdemlőség eldöntéséhez szükséges támpontok köre egy újabb sablonnal bővül.”⁴⁴

Feltehető, hogy *az összbenyomás eltulzott szerephez juttatása a téves ítéletek legfontosabb okai közé tartozik*. Igen könnyű például a hazugságjelek (szemkontaktus kerülése, nyelés, kiszáradó száj stb.) alapján ahhoz a benyomáshoz jutni, hogy a vádlott vagy a sértett nem mond igazat, holott közismert, hogy sok embernél a köznapitól eltérő élethelyzetek – és a kihallgatás vitathatatlanul ilyen – ugyanilyen jeleket produkálnak. De az izgalom elmaradása sem az igazmondás jele, mivel az is közismert, hogy sok ember beleélési képességei miatt képes rendkívül meggyőzően megjárni az igazmondást. Ismert az is, hogy a kihallgatottak karakterológiai vonásai (magabiztosság vagy bizonytalanság, vontatott vagy többször pontosító vallomáshoz vezető rossz önkifejező készség stb.) a szavahihetőség megítélését a valótól eltérővé tehetik.⁴⁵ Ezeknek a problémáknak a megoldásában sokat segíthet a műszeres vallomásellenőrzés és a pszichológus szakértő bevonása, de ettől gyakorlatunk idegenkedik.

Mint korábban már említettük, *a mérlegelési kiindulópont megválasztásának kérdése* kardinális jelentőségű. A mérlegelés második lépcsőjében, a bizonyítékok egymással való tartalmi összevetése során a nehéz helyzetek megoldásának kulcsa az, hogy a bizonyítás alanya egy olyan bizonyítékban – vagy akár egy társadalmi tapasztalatban, tudományos tételben – kapaszkodhasson meg, amelyben megbízhat. Csak így lehetséges lépésről lépésre átvágnia magát az ellentmondó bizonyítékok miatt sokszor megoldhatatlannak tűnő ügyön. Mint láthattuk, a kiindulóponttról – nevezhetjük a tényállás alapjának is – a tételes jog hallgat, így azt a jogalkalmazónak kell megtalálnia. Ehhez csupán egy ajánlás ismert: ha van ilyen, a kiindulópont legyen egy objektív adat, melynek kétségbevonhatósága rendszerint kicsi. A gyakorlatban viszont gyakran éppen ellenkezőleg szokás eljárni, mert kiindulópontként a leginkább szubjektív benyomást, a vádlottról – és részben a sértettől – nyert benyomást választják.

Az irracionális – más szóval: szubjektív – meggyőződés azonban távolról sem az igazság megtalálásának és a meggyőző döntésnek a biztosítéka. A kér-

⁴⁴ BÁRD K. (1987): i. m. 163.

⁴⁵ KATONA G. (1990): i. m. 122–124.

dés ezek után az, hogy befolyásolható-e ez a meggyőződés kívülről, eltekintve most természetesen a nyilvánvalóan legális módszerektől (például a meggyőző perbeszéd) illetve a nyilvánvalóan illegális esetköröktől (például a korrupció). Vannak-e a döntéshozó meggyőződésének befolyásolására olyan legális lehetőségek, melyek nem a bizonyítás alanyainak kezében vannak?

A kérdést régóta igennel válaszolják meg. *Baumgarten Izidor* a felsőbb bírósági befolyásolás lehetőségét például ekként veti fel: „ugyanazon bíró másképp ítél, ha az utolsó, és másképp, ha az utolsó előtti szó az övé”⁴⁶. A hatályon kívül helyezés lehetősége erősen befolyásolja a bírói meggyőződést:

„[N]em vonhatjuk kétségbe, hogy a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés lehetőségének bevezetése ne gyakorolna hatást a bírói meggyőződésre. [...] A benső meggyőződés és annak kialakulása direkt módon nem befolyásolható a jog eszközével, de közvetett módon hatást gyakorolhatnak rá a megváltozott szabályok. A hatályon kívül helyező végzések elleni fellebbezési jog megengedése pedig a bírói meggyőződésre, a bírák ítélkező tevékenységének függetlenségére negatív hatást gyakorolhatnak. [...] Mi magunk is másként döntünk, ha tudjuk azt, hogy valaki, akinek elveit jól ismerjük, bírálni fogja meghozott döntésünket, nincs ez másként az igazságszolgáltatás területén sem.”⁴⁷

„A bírói kar [...] talán egyre növekvő része [...] a hivatalból történő bizonyítás felvételét kizárólag a másodfokú bíróság felé történő megfelelés miatt [...] alkalmazza. Az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezése ugyanis az érintett bíróra egzisztenciális hátránnyal is jár a későbbi előmenetelére kiható negatív következmények miatt. Éppen ezért az ügyész helyett is újabb és újabb bizonyítás felvételén gondolkodik, esetenként jelentős többletköltséget okozó túlbizonyítást eredményezve. Mindezzel a vádlott és a külvilág szemében elveszti a pártatlanság látszatát [...] felmentő ítélet esetén gyakran éppen a bírót érik támadások, magyarázkodnia kell a bírói szervezetnek, miért nem tudta bebizonyítani a vádlott bűnösségét. Talán nem nehéz belátni, hogy az angolszász jogi kultúrákban a felmentés kockázata az ügyészé, míg nálunk gyakran a bíróé.”⁴⁸

A szöveget gyakorló bíró írta, így nyilván közvetlen tapasztalatok is alátámasztották, hogy a bírókat alkalmasint egzisztenciális félelmek is irányítják meggyőződésük kialakulása során, és ez a külvilág szemében okkal kérdőjelezi meg függetlenségüket. Némileg ellentétben azonban a szerző véleményével a

⁴⁶ BAUMGARTEN Izidor: Fellebbvitel ténykérdésben. *Jogtudományi Közlöny*, 1898/46., 327. Idézi: SIMON A. (2020): i. m.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ ELEK Balázs: A bizonyítási teher változó szabályai és az észszerű kételyen túli bizonyosság. In: FINSZTER Géza – Korinek László – Végh Zsuzsanna (szerk.): *A tudós ügyész. Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2017, 57.

felmentő ítélet lehetősége az ügyészi meggyőződést is befolyásolja, és könnyen vezethet a későbbi vádemelések indokolatlan elkerüléséhez is, miként arra egy gyakorló ügyész utal:

„[A] közvetett bizonyítékok zárt logikai láncolatának elmélete jogállami körülmények között különösen alkalmas az állam büntetőjogi igényének érvényesítését hatékonyan megakadályozni, hisz a bírói mérlegelés ügyészi fellebbezéssel a kialakult joggyakorlat szerint eredményesen alig támadható [...] Ugyanakkor a láncolat-elmélet bírói alkalmazása utáni eredménytelenség miatti felelősség a közvádlónál jelentkezik, ami viszont az ügyészt egy sajátos »öncenzúrára«, vagyis közvetett bizonyítékok és bizonyítás esetén túlzott óvatosságra, adott esetben a vádemelés helyett megszüntető határozat meghozatalára ösztönzik akkor is, amikor annak egyébként nem lenne helye.”⁴⁹

Ha tehát a jogalkalmazói gyakorlat az irracionálisként felfogott meggyőződést a mérlegelés irányító elvévé teszi, az azzal jár, hogy az így felfogott meggyőződés erkölcsi támadhatósága és felülbírálatának lehetősége miatt egzisztenciálisan fenyegetve érzi magát, ezért hajlamos a várható kritikáknak való megfelelésre, mellyel a mérlegelést végző jogalkalmazó saját függetlenségét érzi veszélyeztetve. Ez azért paradox, mert a függetlenség értelme éppen a mérlegelés szabadságának védelme, vagyis az illetéktelen külső behatások elhárítása a mérlegeléstől, márpedig a gyakorlatban – úgy tűnik – a mérlegelés szabad – értsd: irracionális – gyakorlása összeegyeztethetetlen a függetlenséggel. *„Azért vagyok független, hogy azt tegyek, amit érzésem szerint tennem kell, de ha így teszek, támadni fognak, és így nem lehetek független.”*

⁴⁹ IBOLYA T. (2015): i. m. 532.

A büntetőeljárás egyéb útra terelésének lehetőségei, és ezek alkalmazása a gazdasági bűncselekmények körében

I. rész

BEVEZETÉS

Az 1980-as évektől kezdődően nemcsak hazánkban, hanem Európa más országaiban is jellemzővé vált az addig „rapid” jellegűnek nevezhető bírósági eljárások elhúzódása. Korábban – főként az ötvenes években – a tárgyalások akár néhány óra, legfeljebb egy nap alatt lezajlottak, szinte a gyanúsított személyének ismertté válását követően azonnal vádemelésre, majd kis időn belül ítélethozatalra is sor került. Ezzel szemben – az alapvető jogok védelmének előtérbe kerülésével és a közép-európai diktatórikus államrendszerek gyengülésével – azonban egyre hosszabb idő telt el a bűncselekmények elkövetése és az eljárásoknak a jogerős ítélettel való lezárása között, ez pedig azt eredményezte, hogy a terheltek akár évekig álltak az eljárások hatálya alatt.¹

Ezen helyzet javítása érdekében az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 1987-ben ajánlást adott ki arról, miként volnának gyorsíthatók a büntetőeljárások. A diszkrecionális védelvhez folyamodva a kisebb és tömeges bűncselekményeknél az alábbiakat javasolja:

- az úgynevezett sommás eljárást a büntetőeljárás lehetséges alternatívájaként,
- a büntetőügyekben illetékes hatóságok és más eljáró hatóságok által létrehozott bíróságon kívüli megegyezést (kiegyezés),
- az úgynevezett egyszerűsített eljárásokat,
- a hagyományos bírósági eljárás egyszerűsítését.²

---

* SIMONYI-KOVÁCS Melinda, ügyész, Győri Járási Ügyészség

¹ BELOVICS Ervin: Az ügyészség szerepe és feladatai az új büntetőeljárás törvény kapcsán. In: HOLLÁN Miklós – MEZEI Kitti (szerk.): *A büntetőjog hazai rendszere megújításának koncepcionális céljai és hatásai*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest, 2020, 17–28. <https://jog.tk.hu/uploads/files/BelovicsErvin.pdf>

² Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(87) 18. számú ajánlása a büntetőeljárás egyszerűsítéséről. <https://kuria-birosag.hu/hu/etmb/r-87-18-ajanlas-buntetoeljaras-egyszerusiteserol>

Az ajánlás kibocsátását követően a helyzet – az eljárások tartamát illetően – nem hogy javult, de rosszabb lett. A bűnelkövetés jellegének, összetettségének változásával a cselekmények felderítése és ezzel együtt a felelősség megállapítása is egyre inkább elhúzódott, amely egyrészt a büntető anyagi és eljárási alapelvek sérelmét okozta, másrészt az igazságszolgáltatás működésére is rossz fényt vetett. Beszédeselek az ítélkezés időszerűségét jelző mutatók. *Hack Péter* szerint a rendszerváltást követő 10 év alatt 2000-re a helyi bíróságok szintjén az egy éven túli ügyek aránya 3,85-ről 37,65 százalékra, a tízszeresére emelkedett³, de innen 2022. I. félévére 17 százalékra mérséklődött.⁴

A büntetőeljárások időszerűségének javítása tehát évtizedek óta állandó vita tárgya mind a jogalkotás, mind pedig a jogalkalmazás területén. A sértettek és a terheltek érdeke egyaránt a büntetőeljárások mielőbbi lezárását indokolja. A sértetti oldalon a cél a lehető legrövidebb időn belül a reparáció, míg a terhelt részéről felmerülő igény az, hogy ne álljon indokolatlanul hosszú ideig büntetőeljárás hatálya alatt. Az eljárást gyorsító eszközök tára – a jelenleg hatályos eljárási törvény alapján⁵ – jóval szélesebb, mint amit a korábbi törvények biztosítottak, azonban ezek alkalmazásának közös feltétele a terhelt együttműködése, melynek mértéke az egyes jogintézmények szerint eltérő lehet.

A Be. számos eszközt biztosít már az ügyészség számára is – a terhelti együttműködés esetére –, melyek a büntetőeljárás gyorsítását, annak „egyéb” útra terelését, így egyúttal a bíróságok tehermentesítését szolgálják. Az eljárási törvényben meghatározott jogintézményeken kívül a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban Btk.) a megrovás intézkedés alkalmazásával ad további lehetőséget az ügyészség számára – a törvényi feltételek fennállta esetén – a büntetőeljárás szankció alkalmazása melletti, mielőbbi lezárására.

Tanulmányom célja a Be. által szabályozott jogintézmények – ügyészi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése, egyezség a bűnösség beismeréséről, közvetítői eljárás, feltételes ügyészi felfüggesztés általános esete – és a megrovás intézkedés ügyészi alkalmazásának bemutatása, valamint ezen – bíróság előtti eljárást kiváltó – lehetőségek áttekintése a gazdasági bűncselekmények körében.

³ HACK Péter: A büntetőeljárás reformja. *Fundamentum*, 2002/2., 49–52. <https://fundamentum.hu/sites/default/files/02-2-05.pdf>

⁴ A bírósági ügyforgalom 2022. I. féléves adatai, 29. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/ugyforgalmi-adatok>

⁵ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (a továbbiakban: Be.)

A BÜNTETŐELJÁRÁSRÓL SZÓLÓ 2017. ÉVI XC. TÖRVÉNY ÁLTAL BIZTOSÍTOTT INTÉZMÉNYEK

Az egyes jogintézmények vizsgálatát megelőzően a büntetőeljárás egészére ható legalitás–opportunitás elvek viszonyát kell áttekintenünk, hiszen az ügyészség által alkalmazható, eljárást gyorsító eszközök az utóbbi elvből gyökereztetethetők.

A legalitás elve azt jelenti, hogy a büntetőeljárást meg kell indítani és a bűncselekmény alapos gyanúja esetén csak akkor lehet megszüntetni, ha annak törvényben meghatározott akadálya van.⁶ „A legalitás elve parancs a bűnüldöző hatóságok számára. Azt írja elő, hogy a büntető törvényeket alkalmazni kell.”⁷ Az opportunitás elve ezzel szemben biztosítja a hatóságok számára, hogy mérlegeljék, szükséges-e az eljárás megindítása vagy folytatása, és csak a döntésük szerint indokolt esetekben kerüljön sor az elkövető felelősségre vonására. A két elv egymást nem zárja ki, sőt tisztán a legalitás elvére épülő eljárás nem biztosítható, ugyanakkor az opportunitás elve csak törvényes keretek között érvényesülhet.

A Be. a preambulumban deklarálja, hogy az állam vállalja a legalitás elvének érvényesülését, ugyanakkor – az opportunitás elvét érvényre juttatva – célul tűzi ki a büntető felelősségre vonás hatékonyságának növelését és időszerűvé tételét⁸:

„Az Országgyűlés a Büntető Törvénykönyv, illetve a nemzetközi jog által büntetendő bűncselekmények elkövetőinek a tisztességes eljáráshoz való alapvető jog érvényesülését biztosító, hatékony és észszerű határidőn belül lefolytatott eljárásban történő felelősségre vonása céljából, szem előtt tartva az igazság megállapításának igényét, különös hangsúlyt fektetve a bűncselekmények sértettjeinek fokozott védelmére, valamint jogaik érvényesítésére, a funkciómegosztáson és rendeltetésszerű joggyakorláson alapuló eljárások biztosítása érdekében, Magyarország nemzetközi jogi és európai uniós kötelezettségeinek figyelembevételével, az állam kizárólagos büntető hatalmának a büntetőeljáráson keresztül történő érvényesítése céljából a következő törvényt alkotja [...]”

A preambulumhoz fűzött indokolás szerint:

„A törvény megőrzi a kontinentális jogrendszeren alapuló magyar eljárásjogi hagyományokat [...] A megőrzés ugyanakkor nem jelent elzárkózást sem a hibák javításától, sem az olyan, az opportunitás bővítésére irányuló hazai és nemzetközi tendenciáktól, amelyek az eljárások időszerűségét és az igazság kiderítését egyaránt hatékonyan szolgálják.”

⁶ KERTÉSZ Imre: A legalitás eróziója, az opportunitás inváziója. *Acta juridica et politica*, 48., 1996, 151–158. http://acta.bibl.u-szeged.hu/6850/1/juridpol_048_151-158.pdf

⁷ BÁRD Károly: *A büntető hatalom megosztásának buktatói*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 66.

⁸ FINSZTER Géza: Legalitás és opportunitás az új büntetőeljárás kódexben. *Börtönügyi Szemle*, 2018/4., 28. <https://bv.gov.hu/sites/default/files/B%C3%B6rt%C3%B6n%C3%BC-gyi%20Szemle%202018%204.pdf>

A fentiek alapján tehát a Be.-ben az opportunitás elvét érvényre juttató szabályok azok, amelyek az ügyészség számára eszközt biztosítanak az eljárások hatékony és időszerű befejezésére, egyúttal a bíróságok tehermentesítésére. Ennek érdekében az eljárási törvény lehetőséget teremtett arra, hogy az ügyészség – a büntetőeljárás céljait szem előtt tartva, azokat nem veszélyeztetve – kapcsolatba lépjen a terhelttel.

Az együttműködés célja pedig az anyagi igazság mielőbbi felderítése és az eljárás befejezése, melynek alapja minden esetben a terhelt beismerése, illetve hozzájárulása.⁹

AZ ÜGYÉSZSÉGI INTÉZKEDÉS VAGY HATÁROZAT KILÁTÁSBA HELYEZÉSE

Az eljárási törvény az ügyészségi határozat vagy intézkedés kilátásba helyezésének jogintézményével lehetőséget biztosít arra, hogy a nyomozás során az ügyészség a gyanúsított számára – a beismerő vallomása fejében – kedvezményeket ígérjen. Az ügyészség ajánlatát megteheti már a gyanúsított első vagy folytatólagos kihallgatásakor, majd ezeket követően is, ha az addigi kihallgatások során a terhelt nem tett beismerő vallomást. A jogintézmény egyik célja tehát a terhelti beismerő vallomáson keresztül bizonyítási eszköz megszerzése.¹⁰

A jogintézmény alkalmazásának eljárásjogi feltétele az adott személyre konkretizált megalapozott gyanú közlése, így ezt megelőzően alkalmazása kizárt. Lehetséges azonban az ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése a gyanúsítást követően, ám a terhelti vallomás megtételét megelőzően is. Ez a megoldás azért kedvező, mert így a gyanúsított már az érdemi vallomásának megtétele előtt tisztában lehet azzal, hogy együttműködése, beismerése esetén milyen jogkövetkezmények alkalmazására lát lehetőséget az ügyészség.¹¹

Fontos kiemelni, hogy a jogintézmény alkalmazását nemcsak az ügyészség ajánlhatja fel, hanem a terhelt és a védő is kezdeményezheti, beismerést felajánlva. Az ügyészség – amennyiben ő kezdeményez – az alkalmazható jogintézmények közül szabad belátása szerint választhat, ám gyanúsított vagy védői indítvány esetén, ha nem ért egyet az általuk indítványozott megoldással, erről őket haladéktalanul tájékoztatnia kell. Garanciális szabályt tartalmaz a törvény arra az esetre, ha az ügyészség a kezdeményezéssel nem ért egyet, ugyanis ez esetben gyanúsított vagy védői kezdeményezés bizonyítékként nem használható fel, az ügyészség arról a bíróságot nem tájékoztathatja, továbbá a kezdeményezéssel összefüggő ügyiratokat sem csatolhatja, ha vádat emel.¹² A Be. ezen kívül to-

⁹ BELOVICS E. (2020): i. m.

¹⁰ BELOVICS Ervin – ERDEI Árpád (szerk.): *A büntetőeljárási törvény magyarázata*. HVG-Orac, Budapest, 2018, 493.

¹¹ Be. 404. §

¹² Be. 405. § (4)–(5) bek.

vábbi eseteket is meghatároz, amikor a gyanúsított beismerő vallomása és az annak alapján beszerzett bizonyítási eszközök nem használhatók fel bizonyítékként. Így, ha a gyanúsított a vállalt feltételeket maradéktalanul teljesítette, azonban az ügyészség intézkedése vagy határozata a kilátásba helyezett intézkedéstől vagy határozattól eltér, továbbá ha az ügyészség intézkedésének vagy határozatának kilátásba helyezése törvénysértő volt.¹³

Amennyiben azonban a gyanúsított az általa vállaltakat nem teljesíti, vagy valótlan vallomást tesz, az ügyészség nem köteles megtenni a kilátásba helyezett intézkedést, illetve meghozni a határozatot. Emellett a gyanúsított kötelesség-szegés szankciója, hogy a vallomása bizonyítási eszközként felhasználható.¹⁴

Az ügyészség az alábbi intézkedések, illetve határozatok megtételét, illetve meghozatalát helyezheti kilátásba:

- közvetítői eljárás céljából az eljárás felfüggesztését, illetve annak eredményéhez képest az eljárás megszüntetését;
- feltételes ügyési felfüggesztés alkalmazását, és annak eredményére tekintettel az eljárás megszüntetését;
- a gyanúsított együttműködésére figyelemmel az eljárás megszüntetését, ha az eljárás tárgyát képező ügy, illetve más büntetőügy felderítéséhez, bizonyításához hozzájárulva olyan mértékben működik együtt, hogy az együttműködéshez fűződő nemzetbiztonsági vagy bűnüldözési érdek jelentősebb, mint a gyanúsított büntetőjogi felelősségre vonásához fűződő érdek;
- a feljelentés elutasítását a fenti okból;
- vádemelés esetén bíróság elé állítás vagy büntetővégzés meghozatalára irányuló külön eljárás érdekében szükséges intézkedés megtételét.

Az ügyészség azonban csak akkor helyezheti kilátásba a fenti intézkedések alkalmazását vagy határozatok meghozatalát, ha azok törvényi feltételei maradéktalanul fennállnak. Amennyiben az ügyészség intézkedés vagy határozat kilátásba helyezésére lehetőséget lát, és erről a gyanúsítottat tájékoztatta, a gyanúsítottnak kell nyilatkoznia arról, hogy az ügyészség ajánlatát elfogadja-e vagy sem.¹⁵

AZ EGYEZSÉG A BÜNÖSSÉG BEISMERÉSÉRŐL

A hatályos eljárási törvény által bevezetett – addig a hazai jogban ismeretlen – jogintézmény az egyezség. Alkalmazásával lehetővé válik az egyébként elhúzódó bizonyítás megelőzése, az eljárás gyorsítása, mely az ügyészség számára is feladatot jelent. Mind a speciális, mind a generális prevenciót az szolgálja ugyanis kellő ha-

¹³ Be. 406. § (2) bek.

¹⁴ Be. 406. § (3) bek.

¹⁵ Be. 405. § (1)–(3) bek.

tékonyással, ha a bűncselekmény elkövetése és a terhelt büntetőjogi felelősségre vonása között a lehető legrövidebb idő telik el. Az igazságszolgáltatás hatékony működése mint társadalmi érdek mellett a terhelt számára lényeges szempont, hogy ne álljon indokolatlanul hosszú ideig a büntetőeljárás hatálya alatt, míg a sértett szemszögéből a mielőbbi reparáció lehetősége a megfelelő cél.

Amennyiben az ügyészség és a terhelt egyezsége köt, sor kerülhet a Be. XCIX. fejezetében szabályozott külön eljárás lefolytatására. Az eljárási törvény nem korlátozza azon bűncselekmények körét, melyek esetében egyezség köthető, ugyanígy nem tartalmaz megkötést az egyezségben érintett cselekmények száma és súlya tekintetében sem. Kizárólag a jogkövetkezmények körében állapít meg korlátot, így a kényszergyógykezelés, az elkobzás, a vagyoneklobzás és az elektronikus adat hozzáférhetetlenné tétele nem lehet egyezség tárgya, hiszen ezek tekintetében a Btk. kógens rendelkezéseket tartalmaz.¹⁶

Az egyezség megkötését kezdeményezheti az ügyészség, a terhelt és a védő is, melynek kétféle eredménye lehet. Az egyik esetben, ha az indítványozó a terhelt vagy a védő, és az ügyészség nem ért egyet a kezdeményezéssel, akkor erről őket tájékoztatja, de előfordulhat az is, hogy a terhelt utasítja vissza az ügyészség ajánlatát. A másik lehetőség, ha a kezdeményezés alapján a másik fél nem zárkózik el az egyezség lehetőségétől, és megindul a megkötésére irányuló eljárás.¹⁷

Ebben az esetben egyeztetés indul a felek között a bűnösség beismeréséről, továbbá az egyezség tartalmi elemeiről az egyezség megkötése érdekében. Ennek az egyeztetésnek azonban nem lehet tárgya az érintett bűncselekmény tényállása, és annak Btk. szerinti minősítése, tekintettel arra, hogy előbbit az ügyiratok alapján az ügyészség állapítja meg, majd a történeti tényállásnak megfelelően határoz a bűncselekmény helyes törvényi minősítése felől is. Az angolszász jogrendszerekből ismert „alkudozásról” tehát nem lehet szó. Az egyeztetés tekintetében a Be. formai követelményeket nem állapít meg, ilyen szempontból egy kötetlen megbeszélés, valamint arra is lehetősége van a védőnek, hogy a védence hozzájárulásával külön is egyeztessen az ügyészséggel.¹⁸

Ha az ügyészség, a terhelt és a védő az egyezség tartalmában megállapodtak, akkor az ügyészség a terheltet gyanúsítottként kihallgatja, ennek során figyelemzeti a tervezett egyezség jogkövetkezményeiről. Az egyezség tartalmára nézve a törvény az alábbi kötelező elemeket írja elő:

- a bűncselekmény leírása és Btk. szerinti minősítése;
- a bűncselekmény vonatkozásában a terhelt nyilatkozata arról, hogy a bűnösségét beismeri, és ennek érdekében vallomást tesz;
- a büntetést vagy önállóan alkalmazható intézkedés.

¹⁶ BELOVICS E. – ERDEI Á. (szerk.) (2018): i. m. 496.

¹⁷ Be. 407. §

¹⁸ Be. 408. §

Ezeken felül az egyezség kiterjedhet más kérdésekre is, így a mellékbüntetésekre, a bűnügyi költség viselésére, illetve más kötelezettségekre.¹⁹

Ahogy az egyeztetés sem folyhat e körben, úgy az egyezség tárgya sem lehet az egyezséggel érintett bűncselekmény történeti tényállása, és annak minősítése. Az egyezség részét képezi a terhelt nyilatkozata arról, hogy az ügyészség által megállapított történeti tényállásban leírt bűncselekmény elkövetését beismeri és erre nézve vallomást tesz. A terhelti beismerésnek teljes körűnek kell lennie, ki kell terjednie a tényállásban megállapított körülményekre és az anyagi jogi bűnösség elismerésére is. Az utolsó kötelező tartalmi elem pedig az ügyészség által indítványozni kívánt büntetés, vagy önállóan alkalmazható intézkedés. Ennek körében az ügyészségnek meg kell jelölnie a büntetés nemét, továbbá annak pontos mértékét vagy tartamát is, amely a bíróság számára is kötöttséget jelent abban az esetben, ha az egyezséget jóváhagyja.

Abban az esetben, ha a terhelt az ügyészséggel egyezséget kötött, a vádhatóság a jegyzőkönyvben rögzített egyezséggel azonos történeti tényállás és Btk. szerinti minősítés alapján emel vádat, a vádiratban pedig indítványozza, hogy a bíróság az egyezség tartalmával egyező büntetést szabjon ki, vagy intézkedést alkalmazzon. Büntetés kiszabását tartalmazó egyezségben – a Btk. 83. §-ának²⁰ figyelembevételével – rögzíteni kell azt is, hogy a terhelt, az ügyészség, illetve a védő milyen nemű, mértékű vagy tartamú büntetést vesz tudomásul. Ha a Btk. lehetőséget biztosít, úgy az egyezség során a felek a büntetés enyhítésére vagy a végrehajtás felfüggesztésére vonatkozó rendelkezésekben is megállapodhatnak. A fentiekre irányuló indítványtól a bíróság nem térhet el. Az egyezség továbbá kiterjedhet arra is, hogy az ügyészség az eljárást megszünteti az olyan bűncselekmény miatt, amelynek az elkövetett jelentősebb tárgyi súlyú bűncselekmény mellett nincs jelentősége, továbbá a gyanúsított együttműködésére tekintettel egyes bűncselekmények esetében az eljárást megszünteti, vagy a feljelentést elutasítja.

Egyezség esetén az ügyész külön szabályok alapján emel vádat.²¹ Az ügyész a vádiratban három indítványt tesz: 1) indítványozza, hogy a bíróság az egyezséget hagyja jóvá, 2) az egyezség tartalmával megegyezően milyen büntetést szabjon ki

¹⁹ Be. 410. §

²⁰ Btk. 83. § (1) A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény XCIX. fejezete szerinti eljárásban az egyezség (a továbbiakban: egyezség) jóváhagyása esetén a büntetés kiszabásakor a 82. § (2) bekezdésében meghatározott enyhébb büntetési tételek alsó határát kell alapul venni. (2) Ha az egyezség jóváhagyására olyan terhelt esetében kerül sor, aki az ügy, illetve más büntetőügy bizonyításához hozzájárulva az ügyészséggel, illetve a nyomozó hatósággal jelentős mértékben együttműködött, a büntetést a 82. § (2) bekezdés soron következő pontja alapján is ki lehet szabni.

²¹ Be. 424. §

vagy intézkedést alkalmazzon, valamint 3) az egyezség tartalmával megegyezően milyen egyéb intézkedést tegyen.²² Az egyezségről készült jegyzőkönyvet csatolnia kell a vádirathoz, hogy a bíróság meggyőződhesen az ügyezés és a terhelt megállapodásának tartalmáról. Ezen kívül az ügyésznek az egyezségkötésről készített kép- és hangfelvételt a médiatárba fel kell töltenie, így tenni hozzáférhetővé a bíróság számára.

Az eljárás harmadik szakaszába kapcsolódik be a bíróság.²³ Az ügyet a Be. XCIX. fejezete szerinti külön eljárás szabályai szerint, előkészítő ülésen bírálja el, melynek során ügydöntő határozat is születethet. Ha a vádlott az egyezség tartalmával egyezően beismeri a bűnösségét és lemond a tárgyaláshoz való jogáról, a bíróságnak dönt az egyezség jóváhagyásáról. A bíróság a külön eljárás során azonban csak törvényességi szempontból vizsgálja azt, hogy az egyezség megkötése és tartalma megfelel-e a törvényi előírásoknak, valamint a vádlott az egyezség természetét, jóváhagyásának következményeit megértette-e. A fentiekén túl ellenőrzi, hogy a vádlott beszámítási képessége és beismerésének önkéntessége iránt észszerű kétely nem mutatkozik-e. Mindezeket követően dönthet a bíróság az egyezség elfogadásáról, melyet semmilyen vonatkozásban nem módosíthat. A bíróság egyezséget jóváhagyó végzése ellen nincs helye fellebbezésnek.

A bíróság az egyezség jóváhagyását az eljárási törvény által felsorolt okok miatt megtagadja, így ha

- a vád tartalma a jegyzőkönyvben foglalt egyezségtől eltér;
- a vádlott az előkészítő ülésen az egyezségben foglaltaknak megfelelően nem ismeri be bűnösségét, vagy nem mond le a tárgyaláshoz való jogáról;
- az egyezség jóváhagyásának feltételei nem álltak fenn;
- ha a terhelt a vállalt kötelezettségeinek nem tett eleget (ekkor a vádlott megszegi az egyezséget, ez által elveszíti lehetőségét az egyezség által biztosított kedvezőbb jogkövetkezményekre);
- ha a vádtól eltérő minősítés látszik megállapíthatónak.²⁴

Ebben az esetben a bírósági eljárás az általános szabályok szerint folytatódik tovább, az egyezség sem a terheltet, sem pedig az ügyezséget nem köti.

A KÖZVETÍTŐI ELJÁRÁS

A reparatív igazságszolgáltatási szemlélet szerint a bűncselekmény elkövetése a sértett és a terhelt között kialakult konfliktusból ered, így a legfőbb célja a felek

²² GÁCSI Anett Erzsébet: A terhelti együttműködés rendszere az új büntetőeljárás törvényben. In: HOMOKI-NAGY Mária (főszerk.): *Ünnepi kötet Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szegedi Tudományegyetem ÁJK, Szeged, 2018, 281.

²³ GULYÁSNÉ BIRINYI Ildikó – PÁPAI-TARR Ágnes: Néhány gondolat a büntetőjogi egyezségről. *Ügyészek Lapja*, 2019/3., 23–35.

²⁴ Be. 734. §

igényeinek feltárása és a keletkezett sérelem helyreállítása, amelynek megfelelő eszköze a mediáció bevezetése igazságszolgáltatás rendszerébe.

A közvetítői eljárás igénybevetelére a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi LI. törvény (a továbbiakban: Bkt.) által mintegy 15 éve nyílt lehetőség hazánkban. A jogintézmény bevezetését megelőzte az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(99) 19. számú ajánlása, mely szerint a büntetőeljárásokban a sértettek jogos érdekeinek érvényre juttatása érdekében a törvényhozásnak indokolt lehetővé tennie a terhelt és a sértett közötti megállapodást. Az ajánlás kiemelte, hogy a büntetőügyekben a mediáció csak akkor alkalmazható, ha a felek ahhoz szabad akaratukból járulnak hozzá, továbbá kívánatos, hogy a mediáció a büntető igazságszolgáltatás során bármikor elérhető legyen, illetve a felek az igazságszolgáltatás folyamatában bármikor visszavonhassák hozzájárulásukat, valamint a mediáció alatt folytatott megbeszélések a későbbiek során ne legyenek felhasználhatók, kivéve, ha az érintett személyek másként rendelkeznek. A közvetítői eljárásra utalásról – az ajánlás szerint is – a büntető igazságszolgáltatás keretében eljáró hatóságok rendelkeznek, és az érintetteket teljeskörűen tájékoztatják a jogaikról, kötelezettségeikről.

A fenti ajánlason túl az Európai Unió Tanácsának a sértett büntetőeljárás jogállásáról szóló 2001/220/IB számú kerethatározat 10. cikke szerint minden tagállamnak gondoskodnia kell arról, hogy a büntetőügyekben lehetővé váljon a közvetítés elősegítése olyan bűncselekmények esetében, amelyeknél ezt az adott tagállam megfelelőnek tartja. Minden tagállamnak biztosítania kell azt is, hogy a sértett és az elkövető között az ilyen közvetítés útján elért megállapodást a büntetőeljárásban figyelembe lehessen venni.

A hivatkozott Bkt. szerint a közvetítői eljárás a bűncselekmény elkövetésével kiváltott konfliktust kezelő eljárás, amelynek célja, hogy a büntetőeljárást lefolytató bíróságtól, illetőleg ügyészségtől független harmadik személy (közvetítő) bevonásával – a sértett és a terhelt közötti konfliktus rendezésének megoldását tartalmazó, a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a terhelt jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő – írásbeli megállapodás jöjjön létre.²⁵ A közvetítői eljárás a helyreállító igazságszolgáltatás egyik eszköze, amely a bűncselekményt egyfajta konfliktusként kezeli. A reparáció célja a bűncselekmény elkövetése előtti „eredeti állapot” helyreállítása, a bírói útról való eltérés, annak előmozdítása, hogy a gyanúsított és a sértett önkéntes részvételével megegyezés, megbékélés jöjjön létre, amely a gyanúsított jövőbeni jogkövető magatartását is elősegíti.²⁶

²⁵ Bkt. 2. §

²⁶ BELOVICS E. (2020): i. m. 23.

A közvetítői eljárás anyagi és eljárásjogi jogintézmény egyszerre,²⁷ így rá vonatkozó szabályokat a Btk. és a Be. is tartalmaz.

A közvetítői eljárás anyagi jogi szabályait a tevékeny megbánás jogintézményének körében a Btk. 29. §-a rendezi.²⁸ Eszerint az itt megállapított bűncselekményi kör tekintetében a vétséggel, valamint a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntettel okozott sérelem jóvátétele büntethetőséget megszüntető ok, míg az ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntettel okozott sérelem jóvátétele a büntetés korlátlan enyhítését teszi lehetővé.

A Kúria 3. BK véleményében kifejtettek szerint a bűncselekmény következményeinek jóvátétele a bocsánatkéréstől az okozott kár teljes vagy részleges megtérítéséig terjedhet, továbbá ha a megállapodás természete nem zárja ki, akkor közömbös az is, hogy ténylegesen ki teljesíti a jóvátételt. Az számít csupán e körben, hogy a bűncselekménnyel okozott sérelem jóvátételére a sértett által elfogadott módon és mértékben kerüljön sor.

Ha a közvetítői eljárás eredményes, az ügyészség az eljárást megszünteti, illetve vádat emel, de ekkor a büntetés korlátlan enyhítésének van helye. Ehhez azonban szükséges, hogy a gyanúsított a vádemelésig – ténybeli és a bűnösségre is kiterjedő – beismerő vallomást tegyen, a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel a bűncselekmény következményeinek jóvátétele legyen várható és a büntetőeljárás lefolytatása mellőzhető, avagy megalapozottan feltehető legyen, hogy a bíróság a tevékeny megbánást a büntetés kiszabása során értékelni fogja.

A Be. szerint a közvetítői eljárás a gyanúsított és a sértett megegyezését, a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a gyanúsított jövőbeni jogkövető magatartását segíti elő, s amelynek alkalmazására a gyanúsított, illetve a sértett indítványára, vagy önkéntes hozzájárulásukkal van lehetőség.²⁹ A gyanúsított ezen hozzájárulását és indítványát védője útján is megteheti. Értelemszerűen akkor van helye közvetítői eljárás lefolytatásának, ha az adott bűncselekménynek van sértettje.

²⁷ TÓTH Andrea Noémi: A közvetítői eljárás gyakorlati problémái. *Debreceni Jogi Műhely*, 2009/1. <https://ojs.lib.unideb.hu/DJM/article/view/6365/5966>

²⁸ Btk. 29. § (1) Nem büntetendő, aki az élet, testi épség és az egészség elleni, az emberi szabadság elleni, az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni, a közlekedési, a vagyon elleni, illetve a szellemi tulajdonjog elleni vétség vagy háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében – vagy azt megelőzően, de a közvetítői eljárás keretében születt megállapodásban jóváhagyva – a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette.

²⁹ Be. 412. § (1) bek.

Ha közvetítői eljárás lefolytatásának feltételei (a gyanúsított, illetve a sértett a közvetítői eljárás lefolytatását indítványozza, vagy ehhez hozzájárul, a gyanúsított a vádemelésig a bűncselekmény elkövetését beismerte és a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel a bűncselekmény következményeinek jóvátétele várható és a büntetőeljárás lefolytatása mellőzhető, vagy a közvetítői eljárás a büntetés kiszabásának elveivel nem ellentétes³⁰) fennállnak, az ügyészség e célból felfüggeszti az eljárást. A feltételek konjunktívak, tehát együttesen kell fennállnia valamennyiüknek, hogy a közvetítői eljárás lefolytatására kerülhessen sor. A beismerő vallomás megtételére a gyanúsított kihallgatáskor vagy azt követően, így értelemszerűen a vizsgálati szakban kerülhet sor.

Az eljárás közvetítői eljárás céljából történő felfüggesztésének nem akadálya az sem, ha a gyanúsított a bűncselekménnyel okozott kárt, vagyoni hátrányt, vagy a bűncselekmény elkövetési értékét részben vagy egészben már önként megtérítette, illetve a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette, hiszen indokolatlan hátrányos megkülönböztetést eredményezne az „idő előtt” teljesítő terheltnek a közvetítői eljárásból való kizárása.

A büntetőjogi felelősség önálló elbírálásának elvéből, valamint a közvetítői eljárás konkrét gyanúsítotthoz kötött szabályozásából egyértelműen következik, hogy az eljárás eredményessége mindig csak azon terhelt vonatkozásában vehető figyelembe, aki a közvetítői eljárás, illetve a sértettel kötött megállapodás alanya volt. Így ha a közvetítői eljárás eredményeként a bűncselekmény egyik társtettese vagy részese a bűncselekménnyel okozott kárt megtéríti, akkor csak az ő esetében lehetséges a tevékeny megbánással kapcsolatos, a Btk.-ban szereplő rendelkezések alkalmazása. A társak vonatkozásában az ilyen jóvátételnek a büntetőjogi felelősség megállapítása szempontjából nincs jelentősége.³¹

Az eljárási törvény egyebekben csak a közvetítői eljárást megelőző és azt követő eljárást szabályozza, magára a közvetítői eljárásra vonatkozó részletes rendelkezéseket a korábban hivatkozott Bkt. állapítja meg.

A közvetítői eljárást megelőző eljárásban az ügyészség központi szerepet kap, hiszen a közvetítői eljárásra utalásról, az eljárás mediáció lefolytatása érdekében történő felfüggesztéséről is, az ügyészség határoz. A Be. az ügyészség számára adminisztratív feladatként az alábbiakat jelöli meg:

- Ha a gyanúsított vagy a sértett a közvetítői eljárás lefolytatását indítványozza, vagy ehhez hozzájárul, de a közvetítői eljárás Be.-ben foglalt feltételei nem állnak fenn, az ügyészség az eljárás közvetítői eljárás céljából történő felfüggesztését határozat hozatalával megtagadja.

³⁰ Be. 412. § (2) bek.

³¹ Kúria 3.BKv.

- Ha a gyanúsított vagy a sértett a közvetítői eljárás lefolytatását indítványozza, de a közvetítői eljárás feltételei azért nem állnak fenn, mert a nyilatkozó féllel szemben a másik fél még nem nyilatkozott, az ügyészség először gondoskodik a gyanúsított vagy a sértett hozzájárulásával kapcsolatos nyilatkozat beszerzéséről és csak ezt követően határoz az eljárás közvetítői eljárás céljából történő felfüggesztéséről vagy annak megtagadásáról.
- Ha a sértett a gyanúsított kihallgatását megelőzően indítványozza a közvetítői eljárás lefolytatását, az ügyészség a gyanúsított kihallgatást követően gondoskodik a hozzájárulással kapcsolatos nyilatkozat beszerzéséről és a közvetítői eljárás céljából az eljárás felfüggesztéséről, vagy a közvetítői eljárás megtagadásáról.³²

Közvetítői eljárás lefolytatása céljából az ügyészség az eljárást egy alkalommal, hat hónapra függeszti fel, és az eljárást felfüggesztő határozatát a közvetítői eljárás lefolytatására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező pártfogó felügyelői szolgálattal is közli.³³

Garanciális rendelkezése az eljárási törvénynek, hogy a gyanúsítottnak és a sértettnek a közvetítői eljárás során tett nyilatkozata az ügyben bizonyítékként nem használható fel és a közvetítői eljárás eredményét – a negatív eredményt is ideértve – nem lehet a gyanúsított terhére értékelni. Itt térnek ki a gyanúsított vallomás későbbi felhasználhatóságának kérdésére. Abban az esetben, ha a gyanúsított önként dönt a beismerő vallomás mellett – tehát az ügyészségnek nem fűződik érdeke ahhoz, hogy kezdeményezze a közvetítői eljárást –, de a sértett indítványát nem fogadja el, akkor vallomásában foglalt bizonyítékok a későbbi eljárásban felhasználhatók. Ellenben, ha gyanúsított azért tesz beismerő vallomást, mert bármelyik kezdeményező fél felveti a közvetítői eljárás lehetőségét, az ennek következtében keletkezett vallomás, illetve iratok még akkor sem használhatók fel, ha az ügyész a közvetítői eljárás során létrejött megállapodást helyezi hatályon kívül.³⁴

Ha a közvetítői eljárás során a sértett és a gyanúsított között – a Bktv. rendelkezéseinek megfelelő – megállapodás létrejött, a közvetítő azt megküldi az ügyészségnek. Az ügyészség a megállapodást hatályon kívül helyezi, ha az a törvény rendelkezéseibe ütközik. Ha azonban – a megállapodás érkezésétől számított – öt munkanapon belül erről nem rendelkezik, úgy kell tekinteni, hogy a megállapodást törvényességi szempontból nem kifogásolta.³⁵

³² Be. 413. §

³³ Be. 414. §

³⁴ BELOVICS E. – ERDEI Á. (szerk.) (2018): i. m. 499.

³⁵ Be. 415. §

Tekintettel arra, hogy az eljárás célja az eredményes mediáció, ezért a Be. lehetővé teszi, hogy ha a megállapodásban foglalt kötelezettség az eljárás felfüggesztésének tartama alatt nem teljesíthető, az ügyészség a felfüggesztés tartamát legfeljebb tizennyolc hónappal meghosszabbíthatja. Ezen intézkedés megtételére a felfüggesztés tartama alatt bármikor sor kerülhet, továbbá akkor is, ha az ügyészség a felfüggesztés határidejének meghosszabbítása szükségességét a felfüggesztés tartamának lejárta után észleli. A meghosszabbítás mindkét esetben a felfüggesztés kezdő időpontjától számított két évig tarthat.

A FELTÉTELES ÜGYÉSZI FELFÜGGESZTÉS ÁLTALÁNOS ESETE

A feltételes ügyészi felfüggesztés nem idegen jogintézmény a hazai eljárásjogban, hiszen a jogelődjének tekinthető vádemelés elhalasztása – először kizárólag a fiatalokúakra vonatkozóan – 1995-ben került az akkor hatályos eljárási törvénybe, majd 1998 óta a felnőtt korúakkal szemben indult büntetőeljárásokban is – általánosan – alkalmazható volt.³⁶ A vádemelés elhalasztásával a diverzió elve jelent meg a büntetőeljárásban, ám az általa biztosított mentesség csak akkor vált teljessé, ha az ügyészség vagy a törvény által előírt feltételeket a terhelt teljesítette. Ugyanez a feltételes ügyészi felfüggesztés esetében is elmondható – ez közös jellemzője a két jogintézménynek –, ugyanis az eljárás folytatásának elrendelésére kerül sor, ha az ügyészség vagy az eljárási törvényben előírt feltételek nem teljesülnek. A két jogintézmény azonban nem teljesen azonos egymással, hiszen a Be. nem korlátozza azon bűncselekmények körét, melyek esetében alkalmazható, továbbá két fő esetkörre bomlik. Az első – általános esetben – az ügyész mérlegelése alapján akkor van helye az alkalmazásának, ha az egyéb feltételek fennállta esetén a gyanúsított magatartásában kedvező változást eredményez, míg a másik esetben a feltétele, hogy a Btk. Különös Része büntethetőséget megszüntető okot tartalmazzon a terheltnek az eljárásban tanúsított magatartása tekintetében.³⁷

Megoszlik a szerzők álláspontja a tekintetben, hogy a feltételes ügyészi felfüggesztés és a vádemelés elhalasztása közti különbséggként fogalmazzák meg egyesek³⁸, a feltételes felfüggesztéshez – bár az a vádemelés alternatívája – nem kell, hogy megfeleljen az ügy a vádemelés követelményeinek. Vitathatatlanul tény, hogy a törvénytörvény szerint „az ügyészség határozattal felfüggesztheti az eljárást, ha a gyanúsított jövőbeni magatartására tekintettel az eljárás megszün-

³⁶ BELOVICS E. (2020): i. m.

³⁷ BELOVICS E. – ERDEI Á. (szerk.) (2018): i. m. 503.

³⁸ FARKAS Ákos: A feltételes ügyészi felfüggesztés. In: BELOVICS E. – ERDEI Á. (szerk.) (2018): i. m. 503.

tetése várható³⁹. Az ügyészégi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezésére vonatkozó normaszöveg szerint azonban ezen jogintézménynek az alkalmazására az ügyésznek akkor van lehetősége, ha a gyanúsított a bűncselekmény elkövetését beismeri, amely a gyakorlatban azt jelenti, hogy az ügy vádemelésre is alkalmas lehet. A jogintézmény alkalmazására nincs tehát lehetőség akkor, ha a rendelkezésre álló bizonyítékok a terhelt büntetőjogi felelősségét nem támasztják alá, tehát az eljárás megszüntetésének lehet akár helye.

Én *Belovics Ervinnel* értek egyet, aki szerint

„a feltételes ügyészi felfüggesztés ugyanúgy, mint a közvetítői eljárás, a büntetőügyekben alkalmazott olyan jogintézmény, amelynek célja a bírósági útról való elterelés, az ügynek a nyomozás szakaszában az eljárás megszüntetésével történő végleges lezárása⁴⁰.”

Az ügyészség részére a feltételes ügyészi felfüggesztés alkalmazására – az általános esetben, fő szabályként – a Be. csak lehetőséget biztosít, vagyis az ügyészség számára – a speciális eseteket kivéve – kötelezettséget nem állapít meg akkor sem, ha a törvényben írt feltételek adottak. Az ügyészség tehát diszkrecionális jogkörében eljárva dönt a feltételes ügyészi felfüggesztés alkalmazásáról, amely határozatával szemben a terhelt rendelkezési joga érvényre juthat, hiszen ha a feltételes ügyészi felfüggesztés ellen panasszal él, az ügyésznek el kell rendelnie az eljárás folytatását.⁴¹

A jogintézmény törvénybe iktatását a jogalkotó akként indokolta, hogy a kisebb tárgyi súlyú és nyomatékos enyhítő körülményekkel rendelkező bűncselekmények esetén lehetőség legyen, hogy – a büntető igazságszolgáltatás igénybevétele és a bűnösség kimondása nélkül –, pusztán a vádemeléssel való fenyegetettséggel is elérhetővé váljék a büntetés célja.

A jelen dolgozat témájához kapcsolódva kizárólag a feltételes ügyészi felfüggesztés általános esetét vizsgálom.

A jogintézmény alkalmazhatóságának feltételeit az eljárási törvény pontosan rögzíti. Kizárólag akkor dönthet az ügyészség az alkalmazásáról, ha az eljárás tárgyát képező bűncselekmény háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel fenyegetett, továbbá a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel a feltételes ügyészi felfüggesztéstől a gyanúsított magatartásának kedvező változása várható. (A büntetés mértékével összefüggésben a Be. 10. § (2) bekezdése tartalmaz értelmező rendelkezést, azaz ha a Be. a jogkövetkezményeket a törvényben meghatározott büntetéshez fűzi, ezen a Btk. Különös Részében meghatározott büntetési tételkeret felső határát

³⁹ Be. 416. § (1) bek.

⁴⁰ BELOVICS E. (2020): i. m.

⁴¹ Be. 420. § (2) bek. a) pont

kell érteni. Ez azt jelenti, hogy mind a halmazati büntetésre vonatkozó, mind pedig a bünszervezetben történő elkövetésre, valamint a különös és többszörös visszaesőkre előírt, a büntetési tételkeretet tágító rendelkezéseket figyelmen kívül kell hagyni.) A jogintézmény alkalmazhatóságának az sem gátja, hogy az eljárás szándékos vagy gondatlan bűncselekmény miatt folyik. Egyértelmű az is, hogy a kizárólag elzárással fenyegetett bűncselekmények esetében is sor kerülhet a feltételes ügyészi felfüggesztés alkalmazására. A Be. taxatív felsorolást tartalmaz a kizáró okok tekintetében, így a jogintézmény nem alkalmazható, ha a gyanúsított többszörös visszaeső, a bűncselekményt bünszervezetben követte el, bűncselekménye halált okozott, vagy a szándékos bűncselekményt a szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje alatt vagy a szándékos bűncselekmény elkövetése miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltése után, a szabadságvesztés végrehajtásának befejezése előtt, illetve próbára bocsátás vagy feltételes ügyészi felfüggesztés tartama alatt követte el. Amennyiben kizáró ok nem állapítható meg, és az ügyészség a feltételes ügyészi felfüggesztés alkalmazása mellett dönt, annak tartamát is belátása szerint határozhatja meg, ennek kereteit rögzíti csak a törvény – években és hónapokban meghatározva, legalább egy évre, a Btk. különös részében írt tételkeret között. A büntetőeljárás során ugyanazon terhelttel szemben csak egy alkalommal élhet az ügyészség az alkalmazás lehetőségével.⁴²

A feltételes ügyészi felfüggesztésnek egy kivételes esetét is szabályozza a Be. a 416. § (2) bekezdésének második fordulataiban. Eszerint az ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel fenyegetett bűncselekmény elkövetőjével szemben is lehetősége van az ügyésznek a jogintézmény alkalmazására, de csak különös méltánylást érdemlő esetben. A feltételes ügyészi felfüggesztésre tehát kizárólag akkor kerülhet sor ezen deliktumok körében, ha a különös méltánylást érdemlő körülmény feltárható az elkövető személyi körében. Ilyen okok lehetnek többek között: az idős kor vagy a súlyos betegség, az elkövető javára értékelhető elkövetési körülmények, a konkrét bűncselekmény csekélyebb tárgyi súlya és az egyéb rendkívüli enyhítő tényezők.

Az ügyészség jogosult magatartási szabályokat előírni a feltételes ügyészi felfüggesztés esetére. Tekintettel arra, hogy az eljárás mielőbbi lezárása a cél, melynek feltétele a terhelt és a sértett aktív együttműködése, így az ügyészségnek tisztázni kell, hogy a gyanúsított képes-e teljesíteni a tervezett magatartási szabályt vagy kötelezettséget, a tervezett pszichiátriai vagy alkoholfüggőséget gyógyító kezeléshez hozzájárul-e, és ha a jóvátétel lehetősége fennáll, a sértett a jóvátételhez hozzájárul-e. A fentiek felderítése érdekében pártfogó felügyelői

⁴² Be. 416. §

vélemény beszerzésére is sor kerülhet.⁴³ Annak érdekében, hogy eredményesen teljen az intézkedés tartama, nem állapíthat meg az ügyész olyan feltételeket a gyanúsított számára, amelyeket nem vagy csak aránytalan nehézségek árán képes teljesíteni, így a kötelezettségek meghatározását megelőzően fel kell tárni a terhelt ezirányú körülményeit, továbbá a jóvátétel előírása esetén a sértett közreműködése is szükséges a teljesítéshez.

A törvény példálózó jelleggel sorolja fel, hogy az ügyészség az általa elbírált bűncselekmény jellegére, a gyanúsított és a sértett személyére tekintettel a gyanúsított részére magatartási szabályként, illetve kötelezettségként mit állapíthat meg:

- a bűncselekménnyel okozott kárt, vagyoni hátrányt, az adóbevétel-csökkenés, a vámbevétel-csökkenés összegét vagy a bűncselekmény elkövetési értékét térítse meg,
- más módon gondoskodjon a sértettnek adandó jóvátételről,
- meghatározott célra anyagi juttatást teljesítsen vagy a köz számára munkát végezzen,
- előzetes hozzájárulása esetén pszichiátriai vagy alkoholfüggőséget gyógyító kezelésben vegyen részt.

Az ügyészség azonban a fentiek közül több, illetve azokon kívül más magatartási szabályt is megállapíthat vagy más kötelezettséget is előírhat a terhelt számára, továbbá ezek mellett egyidejűleg elrendelheti a gyanúsított pártfogó felügyeletét is.⁴⁴

Az eljárási törvény kógens rendelkezése azonban, ha a bűncselekmény összszerszerűen megállapítható kárt, vagyoni hátrányt, adóbevétel-csökkenést vagy vámbevétel-csökkenést okozott, vagy elkövetési értéke összszerszerűen megállapítható, és az az eljárás során nem térült meg, feltételes ügyészi felfüggesztés esetén az ügyészség annak a megtérítésére vagy az eredeti állapot helyreállítására kötelezi a gyanúsítottat, feltéve, hogy erre a gyanúsított képes és ehhez a sértett hozzájárul. Ettől a szabálytól az ügyészség csak különös méltánylást érdemlő esetben térhet el.⁴⁵

A Be. rendezi az eljárás sorsát a feltételes ügyészi intézkedést leteltét követően is. Ekkor, az intézkedés tartamának eredményes leteltét követően, az eljárás megszüntetésének van helye, tehát ekkor az eljárást gyorsító intézkedés elérte a célját. Abban az esetben azonban, ha a feltételes ügyészi felfüggesztés elrendelése törvénysértő volt, illetve a gyanúsított vagy – a gyanúsított hozzájárulásával – a védő a feltételes ügyészi felfüggesztés ellen panasszal él, a gyanúsítottat a feltételes ügyészi felfüggesztés tartama alatt elkövetett szándékos bűncselekmény

⁴³ Be. 418. §

⁴⁴ Be. 419. § (1)–(4) bek.

⁴⁵ Be. 419. § (5)–(6) bek.

miatt a feltételes ügyészi felfüggesztés tartama alatt gyanúsítottként hallgatják ki, ideértve azt is, ha a megalapozott gyanú közlése a gyanúsított ismeretlen helyen vagy külföldön tartózkodása miatt nem lehetséges, továbbá ha a gyanúsított a pártfogó felügyelet szabályait vagy a feltételes ügyészi felfüggesztésről szóló határozattal előírt magatartási szabályokat súlyosan megszegi, illetve a kötelezettségét nem teljesíti és az nem is várható, az eljárás folytatásának elrendelésére, majd – általában – vádemelésre kerül sor, és a büntetőeljárás az általános szabályok szerint halad tovább.⁴⁶

A MEGROVÁS INTÉZKEDÉS ÜGYÉSZI ALKALMAZÁSA

Az opportunitás elvének érvényesítésével megvalósuló diverziós jellegű jogintézmény a megrovás is, amely – az előzőekkel ellentétesen nem eljárásjogi, hanem anyagi jogi jellegű – a Btk. 64. § (1)–(2) bekezdéseiben szabályozott, szankcionáló típusú intézkedés⁴⁷. Nem új keletű a hazai jogban, hiszen már az 1978. évi IV. törvény, a „régí Btk.” is szabályozta. A hatályos Btk. azonban pontosította az korábban használt gyűjtőfogalmat, a hatóság helyett a bíróság vagy az ügyészség kerültek megjelölésre, mint az intézkedést alkalmazható szervek.

Sajátossága, hogy akár a bírósági szakaszt megelőzően is alkalmazásra kerülhet, a célja, hogy a bűncselekmény körülményeire, illetve az elkövető személyre tekintettel az ügyész mérlegelése alapján a bíróság általi felelősségre vonástól el lehessen tekinteni. Általában az elkövető büntetlen előéletének, a történeti tényállásban fellelhető különös mentő és enyhítő körülmények a büntetőeljárás kezdeti szakaszában való értékelése azt a következtetést engedi meg az ügyész számára, hogy ezeket a bíróság is hasonlóan értékelné, így a büntetés kiszabásánál arra különös tekintettel lenne, ezért felesleges volna a vádemelés, a bírói út igénybevétele.⁴⁸

Egy cselekmény bűncselekménnyé nyilvánításának feltétele annak társadalomra veszélyessége, hiszen ez a bűncselekmény egyik fogalmi eleme. Amennyiben a

⁴⁶ Be. 420. § (1)–(2) bek.

⁴⁷ Btk. 64. § (1) Megrovásban kell részesíteni azt, akinek cselekménye az elbíráláskor már nem veszélyes, vagy olyan csekély fokban veszélyes a társadalomra, hogy az e törvény szerint alkalmazható legkisebb büntetés kiszabása vagy más intézkedés alkalmazása – ide nem értve az elkobzást, a vagyoneklobzást és az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételét – szükségtelen. (2) A megrovással a bíróság vagy az ügyész helytelenítését fejezi ki a jogellenes cselekmény miatt, és felszólítja az elkövetőt, hogy a jövőben tartózkodjon bűncselekmény elkövetésétől.

⁴⁸ VÁRI Vince: Elterelés és az ügyész – nyomozó hatóság kapcsolata a nyomozásban. In: MARTON Zsuzsanna – NÉMETH Kornél – PÉTER Erzsébet (szerk.): *III. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia. Tanulmánykötet*. Pannon Egyetem, Nagykanizsa, 2019, 54.

tényállászerű cselekmény társadalomra veszélyessége az elkövetési magatartás kifejtésekor teljesen hiányzik, nem valósul meg bűncselekmény, azaz büntetőeljárást nem lehet indítani, vagy a már elrendelt büntetőeljárást meg kell szüntetni, illetőleg a terheltet fel kell menteni. Értelemszerűen, a társadalomra veszélyességet kizáró okok bármelyikének a fennállása ugyanígy meggátolja a büntetőjogi felelősségre vonást.

Előfordulhat azonban, hogy a bűncselekmény elkövetésekor még társadalomra veszélyes cselekmény annak elbírálása időpontjában már nem veszélyes, vagy rendkívül csekély fokban veszélyes a társadalomra. Ebben az esetben bűncselekmény történik ugyan, de a Különös Részben írt büntetési tételkeret, továbbá az enyhítő szakasz alkalmazásával kiszabható büntetés indokolatlan joghátrányt jelentene.

Bár az elbírálás alá eső bűncselekményre előírt különös részi büntetési tétel mértékének *expressis verbis* nincs jelentősége a megrovás alkalmazása szempontjából, mégis az intézkedést – jellemzően – a csekély tárgyi súlyú deliktumok körében alkalmazza a bíróság vagy az ügyészség, mivel elsősorban ezen bűncselekmények esetében fordulhat elő, hogy az elbírálás időpontjára csekélyebb súlyúvá vált, vagy esetleg meg is szűnt a társadalomra veszélyessége.

Elsősorban az objektív körülmények bírnak relevanciával – a terhelt az okozott kárt megtérítette, beismerte és megbánta a bűncselekmény elkövetését, büntetlen előéletű, csekély súlyú cselekmény miatti szankció, időmúlás, közigazgatási hatósági eljárásban nagyobb összegű bírságot szabtak ki az elkövetővel szemben –, de természetesen szubjektív tényezőket – idős kor, rossz egészségi állapot – is figyelembe veszi az ügyészség illetve bíróság.

Gyakran alkalmazza az ügyészség vagy a bíróság a megrovást akkor, ha a Btk. a büntetés korlátlan enyhítését teszi lehetővé. A joggyakorlat azonban kiemelte, hogy a további körülmények gondos vizsgálata alól nem mentesít pusztán a korlátlan enyhítés törvényi lehetősége.⁴⁹

Megrovást az ügyészség a nyomozás során, az eljárás megszüntetéséről rendelkező részben alkalmaz, a rosszállását fejezi ki a bűncselekmény elkövetése miatt és felszólítja a terheltet, hogy a jövőben tartózkodjon bűncselekmény elkövetésétől. A megrovás foganatosításának módját a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) rendezi. Az ügyész a határozat kézbesítésével közli a megrovás alkalmazását, egyes esetekben – például a fiatalkorúak ellen indult eljárásokban (mely jelen dolgozat témája szempontjából gyakorlati jelentőséggel nem rendelkezik) szóban hirdeti ki, amelyről jegyzőkönyvet vesz fel. Nem magyar állampolgár terhelt esetén az ügyészség a nyomozó hatóságot is megbízhatja a megrovás foganatosításával, a határozat

⁴⁹ BH 2004.351.

szóban is lefordítható.⁵⁰ Ez az intézkedés tényleges joghátrányt nem jelent a terheltre nézve, büntetett előéletet nem eredményez.

A korábbi eljárási törvény hiányossága volt, hogy a diverziós lehetőségek alkalmazása során, a bűnügyi költség viselésére való terhelti kötelezés jogszabályi hátterét nem teremtette meg, így az eljárás megszüntetésekor minden költség az állam terhén maradt, mely társadalmi szempontból rendkívül igazságtalan megoldást jelentett, hiszen büntetőjogi felelősség megállapítása mellett, az eljárással összefüggő kiadásokat mégis az adófizetők viselték. A hatályos Be. azonban megteremtette annak lehetőségét, hogy az ügyészség – a felelősségének megállapítása esetén, az eljárás megszüntetésekor – kötelezze a terheltet a bűnügyi költség viselésére.⁵¹ Eszerint az eljárás megszüntetése esetén a bűnügyi költséget fő szabály szerint továbbra is az állam viseli. Azonban ügyészség az eljárás megszüntetése esetén a bűnügyi költség vagy egy részének megfizetésére kötelezheti a gyanúsítottat, ha az eljárást tevékeny megbánás, az eljárás feltétel nélküli ügyészi felfüggesztése tartamának eredményes eltelte, megrovás alkalmazásával vagy a Btk. Különös Részében meghatározott, a terhelt magatartásától függő büntethetőséget megszüntető ok miatt szünteti meg.

A gyanúsított kötelezettségét – a törvény előírása szerint – a bűncselekmény tárgyi súlya, valamint a gyanúsított vagyoni, jövedelmi, személyi viszonyaihoz és életviteléhez mérten kell megállapítani. Ha a terhelt vagy a védő a határozatnak ezen rendelkezését sérelmezi ellene felülbírálati indítványt terjeszthetnek elő. Ugyanúgy, ahogy a vádlott bűnösségét megállapító ítéletben, a bíróság általi bűnügyi költségre kötelezés esetében az ügyészség a terhelt vagy a védő kérelemére a bűnügyi költség megfizetésére halasztást, illetve részletfizetést engedélyezhet a Bv. tv. 42. § (1) bekezdésében meghatározott feltételek mellett és keretek között.⁵²

Folytatása következik

⁵⁰ Bv. tv. 307. § (1)–(2) bek.

⁵¹ Be. 402–403. §

⁵² Bv. tv. 42. § (1) Ha az elítélt valószínűsíti, hogy a pénzbüntetés azonnali vagy egy összegben való megfizetése magának, vagy tartásra szoruló hozzátartozójának a büntetés célján túlmenően jelentős anyagi nehézséget okozna, és megalapozottan feltehető, hogy az elítélt a meghosszabbított határidőben fizetési kötelezettségének pontosan eleget tesz, részére a bíróság legfeljebb három hónapi halasztást, illetve azt engedélyezheti, hogy a pénzbüntetést két éven belül, részletekben fizesse meg.

(2) A pénzbüntetés megfizetésére adott halasztás fontos okból egy alkalommal, legfeljebb további három hónappal meghosszabbítható.

(3) A részletfizetés olyan, havonta fizetendő összegben engedélyezhető, amely osztható a pénzbüntetés esetén az ügydöntő határozatban megállapított napi tétel összegével.

(4) A pénzbüntetés szabadságvesztésre történő átváltoztatását követően halasztás vagy részletfizetés nem engedélyezhető.

A proaktivitás lehetőségei a munkacélú kizsákmányolás elleni küzdelemben¹

BEVEZETÉS

A kizsákmányolás, különösen a munkáltató által a munkavállalóval szemben megvalósuló kizsákmányolás a mindennapi diskurzus része, ugyanakkor a bűncselekményi kategória a hétköznapi értelemben vett „kihasználáshoz” képest többlettartalommal bír. A háztartási munka – például a takarítás, gyermek- vagy idősgondozás – során előforduló kizsákmányolást a közvélemény szürke zónának tekinti, ahol az erkölcsileg elfogadható és elfogadhatatlan gyakorlatok közötti határok elmosódhatnak, nemcsak hazánkban, de külföldön is.²

A munkacélú kizsákmányolás, a munkáltatással kapcsolatban elkövetett emberkereskedelem elleni küzdelem nem csak a magyar hatóságoknak okoz nehézséget. A jelenség komplexitása, az érdekelt felek megtalálása, az információszerzés és a bizonyítás más országokban is kihívások elég állítja a hatóságok tagjait³, például az alábbi ügyben is:

Egy bolgár pár gyümölcsöt és zöldséget takarított be egy franciaországi gazdaságban. A kihelyezésüket egy bolgár munkáltató intézte, az anyanyelvükön készült munkaszerződéssel, jogszerűen foglalkoztatták őket, és Franciaországban bejelentett tartózkodási hellyel és foglalkoztatási jogállással rendelkeztek. Az élet- és munkakörülményeik folytán ennek ellenére rendkívül súlyos kizsákmányolást szenvedtek el, és a fizetésüket csak hat hétre kapták meg, holott öt hónapon át napi 15–16 órát dolgoztak (a visszaútra szóló repülőjegy árát is levonták a bérükből).

---

* WINDT Szandra PhD, tudományos főmunkatárs, főtanácsos, Országos Kriminológiai Intézet

¹ A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-5 kódszámú Új Nemzeti Kiválósági Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

² Vö. FRA: *Severe labour exploitation: workers moving within or into the European Union. Summary*. European Union Agency for Fundamental Rights, Vienna, 2015, 4, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-severe-labour-exploitation-summary_en_0.pdf

³ BALOGH Krisztina – WINDT Szandra: A munkáltatással összefüggésben elkövetett emberkereskedelem jellemzői elméleti és gyakorlati szempontból. *Belügyi Szemle*, 2022/2., 259–275. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.2.3>

Az ügyüket bejelentették az emberkereskedelem elleni nemzeti bizottságnál, ez utóbbi pedig felkérte a szervezett bűnözés elleni központi hivatal helyi egységét, hogy vizsgálja ki az ügyet, és előzze meg, hogy az említett bolgár munkáltató a jövőben is kizsákmányolja a munkaerőt.⁴

A társadalmi-gazdasági változások mindig nyomot hagynak a foglalkoztatás szerkezetén, a munkaerő-piacon, azok szereplőinek megítélésén. Az öregedő, csökkenő létszámú európai társadalmak már évtizedek óta vendégmunkások segítségével igyekeztek ezekre a jelenségekre reagálni. Jelenleg Magyarországon is egy hasonló tendenciát figyelhetünk meg, amely mellett a foglalkoztatási modellek változása, alakulása is jelen van.⁵

Az emberkereskedelem jelenségével foglalkozó tanulmányok és az alapját szolgáló kutatások fókuszában jellemzően a szexuális kizsákmányolás áll. Sajnálatos tény, hogy hazánkban a munkacélú kizsákmányolásra, munkáltatással összefüggő emberkereskedelemre kevés figyelem hárul.⁶

A munkacélú kizsákmányolás hazai fő megjelenési formája az ún. házi szolgaság, a ház körüli munkáltatás, sok esetben emellett bűncselekmények, jogellenes cselekmények elkövetésére kényszerítés⁷. A ház körüli munkáltatás, a lakóhelyen történő kizsákmányolás az egyébként is látenciában lévő cselekményeket még inkább a négy fal közé rekeszti.⁸

A nemzetközi szakirodalom szerint a munkacélú kizsákmányolást jellemzően a harmadik ország állampolgárainak foglalkoztatása és az annak során történő kizsákmányolás jellemzi.⁹ A hazánkban már jelen lévő és várhatóan a

⁴ Az esetet az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA) ismerteti.

⁵ Lásd erről bővebben GÖDÖR Zsuzsanna: Áldás vagy átok? A munka és a munkaerőpiac jövőjét meghatározó tényezők. *Deliberationes*, 2022/1., különszám, 44–54. <https://doi.org/10.54230/Delib.2022.K.SZ.44>

⁶ BALOGH K. – WINDT Sz. (2022): i. m.

⁷ WINDT Szandra: Elkövető és/vagy áldozat? Az emberkereskedelem áldozatai által kényszer/fenyegetés hatására elkövetett jogellenes cselekményekről. *Belügyi Szemle*, 2023/10., 1901–1914, <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.10.15>

⁸ BALOGH K. – WINDT Sz. (2022): i. m.

⁹ Például a finnországi emberkereskedelem jellemzően munkacélú kizsákmányolás, amelynek során az egyébként legálisan az országban tartózkodó harmadik ország állampolgárai válnak áldozattá. Lásd: 2022 Annual overview of the National Assistance System for Victims of Human Trafficking. *Ihmiskauppa.fi*, 2022, <https://ihmiskauppa.fi/en/2022-annual-overview-of-the-national-assistance-system-for-victims-of-human-trafficking/>. Lásd továbbá DAVIES, Jon – MALIK, Hanna Maria – JOKINEN, Anniina – HAAPASAARI, Saara: Private and public co-operation in preventing and addressing corporate crime: the case of labour trafficking in the Finnish construction industry. *Crime, Law and Social Change*, 81(1), 2023, 301–319, <https://doi.org/10.1007/s10611-023-10110-0>; DAVIES, Jon – OLLUS, Natalia: Labour exploitation as corporate crime and harm: Outsourcing responsibility in food production and cleaning services supply chains. *Crime, Law and Social Change*, 72(1), 2019, 87–106, <https://doi.org/10.1007/s10611-019-09841-w>;

közeljövőben érkező vendégmunkások miatt szükséges egy rövid áttekintést adni a munkáltatással összefüggő tendenciákról, nemzetközi gyakorlatokról és a magyar lehetőségekről a kevés számú ügy ellenére is.

UNIÓS KITEKINTÉS

Az Európai Bizottság a 2011/36 EU irányelv eredményeinek vizsgálata miatt két évente, 2023-tól kezdve évente közöl adatokat az emberkereskedelemmel kapcsolatban. A legújabb adatokat 2024 januárjában publikálta az Eurostat.¹⁰ Eszerint a szexuális kizsákmányolás 2022-ben továbbra is a kizsákmányolás domináns formája volt (41,4%), bár az előfordulási gyakoriság a 2008–2022 közötti időszakban az utolsó évben volt a legalacsonyabb. Eközben a kényszermunka 2022-ben érte el a legmagasabb előfordulási arányt, a szintén 41,1 százalékot. Az uniós statisztikai adatok is utalnak arra, hogy a szexuális mellett a munkacélból történő kizsákmányolásos esetekre is egyre inkább fény derül. Ez hazánkban is így van, az Egységes Nyomozó hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) alapján a regisztrált emberkereskedelmes bűncselekmények egyre nagyobb hányadában a munkáltatással összefüggő ügyek is előfordulnak 2020 óta. (Megemlítendő, hogy 2020. július elsejét követően az emberkereskedelem és a kényszermunka tényállás egyesült, amelynek szintén köszönhető, hogy ezen ügyek száma növekedett.)

2022-ben az Európai Unióban egymillió lakosra 23 emberkereskedelem-áldozatot regisztráltak, míg 2021-ben 16-ot. 2022-ben a legtöbb áldozatot Luxemburgban (119), Észtországban (65) regisztrálták, míg Magyarországon 23 főt. Az Eurostat kiemeli, hogy a 2022-ben regisztrált magas számok összefüggésben állhatnak az igazságszolgáltatás és a szociális rendszer kapacitásnövekedésével az áldozatok azonosítására, külön kiemelve, hogy „2021 óta Luxemburgban az emberkereskedelemmel kapcsolatos kötelező képzéseken részt vevő munkaiügyi felügyelők proaktív hozzáállása több áldozat azonosításához vezetett”¹¹.

MALIK, Hanna Maria – VANTO, Johanna – LÄHTEENMÄKI, Liisa – VATJUS-ANTTILA, Jalo – DAVIES, Jon: A critical perspective on the administrative approach to crime prevention: The case of labour trafficking. *European Journal of Criminology*, 20(6), 2023, 1784–1803, <https://doi.org/10.1177/14773708221092330>; illetve FERNÁNDEZ GARCÍA, Mercedes – MOLINERO-GERBEAU, Yoan – SAJIR, Zakaria: ‘They think you belong to them’: migrant workers’ perspectives on labour exploitation in Spain. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 49(15), 2023, 3976–3995, <https://doi.org/10.1080/1369183X.2023.2235896>.

¹⁰ Eurostat: Trafficking in human beings statistics, January 2024. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Trafficking_in_human_beings_statistics

¹¹ Eurostat: Trafficking in human beings statistics, January 2024. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Trafficking_in_human_beings_statistics#The_prevalence_of_labour_exploitation_is_almost_equal_that_of_sexual_exploitation

MUNKACÉLÚ KIZSÁKMÁNYOLÁS – KÉNYSZERMUNKA

A munkáltatással összefüggően fontos különbséget tenni a foglalkoztatási szabálytalanságok és a bűncselekmény között¹², éppen emiatt a luxemburgi-ak elkészítettek egy kiadványt a munkaügyi kizsákmányolás értelmezéséről és megkülönböztetéséről, az emberkereskedelem és a különösen kizsákmányoló munkakörülmények között, a munkáltatói szankciókról szóló irányelv értelmében.¹³

Az illegálisan tartózkodó harmadik országbeli állampolgárokat foglalkoztató munkáltatókkal szembeni szankciókat az EU a 2009/52/EK irányelvében¹⁴ összegezte: ezt az irányelvet a be nem jelentett munkavégzés és a kizsákmányolás problémájának megoldására tett intézkedések kiegészítésének kell tekinteni. Ez az irányelv megfogalmazza azt is, hogy mik a különösen kizsákmányoló munkafeltételek:

„olyan munkafeltételek, a nemi vagy egyéb alapú megkülönböztetésből származó feltételeket is beleértve, amelyek *feltűnően aránytalanul* eltérnek a legálisan foglalkoztatott munkavállalók foglalkoztatási feltételeitől, amely eltérés például a munkavállalók egészségét és biztonságát érinti és sérti az emberi méltóságot.”¹⁵ (kiemelés a szerzőtől)

¹² Vö. az Egyesült Államokban is hasonló nehézségekkel küzdenek: DE VRIES, Ieke: Connected to Crime: An Exploration of the Nesting of Labour Trafficking and Exploitation in Legitimate Markets. *The British Journal of Criminology*, 59(1), 2019, 209–230, <https://doi.org/10.1093/bjc/azy012>; vagy az Egyesült Királyság gyakorlata alapján lásd DAVIES, Jon: Criminological reflections on the regulation and governance of labour exploitation. *Trends in Organized Crime*, 23, 2020, 57–76, <https://doi.org/10.1007/s12117-019-09370-x>.

¹³ Interpretation and distinction between labour exploitation in the context of trafficking in human beings and particularly exploitative working conditions under the Employers Sanctions Directive May 2022, https://orbi.lu.uni.lu/bitstream/10993/53821/1/EMN%20LU%20inform_Distinction-between-labour-exploitation-and-particularly-exploitative-working-conditions-THB.pdf. Vö. CRANE, Andrew – LEBARON, Genevieve – PHUNG, Kam – BEHBANI, Laya – ALLAIN, Jean: Confronting the Business Models of Modern Slavery. *Journal of Management Inquiry*, 31(3), 2022, 264–285, <https://doi.org/10.1177/1056492621994904>.

¹⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2009/52/EK Irányelve (2009. június 18.) az illegálisan tartózkodó harmadik országbeli állampolgárokat foglalkoztató munkáltatókkal szembeni szankciókra és intézkedésekre vonatkozó minimumszabályokról. Lásd erről még: Európai Unió Alapjogi Ügynöksége által készített kiadványt. FRA: *Protecting migrants in an irregular situation from labour exploitation – Role of the Employers Sanctions Directive*. European Union Agency for Fundamental Rights, Vienna, 2021, <https://fra.europa.eu/en/publication/2021/employers-sanctions-against-exploitation>

¹⁵ 2009/52/EK irányelv, 2. cikk i) pont.

Ugyanakkor a 2011/36/ EU irányelv 2. cikk (3) bekezdése alapján:

„A kizsákmányolás magában foglalja legalább a prostitúció révén történő kizsákmányolást vagy a szexuális kizsákmányolás más formáit, a kényszermunkát vagy -szolgáltatásokat – a koldulást, a rabszolgatartást vagy a rabszolgatartáshoz hasonló gyakorlatot és a szolgaságot is ideértve –, a bűncselekményhez kapcsolódó kizsákmányolást és a szervek kivételét.”

A munkacélú kizsákmányolással kapcsolatos definíciók sokszínűsége is sok kérdést vet fel: a szolgaság, rabszolgaság, kényszermunka, munkacélú kizsákmányolás mind igyekszik e jelenség egyes jellemzőit lefedni, mégis azok különböző jelentés-tartalma nehézségeket okoz a nemzetközi összehasonlítás során. Erre jó példa az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) határozatainak indokolása, többek között a 2017. március 30-án született *Chowdhury és mások vs. Görögország* ügyében hozott határozat¹⁶, de említhetnénk az összes ügyet, amely az Emberi Jogok Európai Egyezménye 4. cikke (a rabszolgaság és a kényszermunka tilalmáról) alapján indult. Ezekben az ügyekben az EJEB igyekszik felvázolni a különbséget a szolgaság, a rabszolgaság, a kényszermunka és a munkacélú emberkereskedelem között,¹⁷ amelyek bemutatására e tanulmány nem tesz kísérletet.

A munkacélú kizsákmányolás az Európai Unión belüli emberkereskedelem áldozatainak 15 százalékát érinti a becslések szerint, a látencia nagyságát azonban felbecsülni sem tudjuk. Az Európai Bizottság szerint jóval magasabb lehet a munkáltatással elkövetett emberkereskedelem áldozatainak száma a regisztráltakéhoz képest, amely miatt hatékonyabb fellépést sürget a 2021–2025 közötti időszakra kidolgozott emberkereskedelem elleni stratégiájában (is).¹⁸ Ebben a Stratégiában fogalmazódik meg a Bizottság azon elvárása is, amely szerint a nemzeti hatóságokat ösztönözni kell arra, hogy fokozzák az együttműködést a munkaügyi felügyelőkkel, a szociális partnerekkel és az uniós ügynökségekkel, különösen az Europollal és – hatáskörén belül – az Európai Munkaügyi Hatósággal, hogy összehangolt és közös ellenőrzéseket végezzenek a magas kockázatú ágazatokban az áldozatok és kizsákmányolóik azonosítása érdekében. A be nem jelentett munkavégzés kezelését célzó – az Európai Munkaügyi Ható-

¹⁶ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-172701%22%7D> és KLEMENCICS Andrea: Az emberkereskedelem és kényszermunka. *Jogászvilág*, 2017. október 20., <https://jogaszvilag.hu/vilagjogasz/az-emberkereskedelem-es-kenyszermunka/>

¹⁷ Lásd erről BALOGH K. – WINDT Sz. (2022): i. m.; CRANE et al. (2022): i. m.

¹⁸ Az Európai Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az emberkereskedelem elleni küzdelemre irányuló uniós stratégiáról 2021–2025, COM(2021) 171 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0171&from=EN>. (a továbbiakban: Stratégia).

ságnál működő – európai platformon¹⁹ keresztül megvalósított, a tagállamok illetékes hatóságai és más szereplők közötti megerősített együttműködés az EU tervei szerint elő fogja segíteni a know-how összegyűjtését és az átadható gyakorlatok bemutatását, többek között a munkacélú kizsákmányolás áldozatává vált személyek azonosítása érdekében.

A Stratégia szerint az EU-ba irányuló embercsempészás és emberkereskedelem egyik fő mozgatórugója a szükséges jogállás nélküli foglalkoztatás lehetősége az EU-ban.²⁰

Kiemelendő, hogy 2009 óta a munkáltatókkal szembeni szankciókról szóló irányelv tiltja az illegálisan tartózkodó harmadik országbeli állampolgárok foglalkoztatását, beleértve az emberkereskedelem áldozatait is. Ebben a dokumentumban az EU minimumszabályokat állapít meg az irányelvet megsértő munkáltatókkal szemben a tagállamokban alkalmazandó szankciókra és egyéb intézkedésekre vonatkozóan, a Bizottság meghatározta ezek hatékonyságának felülvizsgálatát 2025-ig.²¹

A Stratégiában a Bizottság tervei között szerepel, hogy:

- kiértékeli, miként lehetne megerősíteni a munkáltatókkal szembeni szankciókról szóló irányelv hatékonyságát, többek között az emberkereskedelem áldozatainak védelme tekintetében;
- jogalkotási javaslatot terjeszt elő a fenntartható vállalatirányításról a hosszú távon fenntartható és felelős vállalati magatartás előmozdítása érdekében;
- a nemzetközi iránymutatásokkal és elvekkel összhangban iránymutatást nyújt a kényszermunka megelőzését célzó kellő gondossággal kapcsolatban;
- a tagállamokkal és a civil társadalmi szervezetekkel közösen megelőzési kampányt szervez, amellyel a magas kockázatú ágazatokat célozza.²²

¹⁹ *European Platform tackling undeclared work*. European Labour Authority, 2020, <https://www.ela.europa.eu/en/undeclared-work>

²⁰ Lásd még POPPI, Fabio I. M. – TRAVAGLINO, Giovanni A.: Parea non servin: strategies of exploitation and resistance in the caporalato discourse. *Modern Italy*, 24(1), (2019), 81–97, <https://doi.org/10.1017/mit.2018.42>; és CORRADO, Alessandra (ed.): *Is Italian Agriculture A 'Pull Factor' For Irregular Migration – And, If So, Why?* Open Society Foundations, 2018, <https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/ba12312d-31f1-4e29-82bf-7d8c41d-f48ad/is-italian-agriculture-a-pull-factor-for-irregular-migration-20181205.pdf>

²¹ Stratégia (2021): i. m. 8.

²² Uo.

Az uniós országok tapasztalatai szerint a magas kockázatú ágazatok a következők: a mezőgazdaság, az építőipar, a vendéglátás, a takarítás, a háztartási munka, az erdőszet, a textilipar és a ruhaipar, az élelmiszergyártás.²³ Ezen tevékenységek nehezen ellenőrizhetőek, szaktudás, nyelvtudás ezen munkák elvégzéséhez nem szükséges.

Az uniós tapasztalatok alapján a munkáltatással összefüggő szabálytalanságok megelőzésének első lépése a társadalmi tudatosság növelése, annak hangsúlyozásával, hogy a már említett „szürke zónába” tartozó, és egyébként általánosan elfogadott illegális foglalkoztatásokra is zéró tolerancia vonatkozik.

Ezek mellett a jogalkalmazók a munkacélú kizsákmányolás eseteinek felgyöngyöltésére a hatályban lévő jogi és intézményi keret alapján – különös tekintettel a munkaügyi felügyelők vagy más állami hatóságok által végzett munkahelyi ellenőrzésekre – nagyobb figyelmet fordítanak, az ellenőrzés során a szabálytalanságok mellett a bűncselekményeket és az áldozatokat is felismerik, továbbítva az információt a társszervek részére.

Továbbá, a már azonosított áldozatok igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést elősegítő intézkedésekről, például célzott támogató szolgáltatásokról, vagy a saját ügyéről szóló tájékoztatásról, a sértetti jogairól, az eljáró jogalkalmazó tudjon és azt az áldozat számára is érthetően tovább is tudja adni.²⁴

A MAGYAR LEHETŐSÉGEKRŐL

Hazánkban a házi szolgásként ismert munkáltatással összefüggő emberkereskedelem a jellemző, az elmúlt évtizedben alig azonosítottak a magyar hatóságok munkáltatással kizsákmányolt harmadik ország állampolgárt.

Milyen lehetőségeink vannak e gyakorlat megváltoztatására, a más területen meglévő látencia csökkentésére? Például a magas kockázatú ágazatokban működő vállalkozások érdekeltté tételével, valamint a különböző munkavállalókkal kapcsolatba kerülő hatóságok tagjainak képzésével, a számukra kidolgozott ellenőrző lista (ún. *check-list*) kialakításával, amely segít(het)i az emberkereskedelem áldozatainak felderítését és a feltételezett bűncselekmények társszervek felé történő bejelentését.

Az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság (OIF) munkavállalás célú tartózkodási engedélyt ad a hazánkban munkát végezni kívánó harmadik or-

²³ Lásd Stratégia (2021): i. m.; A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről szóló 2011/36/EU irányelv 20. cikkében előírtak szerinti harmadik jelentés az emberkereskedelem elleni küzdelem terén elért eredményekről COM(2020) 661 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0661>; továbbá FRA (2015): i. m.

²⁴ Vö. FRA (2015): i. m. 3.

szág állam polgárának, amely eljárás során, ha nem kiemelt foglalkoztató útján elektronikusan, hanem személyesen járnak el, a lehetséges áldozatok felismerésére sor kerülhet.

Az OIF mellett az emberkereskedelem áldozatai azonosításának rendjéről szóló 354/2012. (XII. 13.) Korm. rendelet alapján a foglalkoztatás-felügyeleti hatóság is azonosítást végző szerv, amelynek tagjai azonosító beszélgetéseket folytat(hat)nak le,²⁵ azonban a gyakorlatban erre kevés példa akadt 2013. július elseje óta.

Annak ellenére rendkívül kevés az eset, hogy a rendőrség és a (jelenleg) a Nemzetgazdasági Minisztériumhoz tartozó foglalkoztatás-felügyelet havi rendszerességgel közös munkaügyi ellenőrzéseket végez egy együttműködési megállapodás alapján (annak 2021. decemberi hatálybalépésétől kezdve, amely hatályát veszítette 2023 decemberében, de 2024 tavasza óta egy határozatlan időre szóló megállapodás alapján a jövőben is folytatódik).

A havi rendszerességgű ellenőrzések dacára kevés áldozat azonosítására került sor. Ez részben arra vezethető vissza, hogy az áldozattá válás jellemzőiről, ezek felismeréséről nem kaptak elegendő információt az ellenőrzésen részt vevő rendészeti szolgálati ágban szolgáló rendőrök és a foglalkoztatás-felügyelők.

A munkacélú kizsákmányolással kapcsolatban fontos kiemelni, hogy az a szabálytalan foglalkoztatástól eltérő jelentéssel, tartalommal bír, amely ellenőrzésére a foglalkoztatás-felügyeleti hatóság tevékenységéről szóló 115/2021. (III. 10.) Korm. rendelet (a továbbiakban: kormányrendelet) alapján a foglalkoztatás-felügyelet végez ellenőrzést. A kormányrendelet 5. § (1) bekezdése alapján a „*foglalkoztatás szabályszerűségének ellenőrzése körében a foglalkoztatás-felügyeleti hatóság ellenőrzése a foglalkoztatásra irányuló jogviszonyt szabályozó jogszabályok minimumkövetelményeinek foglalkoztató általi megtartására terjed ki*”. Az 5. § (2) bekezdése értelmében a foglalkoztatás-felügyeleti hatósági ellenőrzés szempontjából minimumkövetelménynek kell tekinteni:

²⁵ A 354/2012. (XII. 13.) Korm. rendelet 1. § 1. pont: *Azonosítást végző szerv: az egészségügyi szolgáltató, az egészségügyi államigazgatási szerv, a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltató, a köznevelési intézmény, a rendőrség, a foglalkoztatás-felügyeleti hatóság, a konzuli tisztviselő, az idegenrendészeti hatóság, a menekültügyi hatóság, az áldozatsegítő szolgálat, az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat (a továbbiakban: OKIT), a pártfogó felügyelői szolgálat és a jogi segítségnyújtó szolgálat. 1. § 2. pont: Azonosító beszélgetés: az emberkereskedelem áldozataként történő beazonosítást célzó beszélgetés az 1. mellékletben meghatározott azonosító adatlap segítségével. 2. § (1) bekezdés: Amennyiben az azonosítást végző szerv hatáskörébe tartozó eljárása során vagy egyébként olyan magyar állampolgárra, vagy a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyre vonatkozóan, akiről alappal feltehető, hogy az emberkereskedelem áldozata, ezen helyzetről hivatalos tudomást szerez vagy azt egyébként észleli, vele azonosító beszélgetést folytat le. (kiemelések a szerzőtől)*

- „a) a foglalkoztatásra irányuló jogviszony létesítése körében
- aa) a jogviszonyt létesítő jognyilatkozat alakszerűségére és kötelező elemeire,
  - ab) a jogviszony létesítésével kapcsolatos életkori feltételekre, a gyermekmunka tilalmára,
  - ac) a jogviszonyt létrehozó szerződés kötelező tartalmi elemeire,
  - ad) a foglalkoztató, valamint a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.) 297. §-a szerinti jogosult írásbeli tájékoztatási kötelezettségére,
- b) a foglalkoztatásra irányuló jogviszony létesítésével, megszűnésével, megszüntetésével összefüggő bejelentési kötelezettségre,
- c) a nők, a fiatal foglalkoztatottak és a megváltozott munkaképességűek foglalkoztatásával kapcsolatos külön rendelkezésekre,
- d) a munka- és pihenőidőre,
- e) az ellenérték megfizetésére,
- f) a jogviszony megszűnésével összefüggő igazolás kiállítására és kiadására, valamint az elszámolás megtörténte, valamint
- g) a munkaerő-kölcsönzésre, valamint a munkaerő-kölcsönzési tevékenység végzésére,
- h) a harmadik országbeli állampolgárok magyarországi foglalkoztatásának engedélyezésére, illetve a harmadik országbeli és a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező állampolgárok foglalkoztatására, ideértve a harmadik országbeli állampolgár minősített kölcsönbeadónál történő foglalkoztatására, a harmadik országbeli állampolgár felé fennálló kötelező tájékoztatásra vonatkozó szabályok megtartását.

E rendelkezések alapján számos olyan, a későbbi büntetőeljárás során is hasznos információt rögzíthetnek az ellenőrzés során, amely a sértettek kíméletét és csak az ő vallomásukra épülő tényállást is tárgyi bizonyítékokkal támaszthatná alá. Biztosítják továbbá azt is, hogy ne csak a harmadik állam polgárának sérelmére megvalósított munkáltatással elkövetett emberkereskedelemre derüljön fény.

A PROAKTIVITÁS TOVÁBBI LEHETŐSÉGEI A MUNKACÉLÚ KIZSÁKMÁNYOLÁS MEGELŐZÉSE ÉRDEKÉBEN

A magyar tapasztalatok alapján igen kevés esetben sikerült az ellenőrzés során a munkavállalók között emberkereskedelem áldozatát azonosítani. Ennek oka az ismeret, a tapasztalat hiányában keresendő, továbbá rendkívül alacsony országos szinten a foglalkoztatás-felügyelők száma, szervezetileg a kormányhivatalokhoz tartoznak és bár kapnak képzést az áldozatazonosító beszélgetésről, további érzékenyítő, áldozatközpontú képzésben nem részesülnek. A magyar gyakorlat, tapasztalat hiányában a már jó gyakorlatokkal rendelkező nemzetközi, de különösen a finn képzési anyagok adhatnak némi kapaszkodót abban,

hogyan ki az áldozat, őt hogyan lehet egy ellenőrzés során felismerni.²⁶ A külföldi tapasztalatok alapján a *foglalkoztató* (a vállalat/cég), a *foglalkoztatott* és a *foglalkoztatás* körülményei mind rendelkez(het)nek olyan jellemzőkkel, amelyek egyenként nem jelentik egyértelműen a munkáltatással elkövetett emberkereskedelem bűncselekményét, de arra utaló jelként további információk beszerzésére, ellenőrzésre, esetleg büntetőeljárás elrendelésére okot adó gyanúra felhívhatja a figyelmet.

A FOGLALKOZTATÓ, A VÁLLALAT JELLEMZŐI

A törvényes vállalatok (kereslet) és munkavállalók (kínálat) jellemzőiben rejlő kockázati tényezők proaktív vizsgálata alapvető fontosságú a munkacélú kizsákmányolás eseteinek (lehetőség szerint azonnali) azonosításához. A hatóságok – az EU-ban és azon kívül is – csak e kockázatok átfogó megértése és nyomon követése révén tudják hatékonyan felderíteni, megelőzni és enyhíteni a munkacélú kizsákmányolásnak a gazdasági versenyre és a munkavállalók jogaira gyakorolt hatását.

Az alábbiakban röviden ismertetett kockázati mutatók csupán olyan figyelmeztető jelzések, amelyek a munkacélú kizsákmányolás kockázatára utal(hat)nak, ami további vizsgálatot és intézkedést igényel. Egy vagy több kockázati jelző megléte sem feltétlenül jelenti azt, hogy egy törvényesen működő cég munkacélú kizsákmányolást valósít meg, vagy egy munkavállaló munkacélú kizsákmányolás áldozata.

A nemzeti és nemzetközi szervek munkacélú kizsákmányolás felszámolására történő erőfeszítései középpontjában korábban a szervezett bűnözői csoportokhoz és az egyéni elkövetőkhöz kapcsolódó cselekmények álltak.²⁷ Az utóbbi évek egyik legfontosabb tanulsága, hogy a munkacélú kizsákmányolásból hasznot húzó szereplők nem korlátozódnak a bűnszervezetekre²⁸: sőt a nemzetközi tapasztalatok szerint ez a gazdasági haszonszerzés által motivált vállalati

²⁶ YLINEN, Pekka – JOKINEN, Anniina – PEKKARINEN, Anna-Greta – OLLUS, Natalia – JENU, Katja-Pia: *Uncovering labour trafficking. Investigation tool for law enforcement and checklist for labour inspectors*. HEUNI, Helsinki, 2020, <https://heuni.fi/-/report-series-no.-95a#629898f0>; CONFINE: *Towards operational cooperation on local administrative financial investigations in the fight against human trafficking*. MANUAL ISF-FUND 1/01/2017 31/12/2018, 2018, http://eucpn.org/sites/default/files/document/files/confine_manual_eng.pdf; JOKINEN, Anniina – OLLUS, Natalia – PEKKARINEN, Anna-Greta: *Review of actions against labour trafficking in Finland*. HEUNI, Helsinki, 2023, <https://heuni.fi/-/report-series-99b>

²⁷ DAVIES, J. (2019): i. m.

²⁸ DE VRIES, I. (2019): i. m.

bűnözés egyik formája.²⁹ A legálisan működő cégek gyakran tudatosan, néha azonban tudtukon kívül is megvalósítják a munkacélú kizsákmányolást, tisztességtelen gazdasági előnyökhöz jutva, amely torzítja az üzleti környezetet, a(z uniós) versenyt.³⁰

A legálisan működő cégeknél a *színlelt munkaszerződések*³¹ általában számos (látszólagos) előnnyel járnak a foglalkoztató és a foglalkoztatott számára. Például tisztességtelenül növeli a vállalat versenyelőnyét azáltal, hogy csökkenti a felmerülő költségeket (bérek és társadalombiztosítási járulékok alacsonyabb vagy elmaradó összegével), az egészségügyi és biztonsági kötelezettségeket, az adókat, és növeli a munka és a szervezeti rugalmasságot. Ennek eredményeként a munkacélú kizsákmányolást folytató vállalat tisztességtelen gazdasági előnyre tesz szert, és torzítja a versenyt a szabadpiacon.³² Emellett üzleti szempontból a *kiszervezés* legális és hasznos gyakorlat a munkaerőköltségek csökkentésére, ha például nincs olyan rendszeres munka, amely indokolná az állandó alkalmazottak megtartását. A külső szereplők bevonása azonban növeli a munkacélú kizsákmányolás lehetőségét.³³ A szerződéses közvetítők ugyanis jellemzően alacsonyabb költséggel működnek, és később még alacsonyabb költséggel adhatnak alvállalkozói szerződést más szolgáltatóknak. Ráadásul minél összetettebb ez az ellátási lánc, annál nehezebb a munkacélú kizsákmányolás és esetleges eseteinek nyomon követése.³⁴

A munkacélú kizsákmányolásban tudatosan vagy akaratlanul részt vevő vállalatok gyakran hosszú és összetett ellátási láncokkal rendelkeznek, amelyek gyakran elrejtik a kizsákmányolást és az illegális pénzmozgásokat a lánc alsóbb

²⁹ DAVIES, J. – OLLUS, N. (2019): i. m.

³⁰ Uo.

³¹ Vö. BODNÁR Lilla: Színlelt szerződés a bíróság gyakorlatában. *Jogászvilág*, 2015. január 28., <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/szinlelt-szerzodes-a-birosag-gyakorlataban/>

³² OLLUS, Natalia: *From forced flexibility to forced labour: The exploitation of migrant workers in Finland*. HEUNI, Helsinki, 2016, <https://heuni.fi/-/report-series-84>

³³ CORBANESE, Valli – ROSAS, Gianni: Policies to prevent and tackle labour exploitation and forced labour in Europe. International Labour Organization, Rome, 2021, <https://www.ilo.org/media/377536/download>; CLARKE, Thomas – BOERSMA, Martijn: Global Corporations and Global Value Chains: The disaggregation of corporations? In: CLARKE, Thomas – O'BRIEN, Justin – O'KELLY, Charles R. T. (eds.): *The Oxford Handbook of the Corporation*. Oxford University Press, Oxford, 2019, 318–365, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198737063.013.18>

³⁴ CASPERSZ, Donella – CULLEN, Holly – DAVIS, Matthew C. – JOG, Deepti – MCGAUGHEY, Fiona – SINGHAL, Divya – SUMNER, Mark – VOSS, Hinrich: Modern slavery in global value chains: A global factory and governance perspective. *Journal of Industrial Relations*, 64(2), 2022, 177–199, <https://doi.org/10.1177/00221856211054586>

részein.³⁵ Ezek alapján különösen figyelemfelkeltőnek kell lennie, ha az adott cégnél magas a kiszervezett munkavállalók száma, ugyanakkor alacsonyak a személyi költségek, valamint, ha korábban már büntetőeljárás alá vont, rossz „hírnevű” cégről van szó.

Egy vállalat átfogó kockázatértékelésének elvégzéséhez fontos ellenőrizni, hogy az összes kapcsolt vállalkozásra vonatkoznak-e olyan korábbi végrehajtási rendelkezések vagy szerepeltek-e olyan kedvezőtlen újságcikkekben, amelyek potenciálisan jelzik a szürke- vagy feketegazdasághoz való kapcsolódás kockázatát.

Kockázati tényezők:

1. Kockázatos területeknek való kitettség
2. Magas kockázatú gazdasági ágazat

Bár nincsenek olyan gazdasági ágazatok, amelyek mentesülnének a kizsákmányolástól, a jelenség néhányat jobban érint, így például azokban az ágazatokban, ahol a foglalkoztatás gyakran a munkaerő-igényes, alacsony képzettséget igénylő, alulfizetett és bizonytalan munkakörök túlsúlya jellemzi, amelyeket gyakran az uniós tagállamok állampolgárai nem szívesen vállalnak már el.³⁶

3. Minőségellenőrzési tanúsítványok hiánya

A munkacélú kizsákmányolás kiszervezésének alapjául szolgáló illegális gyakorlatok megértéséhez elengedhetetlen a szerződött vállalatok jellemzőit, valamint az alvállalkozói mechanizmusokat is figyelembe venni³⁷, amelyek szintén további kérdéseket vetnek fel például:

- újonnan bejegyzett cég,
- szokatlan földrajzi koncentráció (olyan tevékenységet végez a cég papíron, amelyre ott nincs lehetőség),
- csődbe ment vállalatokkal való kapcsolatok,
- a részvénytulajdonosokról szóló információk hiánya,
- a cég vezetői nagyon messze laknak a vállalat bejegyzett telephelyétől.

³⁵ CRANE, Andrew – LEBARON, Genevieve – ALLAIN, Jean – BEHBAHANI, Laya: Governance gaps in eradicating forced labor: From global to domestic supply chains. *Regulation & Governance*, 13(1), 2019, 86–106, <https://doi.org/10.1111/rego.12162>

³⁶ Lásd például a szállodaipart is az Egyesült Királyságban: BULLOCK, Karen – DI DOMENICO, MariaLaura – MILLER, Graham – SHIRGHOLAMI, Zahra – WONG, Yen Nee: Under the radar? Modern slavery and labour exploitation risks for the hotel industry. *Tourism Management*, 102(104857), 2024, <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2023.104857>

³⁷ BATTISTELLI, Stefania – CAMPANELLA, Piera.: Subcontracting Chain and Working Conditions in Italy: Evidence from the Food and Meat Industry. *Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej*, 27(2), 2020, 135–145, <https://doi.org/10.4467/25444654SPP.20.013.11951>

A FOGLALKOZTATOTT: HA A MUNKAVÁLLALÓ ÁLDOZAT

Emberkereskedelem áldozatává bárki válhat, igaz ez a munkáltatással összefüggőre is: minden korosztályú férfiakat, nőket és gyermekeket is kizsákmányolhatnak. Egyesek azonban sajátos jellemzőik miatt kiszolgáltatottabbak, mint mások. A mai napig azonban az azonosítási folyamatot akadályozza a rendszer-szintű eljárások hiánya, mivel gyakran sem a szervezetek, sem a hatóságok „nem rendelkeznek egyformán fejlett mutatórendszerrel”³⁸, amellyel azonosítani tudnák az áldozatokat.

A Nemzeti Munkaügyi Hivatal 9/2013. számú tájékoztatója az emberkereskedelem áldozatai azonosításának rendjéről tartalmazza a kormányrendelet alapján a munkavállaló emberkereskedelem áldozata voltára utaló jelek egy részét:

- A feltételezett áldozat valószínűleg gyermekkorú.
- A végzett munka jellegének nem megfelelő ruházat.
- Annak jelei észlelhetők, hogy a személy szabad mozgását korlátozzák, ellenőrzik.
- A munkahely azonos a szálláshellyel.
- A munkavállaló nem tudja a szállása és/vagy munkahelye címét.
- A munkavállaló munkaideje (tevékenység végzésének időtartama) kirívóan hosszú.
- Fizetés egy részének vagy egészének elvonása.
- Az azonosításba bevont személy abban a hiszemben van, hogy tartozik a munkaadójának.

A munkavállaló személyes jellemzői és fizikai megjelenése is olyan további támpont lehet, amelyek felismerése minden eljáró szerv tagjának az áldozat státusz megállapításához segítséget nyújt(hat):

- a foglalkoztatott illegális migráns vagy kitoloncolási végzéssel rendelkező személy státusza,
- a foglalkoztatotton látható fizikai sérülések jelei, amelyek az ellenőrzési intézkedések eredményének tűnnek,
- a foglalkoztatotton pszichológiai stressz és a bántalmazás jelei láthatóak,
- a foglalkoztatott személyazonosító okmányainak hiánya, illetve hamis vagy hamisított okmányok megléte,
- a foglalkoztatott nem ismeri a magyar nyelvet,

Ha a „munkavállaló” 18 év alatti, további rájuk vonatkozó speciális indikátorok merülhetnek fel:

³⁸ VILLACAMPA, Carolina: Challenges in assisting labour trafficking and exploitation victims in Spain. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 71(100563), 2022, 9, <https://doi.org/10.1016/j.ijlcrj.2022.100563>

- ha a gyermek iskolakötelezett korú, de nem jár iskolába,
- a gondviselő hiánya,
- kábítószer használata,
- foglalkoztatása családi vállalkozás(ok)ban történik.

Ezek megismerése, feltárása hozzájárulhat ahhoz, hogy az emberkereskedelem 18 év alatti áldozatát azonosítani tudja az eljáró jogalkalmazó.

FOGLALKOZTATÁSI FELTÉTELEK

A munkáltató és a munkavállaló mellett a foglalkoztatási feltételek során is lehetnek olyan jelek, amelyek az esetleges szabálysértésen túlmutató kizsákmányolásra utalnak, például:

- a munkaszerződés hiánya,
- a különösen hosszú munkaidő,
- az aránytalanul alacsony bértételek,
- a munkavállaló nem megfelelő biztonsági és higiéniai körülményeknek való kitettsége a munkahelyen,
- az önrendelkezési szabadság megvonása vagy korlátozása,
- a munkavállalás érdekében vállalt adósságok és a megkeresett pénz teljes vagy részleges elmaradása.

Ezek feltárása, jelenléte, rögzítése fontos bizonyíték lehet a későbbi büntetőeljárás során.

ZÁRÓGONDOLATOK

Az emberkereskedelem annak ellenére, hogy jelentős erőfeszítéseket tesznek a magyar és az európai jogalkalmazók a megfékezésére, továbbra sem csökken, sőt a képzések, az esetmegbeszélések, a közös gondolkodás eredményeképpen egyre több ügyre derül fény, ez igaz a munkacélú kizsákmányolásra is. Ugyanakkor bár hazánkban a házi szolgaság módszerei ismertek egyelőre, a foglalkoztatás során megvalósuló kizsákmányolásra is fel kell készülnünk, annak ellenére is, hogy talán nincs olyan munkavállaló, aki valaha ne érezte volna azt, hogy őt a munkahelyén „kizsákmányolták”. Ugyanakkor a foglalkoztatás szabálytalanságai és a már tényállásba ütközően megvalósuló munkáltatással elkövetett emberkereskedelem a jogalkalmazók részéről is más tudást, ismeretet igényel, nemcsak a rendőröktől (és ügyészekről), hanem az ellenőrzések során eljáró idegenrendészeti alkalmazottaktól és a foglalkoztatás-felügyelőktől is.

A munkáltatással elkövetett emberkereskedelem profitorientált bűncselekmény, amelyet rendkívül nehéz úgy elkövetni, hogy ne hagyjon pénzügyi nyomot maga után: üzleti modellje a munkaerőköltségek minimalizálása kö-

rül forog a profit maximalizálása érdekében³⁹. Jó gyakorlatként szolgál a finn HEUNI szervezet munkássága; ők a munkacélú kizsákmányolás pénzügyi modelljét igyekeztek feltárni a három balti állam és Bulgária gyakorlatán keresztül 2018 és 2020 között megvalósuló programjukban.⁴⁰

Többet kell tenni azon a területen is, hogy az áldozatok lehetőséget és bátorítást kapjanak ahhoz, hogy a munkacélú kizsákmányolást bejelentsek a foglalkoztatás-felügyelet vagy a rendőrség felé. A Bizottság elvárása szerint az uniós tagállamoknak arra kell törekedniük, hogy a büntető igazságszolgáltatás igénybevétele vonzóbb és járhatóbb út legyen az áldozatok számára, kiemelve, hogy a büntetőeljárás során vagy azt követően nyújtott visszamenőleges kifizetés és kártérítés csak egy a fontos tényezők sorában.⁴¹

Az Európai Bizottság szerint szükséges a tagállamoknak növelni a munkaügyi ellenőrzések és/vagy a szociális partnerek kapacitását, valamint az is, hogy segítsék elő az áldozattá vált személyek azonosítására és az elkövetők bíróság elé állítására irányuló szervezetek közötti együttműködést.⁴² Az ORFK és a Nemzetgazdasági Minisztérium között határozatlan időre szóló közös ellenőrzésre vonatkozó megállapodás ehhez nyújt segítséget, ugyanakkor képzés, tréning is elengedhetetlen, amelyben a reményeink (és terveink) szerint az Országos Kriminológiai Intézet is részt vehet⁴³.

³⁹ JOKINEN, Anniina – OLLUS, Natalia (eds.): *Shady business. Uncovering the business model of labour exploitation*. HEUNI, Helsinki, 2019, <https://respect.international/wp-content/uploads/2020/05/Shady-business-Uncovering-the-business-model-of-labour-exploitation.pdf>

⁴⁰ FLOW: *Flows of illicit funds and victims of human trafficking: uncovering the complexities 2018–2020*, <https://heuni.fi/-/flow>. Hasonló célt szolgált egy másik uniós forrásból megvalósult projekt is; UNCHAINED: *Untangling the trafficking chain. Disrupting the financial business model of trafficking*, <https://unchainedproject.eu/>. Ezek mellett két további nemzetközi projektet érdemes megemlíteni a munkacélú kizsákmányolással kapcsolatban; TRAFFLAB: *Trafficking: A Labor Perspective* project; <https://www.trafflab.org/>; és a TRACE: *TRafficking as A Criminal Enterprise* elnevezésű; <https://trilateralresearch.com/work/trace>.

⁴¹ FRA (2015): i. m. 15.

⁴² Stratégia (2021): i. m. 10.

⁴³ Az ún. INVERT projekt keretén belül, erről lásd bővebben <https://www.okri.hu/index.php/kutatas/projektek> és a <https://invert-project.eu/> honlapon.

FEDOR ZSUZSANNA RÉKA*

Az állatok élethez való joga a büntetőjogi védelem tükrében

BEVEZETÉS

Mind a világon, mind hazánkban egyre aktuálisabb téma az állatvédelem. Egyre több ember tekint az állataira családtagként, és egyre jobban hallatja a társadalom a hangját, amikor állatkínzásról szerez tudomást. De rendelkeznek-e az állatok jogi értelemben élethez való joggal? Ezt veszem vizsgálat alá a hatályos jogszabályok és a jogirodalom alapján, külön kitérve az állatkínzás tényállásának részletes ismertetésére.

AZ EMBER JOGALANYISÁGA: MITŐL EMBER AZ EMBER?

Az emberi jogalanyiség kérdésének a tisztázása elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy meg lehessen határozni az állatok jogi helyét és helyzetét. E nélkül ugyanis nem lehet levezetni azt, hogy az állatoknak miért van joguk az élethez, miért nem lehet őket megölni, megkínózni. Az ember jogalanyiséga korlátozhatatlan, ugyanis attól lesz valaki jogalany, hogy korlátozhatatlan joga van az élethez és a méltósághoz. Ezt se az állam, se más ember nem veheti el. Más kérdés a jogképesség, mely parttalan vita tárgyát képezi a jogirodalomban. Mikortól illeti meg az embert a jogképesség? A születéstől? A fogantatástól? A magzat fejlettségétől? Ezek mind olyan elméleti felvetések, amelyek a gyakorlatban manifesztálódnak. A hatályos polgári jog szerint minden ember jogképes, jogok és kötelezettségek alanya lehet. A Polgári Törvénykönyv az alábbiak szerint rendelkezik: a jogképesség az embert, ha élve születik, fogamzásának időpontjától illeti meg. A fogamzás időpontjának a születéstől visszafelé számított háromszázadik napot kell tekinteni; bizonyítani lehet, hogy a fogamzás korábbi vagy későbbi időpontban történt. A születés napja a határidőbe beleszámít.¹ A törvény tehát elismeri a méhmagzat jogképességét, de csak akkor, ha az élve születik. *Frivaldszky János* ekképpen fogalmaz:

---

* FEDOR Zsuzsanna Réka, ügyész, Balassagyarmati Járási Ügyészség; PhD hallgató, PPKÉ JÁK

¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 2:2. §

„Az emberi személyeket méltóságuk (emberi alanyiségük) okán minimálisan, elidegeníthetetlenül megillető alapjogok a jogalanyiséghez való jog, annak esszenciális tartalmaként pedig az emberi élethez és méltósághoz való jog, amely tartalmak nélkül nem beszélhetünk jogi értelemben emberi személyről.”²

Tehát az emberi jogalanyiség az élethez való jogból és a méltósághoz való jogból eredeztethető, melyek az alapjogok hierarchiai rendszerében a legmagasabban helyezkednek el.

Az Alaptörvény Szabadság és felelősség című fejezetének I. és II. cikke az alábbiak szerint rendelkezik:

„Az EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége. Magyarország elismeri az ember alapvető egyéni és közösségi jogait. [...] Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”

Az Alaptörvényben az élethez való jog meghatározása arra szolgál, hogy védje az ember életét, függetlenül attól, hogy ki milyen ember. Sem faji, sem erkölcsi, sem egyéb okból nem lehet elvenni senkinek az életét. Még az állam sem korlátozhatja az élethez való jogot, mióta a 23/1990. (X. 31.) AB határozat kimondta a halálbüntetés eltörlését Magyarországon. Abba azonban az állam nem szólhat bele, ha valaki rendelkezni akar a saját életével és véget akar vetni annak. Bárki lehet öngyilkos, viszont ehhez segítséget senki sem nyújthat, ugyanis az öngyilkosságban közreműködés bűncselekménynek minősül³, hovatovább, ha egy 14. életévét be nem töltött vagy akaratnyilvánításra képtelen személyt bír rá valaki az öngyilkosságra, – ha az öngyilkosságot elkövetik – emberölésért kell felelősségre vonni a rábírót is.⁴

Kérdésként fogalmazódik meg, hogy ki vagy mi az az ember? Miben különbözik az állatoktól? A Pallas Nagy Lexikona szerint az ember vagy emberi lény a földi lények közül a legmagasabb helyen áll, azonban a szervezeti felépítése szerint nem sokban különbözik az állatoktól, az ember ugyanis a főemlősök közé tartozik, csak úgy, mint az emberszabású majmok. *Charles Darwin* természettudós állítása szerint az emberek egy majomféle lényből fejlődtek ki az évmilliók során, mígnem elérték a mai formájukat, a homo sapiens sapiens-t. Ezt a teóriát fogadja el Duncan is, aki az antropológiai leletek alapján

² FRIVALDSZKY János: *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei*. Szent István Társulat, Budapest, 2011, 19.

³ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakbn: Btk.) 162. §.

⁴ Btk. 160. § (5) bek.

következtet erre a megoldásra. Az ember úgynevezett tartós típusú lény, mely megkülönbözteti minden más állat- és növényfajtól, ugyanis az ember nem változik különböző kültermészeti befolyások által.⁵

A Magyar Értelmező Kéziszótár definíciója szerint az ember termelőeszközök készítésére, kultúra teremtésére való képességével kiemelkedik az állatvilágból és ezzel a legfelsőbbrendű élőlényé válik.⁶

A Franklin Kézi Lexikona hasonlóképpen fogalmaz:

„Az ember a legmagasabb fejlettségű szerves lény, mely a főemlősök családjába tartozik. Testileg minden állattól megkülönbözteti agyának magas fejlettsége, egyenes testtartása, legjobban fejlett, fogásra szolgáló keze, lábának kizárólag járásra való berendezése, koponyájának sima felülete, a hézag nélkül való fogsor, a tulajdonképpeni hajzat s a beszélőképesség.”⁷

Tekintettel arra, hogy ezek a definíciók a természettudományon és az antropológián alapulnak, az állapítható meg, hogy az ember voltaképpen az élőlények ranglétrájának a csúcán álló egyed, akit az különböztet meg az állatoktól, hogy képes beszélni, eszközöket használni, illetőleg fejlettebb az agya.

AZ ÁLLATOK ÉLETHEZ ÉS MÉLTÓSÁGHOZ VALÓ JOGA

Az ember jogalanyiségának a definiálása és az egyes alapjogainak kifejtése feltétlenül szükséges volt ahhoz, hogy rátérhessek ezen tanulmány fő mozgatórugójára, az állatok élethez való joga kérdéseinek megválaszolására.

MI AZ AZ ÁLLAT?

Az előzőekben megfogalmazást nyert több tudományos lexikon alapján is, hogy mi vagy ki az az ember. Ennek megfelelően az állatot is hasonló vizsgálat alá veszem.

A Magyar Értelmező Kéziszótár alapján „*az állat olyan élőlény, amelynek idegrendszerre, mozgásszervei és érzékszervei vannak.*”⁸ A Franklin Lexikon alapján pedig az állat nem más, mint „*az az élőlény, amely nagyobb fokú mozgásokra képes, erősebben érez, szerves anyagokból táplálkozik, szerves anyagokból nem képes szerveseket készíteni, a táplálékot testében lassú égéssel elégetve szén-dioxidot és vizgőzt lélegzik ki, továbbá nitrogéntartalmú bomlásterméke-*

⁵ *A Pallas Nagy Lexikona, VI. kötet.* Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1894., 101–102.

⁶ *Magyar Értelmező Kéziszótár, II. kiadás.* Akadémia Kiadó, Budapest, 1975., 316.

⁷ *Franklin Kézi Lexikona, I. kötet.* Franklin Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1911, 777.

⁸ *Magyar Értelmező Kéziszótár* (1975): i. m. 31.

ket választ ki.⁹ Érdekességként jegyzem meg, hogy az 1911-ben íródott lexikon már ismerte az állatvédelem fogalmát, és definiálta is azt.¹⁰

Révai Nagy Lexikonjában egy jóval tágabb fogalomvilággal lehet találkozni. Az állatok alatt e szerint az „olyan szervezeteket értjük, melyek a maguk akaratából mozognak, éreznek, szerves anyagokból táplálkoznak, oxigént lélegeznek be, [...] szén-dioxidot meg nitrogéntartalmú bomlástermékeket választanak és ürítenek ki.” A növényekkel az a közös bennük, hogy mindketten növekednek és szaporodnak. Különböznek azonban abban, hogy míg a növények csak vegetatív működésre képesek, addig az állatok érzésre és mozgásra is. A fejlettebbeknek van keringési rendszerük, szervezetrendszerük, légzőszerveik, kiválasztó szerveik, ivarszerveik, bőrtakarójuk, belső vázuk, mozgásra való szerveik, idegrendszerük és érzékszerveik.¹¹

AZ ÁLLAT MINT A POLGÁRI JOG SZERINTI SPECIÁLIS DOLOG

Jogi értelemben az állat egy dolog. A Ptk. szerint a dolog az a birtokba vehető testi tárgy, amely tulajdonjog tárgya lehet. A dologra vonatkozó szabályokat az állatokra a természetüknek megfelelő eltéréseket megállapító törvényi rendelkezések figyelembevételével kell alkalmazni.¹²

Az új Ptk. az állatokat (a régivel ellentétben) specializálja, kiemeli őket az általános dolgok közül. Az állatok így tulajdonjog tárgyai bár lehetnek, azonban nem lehet velük minden olyan tevétséget elvégezni, melyeket más dolgokkal, hanem figyelemmel kell lenni az állatvédelmi törvény rendelkezéseire is. Így például nem lehet az állatokat az állagukban megváltoztatni.¹³

Egyes külföldi országok mára kivették az állatokat a dolog fogalma alól, azonban jogilag nem tudták még hova bekeggorizálni őket. Jobb híján így a legtöbb értelemben a dologra vonatkozó rendelkezéseket alkalmazzák rájuk.¹⁴ Ekképpen adásvétel tárgyát képezhetik, emberek tulajdonában állnak, és a többi.

Nagyon fontos mérföldkő volt azonban az, hogy az új Ptk. az általános dologfogalom alól kivette az állatokat, mely részben morális értékelést közvetít, részben pedig igyekszik megteremteni azt az összhangot, amely más jogterüle-

⁹ Franklin Kézi Lexikona (1911): i. m. 79.

¹⁰ Az államnak vagy a társadalomnak törekvése az állatok kínzásának, bántalmazásának megakadályozására.

¹¹ Révai Nagy Lexikona, I. kötet. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1911, 402–405.

¹² Ptk. 5:14. § (3) bek.

¹³ NAVRATYIL Zoltán: *Dologi jog a 2013. évi V. törvény alapján*. Menedzser Praxis Szakkiaadó és Gazdasági Tanácsadó Kft., Budapest, 2014, 18.

¹⁴ MENYHÁRT Attila: *Dologi jog*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013, 44.

teken is az egyes állatok dologfogalom alóli kivonását célozták meg (mint például a büntetőjog).¹⁵

A fentiekből tudományos alapon és jogilag is megállapítást nyert, hogy mi az az ember és mi az az állat, továbbá, hogy mi különbözteti meg a kettőt egymástól. De van-e az állatoknak élethez való joga, attól függetlenül, hogy ezt a jogot az Alaptörvény külön nem nevesíti, mint az embernél?

AZ ÁLLATVÉDELMI TÖRVÉNY

Az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény (a továbbiakban: Ávtv.) preambuluma szerint az Országgyűlés annak tudatában, hogy az állatok érezni, szenvedni és örülni képes élőlények, tiszteletben tartásuk, jó közérzetük biztosítása minden ember erkölcsi kötelessége, elismerve azt a megkülönböztetetten nagy értéket, amelyet az állatvilág egésze és annak egyedei jelentenek az emberiség számára, kifejezve azon szándékát, hogy Magyarország tevékeny módon részt vállaljon az állatok védelme és kímélete érdekében kifejtett nemzetközi erőfeszítésekből, az állatok észszerű védelmének és kíméletének biztosítása érdekében alkotja meg a törvényt. A törvény célja az, hogy elősegítse az állatvilág egyedeinek védelmét, fokozza az emberek felelősségtudatát az állatokkal való kíméletes bánásmód érdekében, valamint meghatározza az állatok védelmének alapvető szabályait.¹⁶

Az állatvédelmi törvény hatálya kiterjed a gazdasági haszon céljából tartott, igénybe vett állatokra; a kutatási-kísérleti célra szolgáló állatokra; a verseny- és sportcélra tartott állatokra; a pásztorebekre, az őrző-, védő-, mentő-, jelző-, vakvezető, rokkantsegítő és terápiás kutyákra; a vadászatra alkalmazott állatokra; a mutatóvadászati vagy bemutató célra szolgáló állatokra; a Magyar Honvédség, a rendvédelmi szervek, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, a nemzetbiztonsági szolgálatok és a közfeladatot ellátó őrszolgálatok feladatainak ellátását szolgáló állatokra; a kedvtelésből tartott állatokra; valamint a veszélyes állatokra; a háziasított állatok gazdátlan egyedeire (kóborállatokra), az állatkertben, a vadaskertben és a vadasparkokban élő állatokra; továbbá a vadon élő fajok bármilyen célból fogva tartott egyedeire.¹⁷

A törvény szerint az állatnak tilos indokolatlan vagy elkerülhető fájdalmat, szenvedést vagy sérülést okozni, illetve az állatot károsítani. Így különösen nem szabad az állatot emberre vagy állatra uszítani, illetőleg állatviadalra idomítani;

¹⁵ VÉKÁS Lajos: *Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági Javaslata magyarázatokkal*. Complex Kiadó, Budapest, 2012, 288.

¹⁶ Ávtv. 1. §

¹⁷ Ávtv. 2. §

kényszertakarmányozásra fogni (kivéve az egészségügyi megfontolásból való kényszerű táplálás esetét, például kacsá- vagy libatömés); a kíméletét nem biztosító módon mozgatni, szállítani és elhelyezni; a teljesítőképességét felismerhetően meghaladó teljesítményre kényszeríteni, továbbá természetellenes és önpusztító tevékenységre szoktatni.¹⁸

Az állat életét elfogadható ok vagy körülmény nélkül nem szabad kioltani. Elfogadható oknak minősül különösen az élelmezési cél a vágóállat esetében, a prém termelése, az állományszabályozás, a gyógyíthatatlan betegség, illetve sérülés, a fertőző betegségek felszámolása, valamint az azok ellen való védekezés, a kártevők irtása, a másként el nem hárítható támadás megakadályozása, a tudományos kutatás, valamint a közegészségügyi veszély elhárítása. A törvény külön kiemeli, hogy a kutya és a macska életének a kioltása prém termelése, valamint élelmezés céljából kifejezetten tilos.¹⁹

Az állatvédelmi törvény tehát szigorúan tiltja az állatok ok nélküli leölését, valamint felsorolja az elfogadható okokat is. Mi történik akkor, ha valaki mégis úgy dönt, hogy elfogadható ok nélkül kioltja egy állat (tekintem itt gerinces állat) életét?

AZ ÁLLATKÍNZÁS TÖRVÉNYI TÉNYÁLLÁSA

2004-ben az állatok Magyarországon büntetőjogi védelmet is kaptak, majd az idő elteltével a tényállást részletezték és bővítették, így mára egy részletes, mindenre kiterjedő törvényi tényállás szerepel a Btk.-ban *Állatkínzás* cím alatt.²⁰ Ezen tényállást és ennek dogmatikai hátterét kívánom ismertetni.

¹⁸ Ávtv. 6. §

¹⁹ Ávtv. 11. §

²⁰ Btk. 244. § „(1) Aki a) gerinces állatot indokolatlanul oly módon bántalmaz, vagy gerinces állattal szemben indokolatlanul olyan bánásmódot alkalmaz, amely alkalmas arra, hogy annak maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza, b) gerinces állatát vagy veszélyes állatát elüzi, elhagyja vagy kiteszi, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha az állatkínzást a) az állat különös szenvedését okozva, b) több állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozva, c) nagy nyilvánosság előtt, d) az állatok védelméről és kíméletéről szóló törvényben meghatározott, az állat kedvtelésből való tartásától, illetve az érintett állatfaj tartásától eltiltással érintett állattal szemben az eltiltás tartama alatt, vagy e) állatkínzás vagy tiltott állatviadal szervezése bűncselekmény miatti eltélést követő két éven belül követik el. (3) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha az állatkínzást a) mérge alkalmazásával vagy az állat elpusztítására alkalmas csaletek kihelyezésével több állat pusztulását okozva, vagy b) különös visszaesőként követik el. (4) A (3) bekezdés szerint büntetendő, aki az (1) bekezdés a) pontjában foglalt bűncselekményt szaporítással összefüggő haszonszerzési cél érdekében, tíznél nagyobb

A gerincesek, továbbá a gerinchúrosok az állatvilág törzsének legmagasabb fókán állnak. A gerincesek evolúciós fejlődésekor az anyagcseréjük hatásossága és az érzékszerveik teljesítménye olyan magas színvonalra jutott el, hogy ők már nem sorolhatóak be a gerinctelenek kategóriába. Ide tartoznak a halak, a kétél-tűek, a hüllők, a madarak és az emlősök.²¹

Az elkövetési magatartásokat több részre kell bontani. Az (1) bekezdés a) pontja szerint az elkövetési magatartás az állat bántalmazása, valamint az olyan bánásmód alkalmazása, amely alkalmas arra, hogy az állat pusztulását vagy maradandó egészségkárosodását okozza. Bántalmazás mindenfajta erőszakos ráhatás, még akkor is, ha testi sérülést nem okoz, a bánásmód pedig hosszabb ideig tartó vagy állandó folyamatot jelent, amibe beletartozik minden olyan fizikai és pszichikai ráhatás, amely alkalmas arra, hogy az állatnak az kellemetlenséget vagy szenvedést okozzon. Ide lehet sorolni az állandó éheztetést, az állat folyamatos mozgáskorlátozását, de akár az olyan állandó szidalmazást is, mely által az állat agresszívvá és támadóvá válhat, netán folyamatosan bujdokol, és nem mer kapcsolatot teremteni a külvilággal. Nem tekinthető azonban állatkínzásnak az idomítás céljából történő nevelés, vagy az, amikor valaki a saját testi épségét védi egy támadó állattal szemben (ez esetben végszükséget lehet megállapítani). A büntetethez nem szükséges, hogy az elkövető az állat életét kioltsa vagy annak maradandó egészségkárosodást okozzon, hanem elég az, hogy az elkövető magatartása objektíve alkalmas legyen ezen cselekményekre nézve.

A már ismertetett állatvédelmi törvény alapján az elkövetési magatartások igencsak sokrétűek, mindig figyelembe kell venni a konkrét állatot és az ő konkrét szükségleteit. Máshogyan kell tartani egy fiatal vagy egy idős állatot, továbbá máshogyan kell tartani egy hörcsögöt vagy egy halat. Az azonban közös bennük, hogy a tartás és a bánásmód nem érheti el a bűncselekményi kategóriát.

---

számú kedvtelésből tartott állatra, a jó gazda gondosságának elmulasztásával követi el. (5) Aki a (3) bekezdés a) pontjában meghatározott bűncselekményre irányuló előkészületet követ el, véttség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (6) A (3) bekezdés b) pontja alkalmazásában a különös visszaesés szempontjából hasonló jellegű bűncselekmény az állat pusztulását okozva elkövetett természetkárosítás, az állatkínzás, a tiltott állatviadal szervezése.”

A védett jogi tárgy az állatok védelméhez, kíméletéhez fűződő társadalmi érdek. Az elkövetés tárgya a gerinces állat és a veszélyes állat. Gerinces állat a fejlettség legmagasabb szintjén lévő, belső szilárdító vázzal rendelkező állat, veszélyes állat pedig az a gerinces, akit a 8/1999. (VIII.13.) KöM–FVM–NKÖM–BM együttes rendelete annak minősít. Nem lehet azonban az elkövetés tárgya a védett állat, mert az ő esetükben természetkárosítást kell megállapítani. Vö. KARSAI Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. CompLex Kiadó, Budapest, 2013, 513–514.

²¹ GÜNTHER, Kurt – DECKERT, Kurt – FREYTAG, Günther E. – STERBA, Günther: *Urania Állatvilág. Halak – kétél-tűek – hüllők*. (ford.: F. SOLTÍ Erzsébet – NAGY Imre) Gondolat Kiadó, Budapest, 1969, 13.

A maradandó egészségkárosodás megállapítása orvosszakértői kérdés.

Az (1) bekezdés b) pontjában az elkövetési magatartások az állat elűzése, elhagyása vagy kitevése, tettesként azonban itt csak az állattartó vagy az állat birtokosa vonható felelősségre, erre utal az „állatát” kifejezés, tehát a bűncselekmény alanya az állat tulajdonosa vagy birtokosa lehet. Minden olyan magatartás idetartozik, melynek eredményeképpen az állat feletti korábbi birtokviszony megszűnik, ugyanis az Ávtv. kimondja, hogy az ember környezetében tartott állat, valamint a veszélyes állat tulajdonjogával, tartásával felhagyni nem szabad. Fontos kiemelni e körben, hogy nemcsak a tartós, hanem az időleges birtokállapot is megalapozza a büntetőjogi felelősséget.

Mindkét elkövetési forma vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A tettese az első bekezdésben meghatározott bűncselekménynek bárki lehet. Egyenes és eshetőleges szándékkal is elkövethető mindkét bűncselekmény. Az elkövető tudatának át kell fognia, hogy gerinces állatot bántalmaz és azt is, hogy a cselekménye alkalmas arra, hogy az állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza. A tettesség és a részesség az általános szabályok szerint alakul, így szóba jöhet a társtettesség, a felbujtás és a bűnsegély is.²²

A (2) bekezdés sorolja fel azon minősített eseteket, ahol a büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés is lehet. Ezek a minősített esetek a különös szenvedés okozása, a több állat marandó egészségkárosodásának vagy pusztulásának okozása, a nagy nyilvánosság előtti elkövetés, az állattartástól eltiltás hatálya alatti elkövetés, valamint az, ha valaki a bűncselekményt úgy követi el, hogy állatkínzás vagy tiltott állatviadal szervezése miatt az azt megelőző két éven belül már elítélték.

A különös szenvedés okozása nem szakértői, hanem jogalkalmazói kérdés, azonban e körben mindenképpen irányadóak az igazságügyi állatorvos szakértő véleményében foglalt megállapítások. Párhuzamba lehet állítani a különös kegyetlenséggel elkövetett emberöléssel, ahol a különös kegyetlenség megítélése szintén nem szakkérdés. Alapul lehet venni még az egyes bűncselekményeknél előforduló sanyargatást is. Mégis, ha definiálni kell, a különös szenvedés az átlagot meghaladó, rendkívüli brutalitással véghezvitt, szörnyű fizikai és pszichikai gyötrelmet okozó elkövetési mód.²³ Ilyen lehet egy állat baltával történő agyonverése, de ide tartozik a halálra éheztetés is. Álláspontom szerint ide sorolható az is, amikor valakinek az állata tele van gennyes sebekkel, de nem látja/láttatja el, hanem hagyja, hogy elfertőződjön az összes sérülése. Mivel az állat az elfertőződés miatt rendkívüli kínokat élhet meg, a különös szenvedés okozása mindenképpen fennáll.

²² BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: *Büntetőjog II. Különös Rész.* HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2013, 342.

²³ Uo.

A több állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozó elkövetési mód szintén felminősíti az alapesetet büntetté. A törvényalkotó így egy törvényi egységet hozott létre, tehát az elkövető nem többrendbeli állatkínzás alapesetéért, hanem a súlyosabb, minősített esetért felel. Ennek jogalkalmazói szempontból az a praktikuma, hogy példának okáért, ha a terhelt a többszáz disznóját vagy marháját nem tartja megfelelően, és eléri a bűncselekményi szintet, akkor ne többszáz rendbeli cselekményért feleljen. Ennek a megállapításához legalább két állat vonatkozásában kell az eredménynek bekövetkeznie.

A fenti két minősített eset kapcsán az eredmények tekintetében elegendő, ha a Btk. 9. §-a alapján²⁴ az elkövetőt csak gondatlanság terheli, így nem szükséges a szándékának ezekre is kiterjednie.

A harmadik és egyben új minősített eset a nagy nyilvánosság előtti elkövetés. A nagy nyilvánosság előtti elkövetést a Btk. akként határozza meg, hogy azon a sajtótermék, médiaszolgáltatás, sokszorosítás vagy elektronikus hírközlő hálózaton való közzététel útján történő elkövetést is érteni kell.²⁵ E szerint nagy nyilvánosság előtt követi el a bűncselekményt az is, aki a nyílt utcán sétáló emberek között kínozza az állatot, de az is, aki ezt például egy közösségi médiaoldalon teszi közzé.

A negyedik, szintén új minősített eset az, amikor valaki az állatkínzást az állatvédelmi törvényben meghatározott, az állat kedvtelésből való tartásától, illetve az érintett állatfaj tartásától eltiltással érintett állattal szemben, az eltiltás tartama alatt követi el. Ennek lényege szerint, ha a kedvtelésből tartott állat tartója a jogszabályok szándékos vagy ismételt megsértésével az állatának maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza, és a kedvtelésből tartott vagy a jövőben tartandó állat jóléte bírság kiszabásával és állatvédelmi képzésen történő részvétellel sem biztosítható, az állatvédelmi hatóság – állatvédelmi bírság kiszabásával egyidejűleg – az állattartót az állat kedvtelésből való tartásától 2-8 évre eltilthatja. Ugyanez a szabályozás igaz a nem kedvtelésből tartott állatokra is.²⁶

Az utolsó három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő minősített eset az, amikor valaki az állatkínzást állatkínzás vagy tiltott állatviadal szervezése bűncselekmény miatti elítélést követő két éven belül követi el. A törvényalkotó ezen szigorú szabályozás beiktatásával egy „kvázi, kriminológiai, különös visszaesői” helyzetet teremtett, ugyanis egyrészt nem kell megvárni a törvényben meghatározott három évet, másrészt pedig az sem szükséges hozzá, hogy az el-

²⁴ Az eredményhez mint a bűncselekmény minősítő körülményéhez fűzött súlyosabb jogkövetkezmények akkor alkalmazhatóak, ha az elkövetőt az eredmény tekintetében legalább gondatlanság terheli.

²⁵ Btk. 459. § (1) bekezdés 22. pont

²⁶ Ávtv. 43. §

követőt korábban végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik. Véleményem szerint erre azért is lehetett szükség, mert végrehajtandó szabadságvesztést a lehető legkevesebb esetben kapnak az állatkínzók, így visszaesői minőségük sem lesz. Bár ezzel a szakasszal a jogalkotó nem teremt olyan büntetéskiszabási körülményt, mint egy „rendes” visszaesőnél (például feltételes szabadságra bocsátást legkevesebb háromnegyed idő kitöltését vagy büntetési tételemelkedést) követően, azonban nagyon fontosnak tartom a szabályozást, mert súlyosabb büntetést von maga után, mint az alapeset elkövetésénél.

A minősített esetek 2022-től tovább bővültek az egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő cselekmények körével, amely ismét egy mér-földkő, ugyanis állatkínzás elkövetése miatt korábban a legfelső büntetési határ 3 év volt.

Az első ilyen minősített eset az, amikor valaki az állatkínzást méreg alkalmazásával vagy az állat elpusztítására alkalmas csaletek kihelyezésével, több állat pusztulását okozva követi el. A méreg fogalmát maga a Btk. határozza meg, miszerint a méreg olyan veszélyes anyag vagy keverék, amely toxikológiai tulajdonságai alapján a belégzése, lenyelése vagy a bőrön át történő felszívódása esetén az állat életét veszélyezteti, illetve az állat különös szenvedését vagy maradandó egészségkárosodását idézheti elő.²⁷ Fontos kiemelni e körben, hogy ez a minősített eset csak akkor állapítható meg, ha több állat pusztulását okozza. Így maradandó egészségkárosodás nem jöhet szóba, ahogy egyetlen állat esetében sem állapítható meg a minősített eset. Ilyenkor az alap- és a hároméves minősített eseteket kell vizsgálat alá vonni. Ezen bűncselekmény előkészülete is büntetendő.

A másik és egyben utolsó minősített eset a különös visszaesőként történő elkövetés. Különös visszaeső az a visszaeső, aki mindkét alkalommal ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekményt követ el.²⁸ E szakasz alkalmazásában hasonló jellegű bűncselekménynek az állat pusztulását okozva elkövetett természetkárosítás, az állatkínzás, valamint a tiltott állatviadal szervezése minősül.

Az Ávtv. 11. § (3) bekezdése alapján az állat életét elfogadható ok vagy körülmény nélkül kioltani nem szabad, ha viszont mégis szükséges a kioltás, azt is csak a legkisebb szenvedés okozásával lehet megtenni, szakszerűen és gyorsan. Ide tartozik a gyógyíthatatlan betegség vagy a másként el nem hárítható támadás. Ezen esetekben nem büntethető az elkövető, ugyanis a jogszabály engedélye büntethetőséget kizáró ok.

Érdekességként említem meg azt, hogy a jogalkalmazás során felmerült egy olyan eset, miszerint egy állatkínzásban érintett gazda pótmagánvádlóként akart

²⁷ Btk. 253/A. §

²⁸ Btk. 459. § (1) bekezdés 31. pont a) alpont

fellépni a büntetőeljárás során. A különböző bíróságok különféleképpen értelmezték a jogszabályokat, ám végül a Kúria akként döntött, hogy állatkínzás bűncselekménye miatt pótmagánvádnak nincsen helye, ugyanis a bűncselekmény védett jogi tárgya az állat mint érző lény életének, egészségének védelme, azaz a tényállásban büntetni rendelt magatartások nem konkrét személyek jogait sértik vagy veszélyeztetik. Miután a pótmagánvádlói fellépésre a sértett ellen elkövetett bűncselekmény esetén van lehetőség, és a pótmagánvád nem a polgári jogi igény érvényesítésének egyéb útja, a felülvizsgálati indítványban hivatkozott azon érvelés, miszerint a pótmagánvádló az elpusztult állat tulajdonosa, és ebből következően közvetlen anyagi hátrány és lelki trauma érte, nem foghatott helyt.²⁹

Mint látható, az állatkínzás törvényi tényállása részletes szabályokat tartalmaz. Olyan minősített esetek kerültek be a törvénybe, melyek korábban elképzelhetetlenek voltak, ahogyan az is, hogy egy állatkínzó adott esetben akár 5 évig terjedő szabadságvesztéssel is büntethető legyen. Az állatvédők munkájának és az állatokra egyre inkább társként tekintő embereknek, törvényalkotóknak és jogalkalmazóknak köszönhető az, hogy az állatkínzás mára nem egy kiüresedett tényállás, hanem egy szigorú és részletes jogszabály lett.

A fentebb kifejtettek alapján, a magyar jogrend védi az állatok élethez való jogát, melyhez büntetőjogi szankciókat is társít. Ekképpen arra a kérdésre, hogy van-e az állatoknak élethez való joga, a válasz igen, bár az csak az Ávtv.-ben megfogalmazott állatokra és büntetőjogilag a gerinces állatokra vonatkoztatható.

ÖSSZEGZÉS

Elgondolkodtató, morális kérdést vethet még fel az, hogy van-e az állatoknak méltósághoz való joga? Ezt nagyon nehéz megválaszolni, és mindig lesznek olyanok, akik az ellenkező véleményen vannak. Álláspontom szerint igen, az állatoknak van méltóságuk és van méltósághoz való joguk. Nem ugyanolyan, mint az embernek, de van. Egy korábbi alfejezetben látható volt az, hogy az emberi méltóság lényege abban áll, hogy nem lehet senkit tárgyiasítani, eszközként használni. Ugyanez igaz az állatokra is, csak speciális értelemben. Egy állat ugyan lehet adásvétel tárgya, azonban a polgári jogi gyakorlat is következetes abban, hogy az állat olyan dolog, amely különleges bánásmódot igényel. Ezen megint lehet vitatkozni, hogy egy állat valóban dolognak minősül-e a jog szempontjából, de azzal azért egyet kell érteni, hogy az állat jogilag semmiképpen sem minősülhet embernek. Véleményem szerint külön kategóriát kellene képezni a polgári jogban is, tehát az állat se nem ember, se nem ingó, se nem ingatlan, hanem *állat* (ideértve az állatvédelmi törvényben és a Btk.-ban felsorolt

²⁹ Kúria Bfv.I.1.546/2012. számú ítélete (BH 2013.183.)

állatokat) vagy gerinces állat. Tekintettel arra, hogy egy állattal ma már a jog nem engedi, hogy tárgyként bánjanak, a törvényekben kategorizált állatokat is fel tudjuk ruházni a méltóság jogával, ami egy anyajog. Anyajog, mert majdnem az összes másodrendű alapjog levezethető belőle. Joga van egy állatnak a szabadsághoz? Igen, joga van. Joga van ahhoz, hogy ne kínozzák és ne alkalmazzanak vele szemben rossz bánásmódot? Igen, ehhez is joga van. Ahogy joga van ahhoz, hogy éljen és joga van ahhoz is, hogy méltóságban éljen, ne egy fához kikötve az erdőben. És mi a méltóság, ha nem az, hogy megadjuk az állatoknak az őket megillető tiszteletet és azt, hogy nem tárgyként kezeljük őket, hanem fájdalomra képes, érző lényekként?

Az nem képezheti vita tárgyát tehát, hogy az állatoknak joga van az élethez. A kört a törvények ugyan leszűkítik a gerincesek (és egyéb állatok) törzsére, de ez rendjén is van, hiszen hogyan is tudnánk megvédeni egy rovar vagy egy szivacsot? Ez jogilag lehetetlen lenne.

WINDT SZANDRA *

Középpontban a munkacélú kizsákmányolás

BEVEZETÉS

Az Országos Kriminológiai Intézetben (OKRI) 2024. június 6-án rendeztük meg *Az emberkereskedelem legújabb trendjei 2020 óta, különös tekintettel a munkacélú kizsákmányolás jellemzőire* című hibrid konferenciát, amelyen 170 jogalkalmazó rendőr, ügyész és munkafelügyelő vett részt személyesen, illetve az online térben.

A konferencia az Európai Unió Belső Biztonsági Alap programján elnyert, *A munkacélú kizsákmányolás pénzügyi modelljének kidolgozása az áldozatok és a vállalatok azonosítása és a kizsákmányolás megakadályozása érdekében (INVERT)*¹ című nemzetközi projekt keretében jött létre.

A projekt 2023. június 1-je és 2025. május 31-e között zajlik. Megvalósításában három ország (Olaszország, Belgium és Magyarország) vesz részt: Olaszországból a Milánói Egyetem Transcrime nevű kutatóintézete mellett a milánói és a palermói ügyészség, valamint az olasz munkaügyi hatóság, Belgiumból egy emberkereskedelem áldozataival is foglalkozó civil szervezet (*Victim Support Europe*) segíti a projektet a kommunikációban és az áldozatokkal való munka területén.

Az INVERT projekt az emberkereskedelem komplex jelenségéből a munkacélú kizsákmányolásra fókuszál, célja az áldozatok mielőbbi azonosítása, a jogalkalmazói gyakorlat segítése, amelyre a tapasztalatok alapján Magyarországon is szükség van. Az OKRI munkáját, a projekt hazai megvalósítását a Legfőbb Ügyészség, a Nemzetgazdasági Minisztérium Foglalkoztatás-felügyeleti Irányítási Főosztály és az Országos Rendőr-főkapitányság is segíti.

* WINDT Szandra PhD, tudományos főmunkatárs, főtanácsos, Országos Kriminológiai Intézet

¹ Identifying compaNies and Victims in the Exploitation phase to disRupt the financial business model of adult and child labour Trafficking – INVERT, 101101914). A projektről és az elkészült szakmai anyagokról, előadásokról lásd <https://www.okri.hu/index.php/kutatas/projektek> és <https://invert-project.eu/about-the-project/>.

Ezen szervezetek közötti együttműködésre korábban hazánkban nem volt példa, ezért jelentős előrelépés volt, hogy mind a rendőrség, mind az ügyészi szervezet és több vármegyei kormányhivatal foglalkoztatás-felügyelője is részt vett a rendezvényen.

A KONFERENCIÁRÓL

A bevezető előadásban a munkacélú kizsákmányolás elméleti ismereteiről, a nemzetközi statisztikai adatokról, a legfrissebb kutatási eredményekről² volt szó. Ezt követően a gyakorlati szakemberek kaptak szerepet.

A gyakorlat bemutatását a rendőri tapasztalatokkal kezdtük. *Stübe Krisztián* rendőr alezredes, a Békés Vármegyei Rendőr-főkapitányság Vizsgálati Osztályának vezetőhelyettese egy idős sértett sérelmére, munkáltatással összefüggő, de kényszerházasságot is tartalmazó emberkereskedelmes ügyben megtett nyomozati tevékenységét, a nehézségeket és a kihívásokat összegezte előadásában.

Golda Gábor csoportvezető ügyész a Fővárosi Főügyészségen lefolytatott eljárások során felmerült feladatokat, eljárási cselekményeket ismertette: a közös nyomozócsoport működésével, az abban betöltött ügyészi vezető szereppel kapcsolatban is kaptunk információt, amely a nemzetközi vonatkozású ügyekben a gyakorló szakemberek számára mindenképpen hasznos volt.

Artim Krisztián foglalkoztatás-felügyeleti referens a Nemzetgazdasági Minisztérium Foglalkoztatás-felügyeleti Irányítási Főosztály tevékenységét, feladatait, a munkafelügyelők számára nyújtott képzés tartalmi elemeit, a rendőrséggel közös ellenőrzések jellemzőit ismertette.

A munkafelügyelők után a hazai vonatkozású házi szolgálattal kapcsolatos ügyekben előforduló nehézségeket, az áldozatazonosítástól a jogerős ítéletig tartó utat *Varga Lóránt*, a Fejér Vármegyei Főügyészség ügyésze mutatta be, a vármegyei ügyek tapasztalatai alapján, számos elhatárolási kérdés érintésével.

Az emberkereskedelem elleni tevékenységben a civil szervezetek is jelentős feladatot vállalnak, a munkacélú kizsákmányolás nemzetközi kapcsolódási pontjai miatt rendezvényünkön *Berkes Márton*, a Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) emberkereskedelem elleni programkoordinátora tájékoztatta a résztvevőket a munkáltatással elkövetett emberkereskedelem áldozatai számára nyújtott lehetőségekről, projektekről, tervekről. Emellett *Gelencsér Anna* az IOM vendégmunkásokkal kapcsolatos tevékenységét mutatta be, a számukra nyújtott tájékoztató anyagokkal és programokkal együtt.

² Erről lásd a Tanulmányok rovatban a szerző *A proaktivitás lehetőségei a munkacélú kizsákmányolás elleni küzdelemben* című cikkét.

ÖSSZEGZÉS

Az Országos Kriminológiai Intézetben először próbálkoztunk hibrid módon megszervezni egy konferenciát, hiszen bár a férőhelyek száma limitált, minél több jogalkalmazóhoz igyekeztünk eljutni, így a rendezvényre bárhonnán bekapcsolódhattak, járási ügyészségekről is.³

A kényszermunkára kevés figyelem hárul, holott a növekvő esetszámok, az ennek ellenére magas látencia és a jelenség komplexitása miatt erre mindenképpen szükség van. Ezt a hiányt pótoljuk az INVERT projekttel és az itt bemutatott rendezvényünkkel is.

A 2024-es évben a terveink között szerepel ezen konferenciát követően egy tréning megszervezése, már egy szűkebb kör részére, amely várhatóan egy gyakorlatorientált, az olasz tapasztalatokra épülő, az operatív munkát segítő egy-napos esemény lesz.

---

³ Ezúton is köszönjük a Legfőbb Ügyészségnek az online közvetítés zökkenőmentes lebonyolításához nyújtott segítségét, különösen *Sávolt Erikának*, *Szabados Attilának* és *Obele Bélának*.

KOVÁCS ATTILA*

Megfojtott virágok

A védett természeti területeken elkövetett jogsértések elleni ügyészi fellépés szempontjai

„A mi felelősségünk minden tőlünk telhetőt megtenni azért, hogy egy olyan bolygón éljünk, amely nemcsak nekünk, hanem minden földi életnek otthont ad. Senki sem fogja megvédeni azt, ami nem érdekli, és senkit sem fog érdekelni az, amiről soha semmi tapasztalatot nem szerzett. A természet világa sem nem végtelen, sem nem sebezhetetlen. Kiméletre és védelemre van szüksége.”

(David Attenborough)

A TERMÉSZETVÉDELEM ALKOTMÁNYOS ALAPJAI

Magyarország Alaptörvénye kiemelt feladatként határozza meg a nemzeti értékeink megóvását, köztük a Kárpát-medence természeti és ember által alkotta értékeinek és a természeti erőforrásainak megőrzését és gondos használatát.

Az Alaptörvény P) cikkének (1) bekezdése szerint a természeti erőforrások – különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek – a nemzet közös örökségét képezik, és nyomatékosítja, hogy ezek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.

Az Alaptörvény XX. cikkének (1) bekezdése kimondja, hogy mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez. Ugyanezen cikk (2) bekezdése szerint az (1) bekezdés szerinti jog érvényesülését Magyarország – többek között – a genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő. Az Alaptörvény XXI. cikkének (1) bekezdése értelmében Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez. Ugyanezen cikk (2) bekezdése szerint, aki a környezetben kárt okoz, köteles azt – törvényben meghatározottak szerint – helyreállítani vagy a helyreállítás költségét viselni.

* Kovács Attila, mb. főügyészségi csoportvezető ügyész, Vas Vármegyei Főügyészség

Elsődlegesen a közigazgatási szervek rendelkeznek feladat- és hatáskörrel az Alaptörvényben meghatározott állami felelősség megjelenítése körében, a környezeti érdekek érvényesítésében azonban további állami szervek is részt vesznek, akik között meghatározó szerepe van az ügyészségnek.

Az Alaptörvény környezetvédelmi tárgyú rendelkezéseihez több AB határozat kapcsolódik. Ezek közül a legjelentősebb a 28/1994. (V. 20.) AB határozat (környezetvédelmi alaphatározat), amely szerint az állam nem élvez szabadságot abban, hogy a környezet állapotát romlani engedje vagy a romlás kockázatát megengedje. Az Alkotmánybíróság szerint az állam köteles az egészséges környezethez való jog megvalósítását szolgáló sajátos intézmények kialakítására és működtetésére, tehát ezen értékek védelme, a környezethez, természethez való jog biztosítása elsődlegesen állami kötelezettség és felelősség.

AZ ÜGYÉSZ SZEREPE A TERMÉSZETVÉDELEMBEN

A természetvédelem érdekeinek védelmében való ügyészi közreműködés elsődleges célja, hogy a rendelkezésre álló jogszabályi lehetőségekkel élve minél hatékonyabban lépjen fel a természetet károsító és veszélyeztető cselekményekkel, illetve környezethasználókkal szemben.

Az ügyész kiemelt feladata a természetvédelem érdekében történő fellépés, amelynek során különös gondot kell fordítania a legmegfelelőbb ügyészi intézkedés kiválasztására. Ennek során nemcsak az ügyészségre vonatkozó feladat- és hatásköröket megállapító jogszabályokat kell figyelembe venni, hanem a speciális természetvédelmi jogi előírásokat is.

Az idézetben megfogalmazott célok – a fenntartható fejlődés és a biodiverzitás fenntartása érdekében – az ügyész komplex feladat- és hatáskörökkel rendelkezik, egyben a természetvédelem felelősségérvényesítési rendszerének egyik alapvető szereplője.¹

A környezeti-természeti értékek védelmét a jog a különböző jogágakba tartozó szankciók rendszerével biztosítja. Az ügyész természetvédelmi tevékenységét alapvetően büntetőjogi, közigazgatási jogi és magánjogi területen fejtí ki.

A szankciók közül a magánjogi felelősség érvényre juttatásában hangsúlyos és markáns szerepet kapott az ügyész közérdekű keresetindítási jogköre. Az ügyész e feladatkörében a Magyar Állam természetvédelmi érdekeit képviseli, s ehhez megfelelő eszközökkel is rendelkezik.²

¹ BÉRCESI Zoltán: Az ügyész szerepe a környezetvédelemben. *JURA*, 2001/2., 18. https://jura.ajk.pte.hu/JURA_2001_2.pdf

² A Legfőbb Ügyészség Közérdekvédelmi Főosztálya vezetőjének T.KvFKv.4060/2012. számú állásfoglalása.

Ügyészi perindításra kerülhet sor egyrészt más jellegű ügyészi intézkedések következményeként, másrészt közvetlenül, speciális törvényi felhatalmazás alapján.

A más ügyészi intézkedések következményeként indított perekre tipikus példaként szolgálnak az ügyészi törvényességi ellenőrzési jogkör gyakorlása során tett intézkedést követően (pl. ügyészi felhívás közigazgatási hatóság általi elutasítása esetén) előterjesztett ügyészi keresetek.

Az ügyészi keresetek másik jogalaptípusa meglehetősen heterogén: különböző életviszonyokat szabályozó anyagi magánjogi normákban, „szétszórva” található az úgynevezett önálló ügyészi perindításra vonatkozó jogszabályi felhatalmazások.³

A közérdekű ügyészi keresetindítási jogalapok körébe tartoznak egyes környezet- és természetvédelmi tárgyú törvények is, amelyek az ügyészt a szabályozás tárgyát képező környezeti rendszer, illetve elem tekintetében a környezetvédelemhez kötődő közérdekre tekintettel – mintegy e közérdek „képviselőiben” – ruházzák fel a perindítás jogával.⁴

Az ügyészség jogállására vonatkozó törvény és a közérdekvédelmi szakterületi ügyészi belső utasítások is kifejezik a környezet- és természetvédelmi ügyészi keresetek közérdekűségét.

Az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény 27. § (6) bekezdése szerint, ha a törvény az ügyészt perindításra jogosítja fel (mint a környezet- és természetvédelmi ügyekben), az eljárás közérdekűségét vélelmezni kell.

Az ügyészség közérdekvédelmi feladatairól szóló 3/2012. (I. 6.) LÜ utasítás 37. § (3) bekezdéséből – melynek értelmében, ha az ügyész a közérdek védelme érdekében lép fel, akkor a közérdekvédelmi jogkörben eljárva [így többek között a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény 109. § (2) bekezdése, a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Tvt.) 60. § (2) bekezdése és az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény 44. § (2) bekezdése alapján] indított perek esetén a keresetlevelet a törvényszékhez kell benyújtani – szintén az ügyészi perlés közérdekűsége következik.

Az ügyészség természetvédelmi tevékenysége során a terület komplex jellegéből és feladataiból adódóan kiemelt jelentősége van a közjogi és a büntetőjogi terület közötti szakági együttműködésnek, amelynek alapja a büntetőjogi és a közjogi szakág közötti zökkenőmentes és folyamatos információáramlás. A közjogi szakág magánjogi tárgyú ügyészi fellépéseinél is – a közigazgatási jogi

³ NÉMETH János (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata*. KJK-Kerszöv, Budapest, 1999, 36.

⁴ BÉRCESI (2001): i. m. 24.

tevékenységhez hasonlóan – az ügyészség büntetőjogi szakágától és a természetvédelmi hatóságoktól érkezett információk játszanak jelentős szerepet.

A Tvt. 60. §-a határozza meg az ügyészségnek a védett természeti területek és értékek tilalmazott módon való megsértése esetén történő büntetőjogi és polgári jogi fellépésének kereteit.

Az idézett jogszabályhely szerint az ügyészség a büntetőeljárásról szóló törvényben meghatározottak szerint jár el a természeti területek, értékek, különösen a védett természeti területek és értékek a Büntető Törvénykönyvben (a továbbiakban: Btk.) tilalmazott módon való megsértése esetén. Természeti érték, terület, valamint védett természeti terület veszélyeztetése, károsítása esetén az ügyész keresetet indíthat a tevékenységtől való eltiltás, illetőleg a tevékenységgel okozott kár megtérítése iránt.

Az ügyész környezet- és természetvédelmi tárgyú büntetőjogi tevékenységét elsődlegesen a Btk. környezetvédelmet szolgáló tényállásai határozzák meg. E tényállások két csoportba sorolhatók: az első csoportba a specifikusan környezetvédelmi tárgyú tényállások tartoznak, amelyek ekként meghatározott környezeti rendszert, illetve elemeket veszélyeztető/károsító magatartásokat értékelnek társadalomra veszélyesként. Ilyenként értékelhető a környezetkárosítás, a természetkárosítás, valamint a hulladékgazdálkodás rendje megsértésének bűncselekménye.

A környezetvédelmet szolgáló tényállások másik csoportját azok a különös részi normák képezik, amelyekben a törvényhozó által értékelt magatartások a környezeti rendszer elemeit nem érintik szükségszerűen, illetve a szabályozás elsődlegesen nem e magatartások környezeti vonatkozásaira koncentrál. Adott körülmények között azonban ilyen másodlagos hatásuk is lehet, így alkalmazásuk közvetetten környezetvédelmi funkciót is betölthet. Tipikusan ilyenként kezeli a joggyakorlat és – némi kritikai éllel – a jogirodalom a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés alap-, illetve minősített eseteit.⁵

Bár az ügyészség elsősorban büntetőjogi feladatokat lát el, közjogi tevékenysége is jelentős napjainkban. Kiváltképp a környezetvédelem és a természetvédelem területein fontos, hogy a jogok védelme érdekében a polgári jog eszközeivel is tud élni az ügyész, azaz keresetet indíthat.⁶

A környezetvédelmi és a természetvédelmi igazgatás területein (azaz a büntetőjog speciális rendszerét nem tekintve) így tehát mára megállapítható, hogy a szankciórendszer két részre oszlik: polgári jogi és közigazgatási jogi eszközökre.

⁵ Uo. 22. o.

⁶ GERENCSÉR Balázs Szabolcs: Magánjogi eszközök és törvényességi ellenőrzés az ügyész környezetjogi tevékenységében. *Iustum Aequum Salutare*, III. 2007/1., 171. <https://publikacio.ppk.hu/id/eprint/1000/1/000595765.pdf>

Maga a szabályozás is megkülönbözteti a környezetért való közigazgatási jogi és a polgári jogi felelősség érvényesítését, e kettő már a vonatkozó – a szabályozórendszer alapját képező – törvényi szabályozásnál elválik.⁷

Főként a közigazgatási eszközök alkalmazása során kiemelt figyelmet kell fordítani az egyes jogterületek szankcióinak együttes alkalmazása során irányadó speciális szabályokra is. Az Alkotmánybíróság a 8/2017. (IV. 18.) AB határozatában rámutatott arra, hogy a jogalkotónak egyértelműen, megfelelő részletettséggel kell szabályoznia a különböző eljárások egymáshoz való viszonyát, a *ne bis in idem* elvét szem előtt tartva.

Az Alkotmánybíróság határozatában rögzített követelményekkel összhangban a 2021. január 1-jén hatályba lépett, a közigazgatási szabályszegések szankcióról szóló 2017. évi CXXV. törvény (a továbbiakban: Szankció tv.), amelynek alapvető célkitűzése volt, hogy elkerülhetővé váljon, hogy valakit két, egyébként más jogágba tartozó párhuzamos vagy egymást követő eljárás eredményeképpen mindkét eljárásban azonos tartalmú – közigazgatási és büntető szankcióval – sújtsanak. A Szankció tv. 5/A–5/B. §-ára tekintettel a büntetőjogilag is fenyegetett közigazgatási szabályszegés esetén a közigazgatási hatóság mozgásterére a hatósági eljárás eredményeképpen kiszabható szankcionálási módozatoktól függ, amely szükségképpen kihatással van az ügyészség hatósági eljárás kezdeményéseire is.

A VÉDETT TERMÉSZETI TERÜLETEKEN ELKÖVETETT JOGSÉRTÉSEK MEGÍTÉLÉSE

Az ügyész természetvédelmi hatásköreinek egyedi, peres ügyekben való gyakorlása számos tényezőtől függ.

A védett természeti területeken elkövetett jogsértések megítélése során a Nemzeti Természetvédelmi Alapterv⁸ előírásaiból indokolt kiindulni.

A Nemzeti Természetvédelmi Alapterv az ország természeti területei állapotának leírását, a biológiai sokféleség megőrzése szempontjából jelentős ökológiai folyamatok bemutatását, a természeti értékek megóvásához szükséges feladatok meghatározását, az ökológiai hálózatok kialakításának szempontjait és az érzékeny természeti területek fenntartásának előírásait tartalmazzák.

Egyes olyan beruházások tervezésénél, amelyek nem közvetlenül szolgálják a Natura 2000 területek természetvédelmi kezelését, azonban hatással lehetnek

⁷ BALOGH Zsolt: A környezetvédelemmel, az egészségüggyel és a fogyasztóvédelemmel kapcsolatos felügyeletről. *Magyar Közigazgatás*, 1999/1–2., 34–35.

⁸ Az Országgyűlés 27/2015. (VI. 17.) OGY határozata a 2015–2020 közötti időszakra szóló Nemzeti Környezetvédelmi Programról

a terület állapotára, jellegére és az élővilágára, a környezeti hatásbecslés, illetve előzetes vizsgálat adataiból is kiindulhatunk.

A környezeti hatásvizsgálati és egységes környezethasználati engedélyezési eljárásról szóló 314/2005. (XII. 25.) Korm. rendelet bizonyos tevékenységeknél a hatásvizsgálat elvégzését írja elő, például a bányászat, a víz- és erdőgazdálkodás, a hulladéklerakó vagy az intenzív állattartó telep létesítése esetén.

A beavatkozással érintett védett terület kezelési-fenntartási tervéből ugyan csak érdemi következtetések vonhatók le. A tervek tartalmazzák az adott terület rendeltetését, az ott fellelhető élőhelyek lehatárolását, az élőhelyek fejlesztésének lehetőségeit, a kezelésük javaslatait, az indokolt fajvédelmi intézkedéseket, a megelőző monitoring tevékenység és állapotfelmérés eredményeit (pl. fajösszetétel, egyedszámok).

A tervekben megtalálhatóak a tervezési területen javasolt természetvédelmi kezelések térképi jelölései, ismertetik a művelési ág megváltoztatásának lehetőségeit, jellemzik a terület alapállapotát, így az éghajlati viszonyokat, a vízrajzi adottságokat, a talajtani szerkezetet és a természeti adottságokat.

Utóbbi leírások között találjuk meg a közösségi jelentőségű élőhelyek nagyságára, előfordulására, kiterjedésére és területi arányára vonatkozó adatokat, a terület természetességi-degradáltsági értékelését és az egyes élőhelyek veszélyeztetettségére és a veszélyeztetető tényezőkre vonatkozó információkat.

A kezelési-fenntartási tervek a területen előforduló védett növény- és állatfajok adatait és jellemzését is tartalmazzák, így az állományok nagyságát, az állományok változásának tendenciáit és okait, s az egyes fajok veszélyeztetettségével kapcsolatos tényezőket.

Az ügyészi gyakorlatban a védett természeti területek korlátozásai, tilalmai közül a következő szempontoknak van jelentősége.

A védett természeti területeken található őshonos erdők védelmi rendelkezésűek, elsődleges céljuk a termőképesség fenntartása, és az újulat biztosítása. Védett területeken kizárólag vegetációs időn kívüli fakitermelésre kerülhet sor, általában október 1. és március 31. napjai közötti időszakban, mivel március és augusztus hónapok között zajlik a védett madarak költési időszaka.

Erdőgazdálkodási beavatkozás csak a kezelési tervvel összhangban végezhető, kerülni kell a talaj-előkészítést és a vágásterületen az égetést. Az engedélyezett fakitermelési módszerek a fokozatos felújító vágás, szálalás és szálaló vágás. Tarvágás csak nem őshonos fafajokból álló erdőben, maximum három hektáron végezhető, véghasználatra pedig csak a biológiai vágásérettséghez közeli időpontban kerülhet sor, a végvágás összefüggő kiterjedése maximum öt hektár lehet. A vegetációs időszak alatt csak tisztítás és törzskiválasztó gyérités engedélyezett, az erdőfelújítás kizárólag helyből származó szaporítóanyaggal végezhető.

A védett természeti területeken különös szabályok vonatkoznak az építmények létesítésére, azok mesterséges megvilágítására, időszakosan repülési tilalom és korlátozások rendelkeznek el, a termőföld hasznosítás felfüggeszhető, telekalakítási tilalmat is elrendelhetnek, vadászati és horgászati korlátozás írható elő (pl. a vadriasztó lánc tiltása, a túltartott vadászható fajok állományszabályozó vadászati kötelezettsége).

A védett természeti területeken engedélyköteles tevékenység például a gyep feltörése, felülvetése, a legeltetés és kaszálás, a művelési ág megváltoztatása, fecske kivágása, a nádégetés, az aratás, a növényvédőszeres és bioregulátorok használata, a technikai jellegű sporttevékenység és a járműközlekedés.

A jogszabályok különleges fajvédelmi előírásokat is tartalmaznak, így például tilos a védett növénytársulások faj arányainak megváltoztatása, keresztezése, az élőhelyeinek felaprózása, nem őshonos és tájidegen fajok betelepítése, vizes élőhelyeken az ökológiai vízkészlet mesterséges elvonása, források vízmennyiségének csökkentése, természetes vízfolyásának módosítása.

A gyakorlatban előforduló jellemző elkövetési magatartások között az erdőirtás, a bányarendezés és földmunkák végzése, az ökológiai vízigény elvonása (kútúrás, tavak leeresztése, források elvezetése) a technikai jellegű sporttevékenység (motor- és quadversenyek), különböző depóniák létesítése (szálastakarmány bálák, murva és kavicsborítás, szervestrágya elhelyezése), a gyep lekaszálása, beszántása, extenzív legeltetése és a nádirtás fordul elő.

A Vas Vármegyei Főügyészség a természetvédelmi terület veszélyeztetésétől való eltiltásra irányuló keresetet nyújtott be a Kőszegi-hegységben található Szerdahelyi-patak medrében, illetve a Péterics-hegy meredek hegyoldalában motorozó személlyel szemben, aki a fokozottan védett természeti területre való belépéshez, a járművel történő közlekedéshez és a technikai jellegű sporttevékenység folytatásához nem rendelkezett természetvédelmi hatósági engedéllyel. A motoros a Szerdahelyi-patak medrében haladt, illetve a meredek hegyoldalon az erdőben próbált feljutni motorjával, melynek során a kijelölt útvonalokról letért, így veszélyeztette a fokozottan védett természeti terület állapotát, állagát és minőségét, valamint az ott előforduló védett és fokozottan védett növény- és állatfajok élettevékenységét.⁹

A beavatkozás eredménye szerint különböztethetjük meg az egyes elkövetési magatartások súlyosságát.

A terület állapotának és jellegének megváltoztatása alatt az elkövetési tárgy korábbi minőségi vagy mennyiségi jellemzőinek negatív irányba történő elmozdulását értjük.

⁹ Vas Vármegyei Főügyészség P.M.2925/2023. számú ügye.

A megváltoztatás mindig együtt jár természeti károkozással és lényegében a terület jellegének, használatának, állagának a természetvédelem szempontjából kárt okozó, hátrányos megváltoztatását jelenti, amibe beletartozik a terület terjedelmének megváltoztatása is.

A károsítás esetében az élő szervezet egyede nem pusztul el, de jelentős sérelmeket szenved, illetve terület esetében a visszafordítható jellegű károkozás következik be, míg megsemmisülés esetében végleges és helyrehozhatatlan károsodás állapítható meg (pl. a védettség alapjául szolgáló életközösség teljes lerombolása).

Különösen nehéz azonban a károkozás súlyosságának, jelentős mértékének a megítélése. Ennek szempontjai a következők lehetnek:¹⁰

- a tevőleges magatartás, illetve a mulasztás körülményei;
- a kötelezettségszegés súlyossága, időtartama és ismétlődése;
- a jogsértő magatartás konkrét veszélyessége vagy károsító hatása;
- az ország természetvédelmi helyzetére, illetve a térség természeti állapotának egészére gyakorolt hatása;
- az érintett területnek az ökológiai hálózat koherenciájában betöltött szerepe;
- a jogsértő magatartással érintett populáció szerepe, sérülékenysége, tömegessége, állománysűrűsége, állomány nagysága, reprodukciós rátája, szaporodási képessége;
- az érintett faj, élőhelytípus ritkasága (helyi, regionális, országos, európai közösségi szinten).

A közigazgatási hatósági és a bírósági gyakorlat alapján a jelentős mértékű megítélése vonatkozásában az alábbi következtetések vonhatók le.

Erdőkitermelési ügyeknél lényeges szempont a vágásterület nagysága, az erdő vágásérettségi korának közelsége, a vegetációs időszakban vagy az azon kívüli beavatkozás; az, hogy a cselekmény ritka állományt érintett-e és az erdő ökológiai szolgáltatásokban betöltött szerepe megváltozott-e (pl. a vízháztartás, az árnyékoló hatás, a hőmérsékleti viszonyok lényeges változása bekövetkezett-e, a költő- és pihenőhely jelleg fennmaradt vagy elveszett-e).

A természetvédelmi perekben új irányvonalat képviselt a Vas Megyei Főügyészség kártérítési keresete három gazdasági társasággal szemben.¹¹

A keresetben a Natura 2000 védettség céljából történt a jelentős mértékű kedvezőtlen változás (károsodás) levezetése, mint a káreseményért való helytállási kötelezettség jogalapja. Az adott esetben a jogellenes fakitermelési cse-

¹⁰ Lásd például a természetvédelmi bíróság kiszabásával kapcsolatos szabályokról szóló 33/1997. (II. 20.) Korm. rendelet 5.§ (1) bekezdését.

¹¹ Vas Megyei Főügyészség P.M.2031/2013. számú ügye.

lekmény ugyanis – eltérően a korábbi hasonló tárgyú perek tényállásaitól – viszonylag kis össz mennyiségű faanyag kitermelésével járt, azonban egy kiemelt természetvédelmi oltalom alatt álló élőhely teljes területét érintette.

A kereset alapja az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről szóló 275/2004. (X. 8.) Korm. rendelet 4. § (1) bekezdése volt. Erre figyelemmel a Natura 2000 védettség célja az érintett terület ökológiai, tájképi viszonyainak és élőhely-közösségeinek a fenntartása, amely – *ex lege* meghatározott, és a természetvédelmi hatóságok által biztosítandó – védelmi szint tovább nem csökkenthető, ezért a fakitermelési engedélytől eltérően folytatott beavatkozás – bár viszonylag kisebb mennyiségű faanyag kitermelésével járt, viszont a teljes oltalom alá tartozó területet érintette – jogellenes volt, mivel a kiemelt védettség célját teljesen ellehetetlenítette.

A kereset szerint a Natura 2000 területek lehatárolásának és fenntartásának célja az azokon található, a rendeletben meghatározott fajok és élőhelytípusok kedvező természetvédelmi helyzetének megőrzése, fenntartása, helyreállítása, valamint a Natura 2000 területek lehatárolásának alapjául szolgáló természeti állapot, illetve a fenntartó gazdálkodás feltételeinek biztosítása. A Natura 2000 területeken kizárólag a fenntartási célok elérését nem veszélyeztető vagy nem sértő és a terület jelölésekor jogszerűen, jogerős engedélynek megfelelően folytatott tevékenység folytatható korlátozás nélkül, ezért az ezekkel a célokkal ellentétes minden beavatkozás jogellenesnek tekintendő.

Lápterületen történő beavatkozásoknál mindig vizsgálandó, hogy a közösségi jelentőségű élőhely jelölő élőhelytársulásának a termőhelyét semmisíték-e meg.

Konkrét esetben a természetvédelmi jogsértés megállapítható volt a gépjárműveikkel kiemelt jelentőségű különleges természetmegőrzési, illetve közösségi jelentőségű (Natura 2000) területen a természetvédelmi hatóság engedélye nélküli technikai jellegű sporttevékenységet folytató személyekkel szemben, akik a védett természeti terület jelölő élőhelytársulását (annak egyes alkotó fajait és termőhelyét) megsemmisítették azáltal, hogy a rekettyefüzes élőhelyekre hajtottak, ahol a harmatkásás (*Glyceria maxima*) és parti sásos (*Carex riparia*) állományt, s így a lápcserjés terület termőhelyét károsították.¹²

A védett természeti terület jellegének megváltoztatásakor vagy károsításakor az érintett fajok állománya szempontjából arányosítást kell végezni, melynek során össze kell vetni a beavatkozással érintett egyedszámot és a fennmaradt egyedek számát.

¹² Vas Megyei Főügyészség T.K.1883/2018. számú ügye.

A gyakorlatban azonban nem egyértelmű, hogy az arányosítást a konkrét érintett területrészt (alrészlet) vagy az egész ingatlan, az egész jelölő társulás alapján kell-e elvégezni.

Egy bányaterület rendezésével kapcsolatos ügyben¹³ megállapítható volt, hogy a munkálatok kivitelezője a bányagödrök rézsúzása során mintegy 50 méter hosszú partszakaszon partifecske (*Riparia riparia*), valamint gyurgyalag (*Merops apiaster*) élő- és költőhelyeket semmisített meg, s esetlegesen a védett és fokozottan védett madárfajok egyedeit is elpusztította.

A beavatkozás következtében a védett madarak költőtelepének kiterjedése, az élőhelyek száma kimutatható mértékben, mennyiségileg csökkent, vagyis kedvezőtlen változás következett be.

A másodfokú hatóságként eljáró országos természetvédelmi hatóság álláspontja szerint a megsemmisült élőhelyeknek a megmaradt élőhelyekhez viszonyított arányosítása alapján azonban a beavatkozás nem volt jelentős mértékű, figyelemmel arra, hogy az elpusztított költőüregek konkrét számát nem lehetett meghatározni, a felmérést pedig az egész bányaterület vonatkozásában kellett elvégezni.

AZ ÜGYÉSZI FELLÉPÉS ÉS A BIZONYÍTÁS PROBLÉMÁI

A természeti területekkel kapcsolatos jogsértések vizsgálata során számos bizonyítási nehézséggel szembesülhetünk.

A területekre jellemző természetközeli állapot miatt csekély a személyes észlelés és a tettenérés lehetősége, illetve időben eltolódik a jogsértés felfedezése. Korlátozottak az objektív bizonyítási lehetőségek (pl. kamerafelvételek hiánya), és sokszor gazdasági érdek fűződik a jogsértés leplezéséhez.

A területek állományfelmérései sokszor hiányosak vagy pontatlanok, mivel a kezelési tervek felülvizsgálata hosszú időintervallumban történik.

A közigazgatási hatósági szemlélet – a szűkös bizonyítási lehetőségek miatt – a területalapú bírságolás felé tolódik, ezért a károsodott fajok egyedszámának felmérése még korlátozottabban történik. Ehhez kapcsolódóan az objektív büntethetőségi feltétel – példányszám – alátámasztása is nehézségekbe ütközik.

A védett madárfajok területen való jelenlétének bizonyítása korlátozott (például az aratással és kaszálással történő beavatkozásokkor), tekintettel arra, hogy a főhatóságok az akusztikus észlelést általában elégtelen bizonyítéknak tekintették, mivel az csak megközelítő pontosságú lehet.¹⁴

Szót kell ejteni a polgári perindítás korlátairól, így az elmaradt ökoszisztéma szolgáltatások miatti keresetesség beszűküléséről.

¹³ Vas Megyei Főügyészség T.K.913/2013. számú ügye.

¹⁴ Vas Megyei Főügyészség T.K.2419/2016. számú ügye.

A BH 2006.155. számú eseti döntés értelmében a természetben okozott kár megtérítése iránt indított perben az ügyész keresetindítási jogának terjedelme az, hogy a jogellenes magatartás akkor alapozza meg a speciális kártérítési felelősséget, ha az közvetlenül a védett természeti értéket károsítja.

Nehézséget okoz azonban az a körülmény, hogy a Natura 2000 oltalom alatt álló területeknél a jelölő élőhely (-társulás) vagy életközösség önmagában nem védett értékek, hanem az azt alkotó egyes fajok élveznek védeltséget, így a közérdekű keresetindításhoz ezen egyedi értékek károsodásának igazolása elengedhetetlen.

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény sérelemdíjat szabályozó rendelkezései ugyanakkor kizárják a Tvt. 81. § (2) bekezdés d) és e) pontjai – azaz a természeti állapot és minőség károsodásából vagy a társadalom és az egyén életkörülményeinek romlásából eredő károk – miatti ügyészi perindítás lehetőségét.

A sérelemdíj kizárólag személyiségi jogsérelemhez kapcsolódó jogintézmény, míg a természet védelméről szóló törvény rendelkezései kifejezetten és kizárólagosan természetvédelmi jogszabályok megsértésével okozott károkra vonatkoznak.¹⁵

Az eltiltás iránti kereset benyújtása előtt az ügyésznek figyelembe kell vennie azt is, hogy a környezet jelentős mérhető változásának a veszélye fennáll-e, s mennyi a valószínűsége a károsodásnak. Mérlegelhető továbbá, hogy ismétlődő vagy jelentős mértékű-e a szennyezés, eredménytelenek voltak-e a megelőző közigazgatási hatósági eljárások, figyelembe vehetők-e a büntető szakterületi előzmények, illetve, hogy hatósági eljárás kezdeményezésével gyorsabban és hatékonyabban érhető-e el eredmény.¹⁶

ÖSSZEZÉS

A környezet és a természet védelméről szóló törvényeken alapuló keresetindítási joggal a jogszabályok hatálybalépése óta az ügyészek folyamatosan élnek. A keresetekre okot adó jogellenes környezethasználat változásaihoz igazodva kezdetben főleg a levegő- és vízszennyezést okozó gazdálkodó szervezetekkel szemben indítottak jelentősebb számban pereket. Különösen a védett madarakat érintő jogsértő cselekmények és az egyéb természetkárosítások miatt fokozatosan előtérbe kerültek a védett és fokozottan védett állat- és növényfajok károsításához és veszélyeztetéséhez kapcsolódó ügyészi fellépések.

¹⁵ A Legfőbb Ügyészség Közérdekvédelmi Főosztály Gyermekvédelmi és Környezetvédelmi Ügyek Osztályának P.KvFKv.7589/2014. számú célvizsgálati összefoglaló jelentése, 7.

¹⁶ Módszertani Útmutató az ügyészség környezetvédelmi tevékenységéről szóló 1/2014. (III.31.) LÜ körlevélhez, 10. pont.

Megállapítható, hogy a leglényegesebb jogkérdésekben stabilizálódott a bírói gyakorlat, így például egyértelművé vált, hogy a határérték-túllépés megvalósítja a környezetveszélyeztetést, és kialakultak az eltiltás kereteinek és a természeti kárszámításnak a szabályai.¹⁷

A természeti és épített környezet elemeinek, rendszereinek védelme napjaink modern társadalmában stratégiai követelmény, melyhez az ügyész is hozzájárulhat hatáskörei észszerű, agilis, hatékony gyakorlásával.¹⁸

A környezet- és természetvédelmi feladatok kiemelt jellegére tekintettel az ügyészség nagy hangsúlyt helyez a természetvédelmi tárgyú fellépésekre, amelyek száma növekvő tendenciát mutat. Az ügyészség rendelkezésére álló, kellően differenciált eszközrendszer megfelelő jogi kereteket biztosít az ügyészség természetvédelmi feladatainak hatékony ellátásához.

„Az erkölcs nem csak azt jelenti, hogy nem lopunk és nem sikkasztunk, hanem azt is, hogyan bánunk a természettel.”
(Csányi Vilmos)

---

¹⁷ A Legfőbb Ügyészség Közérdekvédelmi Főosztály Gyermekvédelmi és Környezetvédelmi Ügyek Osztályának P.KvFKv.7589/2014. számú célvizsgálati összefoglaló jelentése, 1–2.

¹⁸ BÉRCESI (2001): i. m. 28.

OLÁH EDIT*

A tévedés mint büntethetőségi akadály szabályozásának története

Ősrégi a mondás, hogy a bűn büntetést érdemel, ámde Theognisz i. e. 4–5. században élt költő szavaival élve: *errare humanum est*, azaz tévedni emberi dolog. E két alapvetés összeegyeztetése és szabályozása már az idők kezdete óta a büntetőjogi gondolkodás részét képezi.

Az ókori keleti jogrendszerekben úgy ítélték meg, hogy a tettes megbüntetése csak akkor jogszerű, ha az elkövetéskor a cselekménye bűnösségéről és a büntetésről is tudomása volt. Így a mózesi jog mentő hatályt biztosított annak a ténybeli tévedésbe esett férfinak, aki egy férjes nővel vagy közeli rokonával kötött házasságot, anélkül, hogy a nőnek férjezett állapotáról vagy az őt hozzá fűző rokonsági viszonyról tudomása lett volna. A bűnösséget a jogban való tévedés is kizárhatta, mert méltányolták azt, hogy a közönséges nép nem lehet minden körülmények között tudatában annak, hogy törvények milyen magatartást kívánnak meg tőle. *Hammurabi* (i. e. 1840 és i. e. 1750 között élt babiloni uralkodó) törvénykönyve emellett szigorúan büntette az orvost, ha egy rabszolgáról a szolgaságának jeleit úgy távolította el, hogy abba a szolgálta ura nem egyezett bele. Nem büntették meg azonban, ha megtevesztés áldozata lett, tehát alappal bízhatott abban, hogy jogosan jár el.¹

A római jog már ismerte a személyben, tárgyban, időben, helyben, állapotban való tévedést, és ez alanyi bűnösség hiányában mentő hatállyal járt. Így például, ha valaki olyan dolgot vett birtokba, amiről tévesen azt gondolta, hogy *res derelicta*, azaz uratlan, nem követett el lopást. Vérfertőzés megállapításának sem volt helye, ha a tettes nem tudott a rokoni kapcsolatról. Ennek ellenére, amennyiben

---

* OLÁH Edit ügyész, Debreceni Járási Ügyészség

¹ BERNOLÁK Nándor: *A tévedés tana a büntetőjogban*. Kassai Királyi Jogakadémia, Kassa, 1910, 20–21.

az elkövető lényegtelen körülményekben tévedett úgy mint a bűncselekmény tárgya vagy a sértett személye, nem mentesülhetett a felelősségre vonás alól. Így tehát, ha a tolvaj tévedésből arany helyett rezet lopott, vagy a gyilkos mást ölt meg, mint akinek az életére tört, ezek kedvezőbb megítélést nem vontak maguk után.² A jogban való tévedést is ismerte a római jog akként, hogy *ignorantia facti, non iuris excusat*, azaz a tény nem tudása szentesít, a jog nem tudása nem mentesít. Ezen elv mentén a jogban való tévedésnek a büntethetőségre nem volt hatása, főként azért, mert ebben az időben a jog ismeretét alapvető polgári kötelességnek tartották. A római jog szerint a polgároknak törvényhozói és bírói feladataik is voltak, illetve a jogtudósok nyilvános véleményadásai révén is szélesebb körnek volt lehetősége megismerni a normaszövegeket, így ezek nem tudása elfogadhatatlan volt.³ Kivételesen nyílt lehetőség a büntetés mérséklésére, főként egyes társadalmi csoportok esetében. Így például a nőkkel, a 25 éven aluliakkal (*minores*), a parasztokkal (*rustici*) és a katonákkal (*militēs*) szemben méltányosságot gyakoroltak, mert a társadalmi helyzetük folytán nem ismerhették behatóan a jogi előírásokat. Az ő esetükben is csak a tételesjogi rendelkezések nem tudása vonhatott maga után mentességet, ha például az okirathamítás bűncselekményével volt kapcsolatos a tévedésük. Míg az ősrégi, azaz az erkölcsből fakadó törvények nem tudása, így például a lopás tilalmazottsága nem mentesíthette őket, mert ezeket mindenki köteles volt ismerni.⁴

A magyar büntetőjogi jogtudomány írásos emléke az 1795. évi büntetőködex-tervezet, amely törvényi szintre nem emelkedett, ismerte a ténybeli tévedést mint a büntett felróhatóságát megakadályozó körülményt. Ekként nem értékelte büntettként, ha olyan tévedés történt, ami miatt a tévedőnek semmiféle vétkességét nem lehetett felróni. Kizárhatta tehát a beszámítást, ha az elkövető nem tudott a cselekmény valamely tényállási eleméről, feltéve, hogy egyébként a megengedett módon cselekedett. Szabályrendszerében fellelhető a jogban való tévedés is, amely a büntetést nem zárhatta ki. A törvény nem túlságosan vétkes nem tudását enyhébben ítélték meg, így a műveletlen, együgyű emberek, siketek, némák vagy külföldiek esetében a bíró mérlegelésére volt bízva, hogy tévedésük kizárhatta-e a bűnösséget.⁵

² Uo. 22–23.

³ MÓNUSNÉ KISS Katalin: Tévedés jogtörténeti fejlődésének egyes állomásai, különös tekintettel Bernolák Nándor tévedés tanára. *Debreceni Jogi Műhely*, 2005/3., 1. <https://szakcikokadatbazis.hu/doc/9070586>

⁴ SÁRY Pál: A büntethetőségi akadályok római jogi gyökerei. *Jogtudományi Közlöny*, 1999/12., 531.

⁵ HAJDU Lajos: Az első (1795-ös) *Magyar Büntetőködex Tervezet*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971, 430–431.; benne: 1975. évi büntetőtörvény javaslat, XII. szakasz 5. és 15. §.

Az 1825–27. évi magyar törvényjavaslat szerint az el nem hárítható jogi vagy ténybeli tévedés kizárta a beszámítást és a felelősségre vonást. Ezzel szemben minden más, tehát az el nem hárítható körülményeken kívüli, egyéb okból történt tévedés csak a büntetés kiszabása során, enyhítő körülményként volt értékelhető.⁶

Az 1843. évi anyagi jogi büntetőtörvény-javaslat újítása, hogy önálló általános részzel rendelkezett és elszórtan kodifikálta a jogban való tévedést, valamint a személy vagy tárgy elvétését is. A büntetőtörvények rendeletének nem tudása senkit a büntetés alól fel nem ment, ekként szabályozta a jogban való tévedést. Súlyosabban ítélte meg, amikor a tettes helyzeténél vagy műveltségénél fogva minél inkább beláthatta volna a tetteinek rosszát és következményeit, míg enyhébben büntette vagy akár mentő hatályt is biztosított annak, akinek a büntethetőség belátásához szükséges felismerési képessége hiányzott, így például az örültek esetében. Szabályozta az elvétést, így ha a törvény által tiltott szándékos cselekvés véletlenül vagy tévedésből más személyt vagy tárgyat sértett és nem az elkövető szándéka szerintit, úgy a bekövetkezett eredményt szándékosnak tekintette. Ennek az volt a feltétele, hogy a ténylegesen sértett személy vagy tárgy vonatkozásában ne valósuljon meg súlyosabb bűncselekmény, mint amire az elkövető eredeti célzata irányult. Amennyiben súlyosabb eredmény valósult meg, úgy a célzott eredményre szándékosságot, a szándékon kívüli eredményre úgynevezett vétkes vigyázatlanságot állapított meg.⁷

Az 1878. évi V. törvény, azaz a Csemegi-kódex, Magyarország első kodifikált büntető törvénykönyve, a jogi és a ténybeli tévedésre vonatkozó előírásokat is tartalmaz. Előbbi értelmében a büntetőtörvény nem tudása vagy téves felfogása a beszámítást nem zárja ki. A polgárok túlnyomó többségének ugyanis önmagától, azaz a mindennapokból ismernie kellett a legtöbb büntetési és vétségi formát öltő elkövetési magatartás tilalmazottságát, így a törvény ezek előírásaiban való tévedés esetére a büntethetőséget nem zárta ki. Ugyanakkor, ha az elkövető olyan egyéb, például magánjogi, közigazgatási jogi jogaira nézve tévedett, melyek a büntető törvény kerettényállását töltötték ki, ez a ténybeli tévedés körében méltánylást nyerhetett.⁸

A Csemegi-kódexben a ténybeli tévedés kizárta a szándékos bűnelkövetést. A törvény megkívánta, hogy a tettes szándéka mindazon körülményre kiterjedjen, amelyek a büntetendő cselekmény tényállását alkotják, illetve a súlyosabb

⁶ BERNOLÁK N. (1910): i. m. 56.

⁷ FAYER László (szerk.): *Az 1843-iki büntető javaslatok anyaggyűjteménye. I. kötet.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1896; benne: 1843. évi Büntető Anyagi Jogi Javaslat, 40. és 84. §.

⁸ KISS Katalin: A büntetőjogi felelősségre vonás akadályai a Csemegi Kódexben. *Collega*, 2003/1., 125.

büntethetőséget megalapozzák. Ha az elkövető nem tudott vagy tévedett olyan körülményben, ami tettét büntetendő cselekménnyé minősíti, vagy súlyosabb megítéléssel járt, ezen körülményt nem számították be neki. Így nem követhetett el szándékos emberölést az, aki gyógyszer helyett mérget adott egy embernek, anélkül, hogy erről tudott volna, és emiatt a beteg meghalt. Minden esetben alapos vizsgálat tárgyát képezte az, hogy az elkövető tévedését mi okozta. Ha elkerülhetetlen volt a tévedés, az kizárta a felelősséget, míg amennyiben az hanyagságra vagy a tettes hibájára volt visszavezethető, úgy az elkövető gondatlanságból eredő vétség miatt volt büntethető, mert az érintett körülményre vonatkozó nem tudása is gondatlan volt. A kellő gond, figyelem és elvárhatóság megítélése tehát a tévedés büntetőjogi megítélésének egyik központi elemévé lett. A Csemegi-kódex az elkövetőtől is legalább annyi elővigyázatosságot követelt meg, amelyet a hétköznapi emberek a körülményekhez és a cselekmény természetéhez képest rendszerint kifejtteni szoktak.⁹

A büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény (Bt.) már nem a ténybeli és a jogi tévedés megkülönböztetését használta, hanem utóbbi helyett a szovjet büntetőjogból átemelte a társadalomra veszélyességben való tévedés fogalmát. Ebben az időben vált egyeduralkodóvá ugyanis az a nézet, hogy a bűnösség elemét képezi a cselekmény társadalomra veszélyességének a felismerése. A tévedés kizárta a szándékoságot, amennyiben az elkövetőnek a téves feltevésre alapos oka volt, tehát arra, hogy cselekményét társadalomra veszélytelennek higgye. Ha a feltevésre nem volt alapos oka, de az mégis menthető okból származott, úgy a törvény a cselekményét továbbra is szándékosnak tekintette, azonban az elbírálás során korlátlan enyhítést tett lehetővé. A ténybeli tévedés is büntetlenséggel járt, azt nem számítva, amikor az elkövető a tőle elvárható figyelmet vagy körütekintést mulasztotta el – melyek a gondatlanság fogalmi elemei – és a tévedését ez okozta. Abban az esetben, ha a törvény a gondatlan elkövetést büntetni rendelte, az elkövető ténybeli tévedése ellenére a szándékos helyett az így megvalósított gondatlan cselekmény miatt került felelősségre vonásra.¹⁰ Ezek alapján, ha a műtétet végző orvos anélkül altatta el a betegét, hogy a szükséges vizsgálatok elvégzésével meggyőződött volna a páciens szívének állapotáról, és a beteg ennek következtében halt meg, a halálos eredményért az orvos felelősséggel tartozott. Tévedés címén sem mentesülhetett a felelősségre vonás alól, mivel a lényeges körülmény nem tudása saját mulasztására volt visszavezethető, a törvény pedig a gondatlan emberölést büntetni rendelte.¹¹

⁹ Lásd 1878. évi V. törvény 81. és 82. §.

¹⁰ Lásd 1950. évi II. törvény 13. és 14. §.

¹¹ KÁDÁR Miklós: *Magyar büntetőjog általános rész.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1955, 180.

A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény (Btk.) tovább vitte a ténybeli és a társadalomra veszélyességben való tévedés megkülönböztetését, és a fennforgásuk kizárta a szándékosságot. A társadalomra veszélyességben való tévedés esetén a Btá.-hoz képest itt már nincs szabályozva a büntetés korlátlan enyhítésének olyan lehetősége, amikor az elkövetőnek a tévedése alapos ok hiányában ugyan, de menthető körülményből származott. Ehelyett a hanyag és a tudatos gondatlanságért való egységes felelősség jelenik meg, így ha – akár a ténybeli vagy a társadalomra veszélyességben való – tévedést az elkövető gondatlansága okozta, úgy a törvényben megállapított felelősséggel tartozott a gondatlan cselekményéért. Az ismertetett rendelkezések alapján tehát az alábbi kimenetele lehetett a társadalomra veszélyességben való tévedésnek. Egyrészt alapos ok hiányában a tévedés nem befolyásolta a felelősségre vonást; másrészt alapos ok fennállása mellett a tévedés kizárta a szándékosságot, de az elkövető gondatlanságát a törvény büntetni rendelte. Harmadrészt alapos ok és gondatlansága mellett sem büntethető, mert a cselekménye gondatlan alakzatát a törvény nem szabályozta, míg negyedrészről nem büntethető, mert a cselekményét társadalomra veszélytelennek hitte, és erre a téves feltevése olyan alapos oka volt, amelyre még a gondatlansága sem terjedt ki arra.¹²

A tévedés mint alapvető emberi sajátosság büntetőjogi megítélése jóval sokrétűbb volt tehát a történelem során. A jogintézmény a maga egyszerűsége és kézenfekvősége mellett hosszú történelmi fejlődésen ment keresztül, míg végül elérte hazánkban a közelmúltban hatályát veszített 1978. évi IV. törvényben és a jelenleg hatályos 2012. évi C. törvényben szabályozott formáját.

---

¹² Lásd 1961. évi V. törvény 24. §.

A mesterséges intelligencia és a büntetőjog dogmatikai szempontból

BEVEZETÉS

A mesterséges intelligencia, melyre angol elnevezéséből (*Artificial Intelligence*) eredő rövidítése miatt AI kifejezéssel fogok hivatkozni, a 21. század második évtizedére a mindennapi élet szerves része lett, ezért a jövőbeli jogalkalmazás számára alkalmas jogszabályi keretek kialakításának az igénye is felmerül. Előre bocsátom, hogy a büntetőjogot már annak idején is alapvetően az ember bűnösen megvalósított cselekményeinek szankcionálására alkották meg. Így a klaszikus büntetőjog fogalmainak eredeti tartalommal való alkalmazása az AI-val kapcsolatos jogsértésekre várhatóan nem lesz elégséges a jövőben,¹ különösen ezt figyelembe véve állítja a törvényhozót kihívás elé az, hogy újra kell gondolni a bűncselekményt alapvető elemeit. Jelen tanulmány az AI és a büntetőjog összefüggéseit vizsgálja, melynek gerincét a büntetőjogi felelősség alanyával kapcsolatos elképzelések bemutatása adja. Elsősorban dogmatikai elemzésre törekszem, ily módon azt részleteiben nem vizsgálom, hogy az AI működésével összefüggésben bekövetkező jogsértések kapcsán egyáltalán van-e szükség büntetőjogi felelősségre vonásra. Megjegyzem azonban, hogy a társadalmi állásfoglalás e körben egyértelműen igenlő, például egy önvezető jármű által előidézett halálos baleset szankcionálhatósága kapcsán.² Ugyanakkor szükséges megjegyezni, hogy az ilyen járművekkel kapcsolatos prognózis szerint azok

---

* SZTANCS Edit, ügyész, Debreceni Járási Ügyészség

¹ AMBRUS István: A mesterséges intelligencia és a büntetőjog. *Állam- és Jogtudomány*, 2020/4., 6. https://jog.tk.hu/uploads/files/2020-04_AMBRUS-tan.pdf

² *Hodula Máté* megfogalmazásában „egy vezető nélküli jármű okozta baleset következtében megfelelő szabályozottság híján egymásnak ellentmondó ítéletek születnének, így könnyen »felelősségi vákuum« alakulhat kik, amely nagymértékben csökkentené a társadalmi támogatottságot az egyébként számos előnnyel járó technológia iránt”. *HODULA Máté: Az önvezető járművek és a büntetőjogi felelősség. Jogelméleti Szemle*, 2018/3., 68. https://jesz.ajk.elte.hu/2018_3.pdf

elterjedésével – az emberi hibák és figyelmetlenségek kikapcsolása miatt – számottevően redukálódhat a különböző közlekedési jogsértések mennyisége.³ Kiindulási alapom tehát az, hogy az AI által generált büntetőjogi jogsértések állami reakciót igényelnek, s ennek körében kell azt a kérdést tisztázni, hogy a büntetőjogi felelősségnek ki lehet az alanya.

A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA MODELLJEI

Az angol büntetőjogban négy modell került kialakításra:

- közvetlen felelősség (*direct liability*),
- közvetett tettességszerű felelősség (*preparation-by-another*),
- az előljárói jellegű felelősség (*command responsibility*), illetve
- a gondossági köteleességszegésért való felelősség (*natural probable consequence*).⁴

Írásom javarészt e négy kategória vizsgálatáról szól, melynél a hazai szabályozást is figyelembe vettem.

KÖZVETLEN FELELŐSSÉG: AZ AI MINT ÖNÁLLÓ ENTITÁS

Az AI mint önálló entitás büntetőjogi felelőssége egy elvetendő modell. Ennek körében elsőként kiemelendő, hogy a kontinentális és az angolszász rendszerek is alapvetően az emberi magatartásra építik rá a bűncselekmény fogalmát, hiszen a napjainkban uralkodó felfogás az úgynevezett redukált cselekménytant követi. Ennek értelmében a cselekmény hatóképes és akaratlagos emberi magatartás. Legújabbban pedig akkor beszélhetünk hatóképes cselekményről, ha a „*cselekmény az általános élettapasztalat alapján alkalmas a káros következmény létrehozására*”⁵. Amennyiben tehát az AI felelősségét szeretnénk kimunkálni, elsősorban ezen elem lazítását lenne szükséges elvégezni, tehát indokolt lehet cselekményként elismerni a nem embertől induló, de emberi magatartásra visszavezethető működést is. Kontinentális büntetőjogunk azonban csak a

³ AMBRUS I. (2020): i. m. 11.

⁴ KING, Thomas C. – AGGARWAL, Nikita – TADDEO, Mariarosaria – FLORIDI, Luciano: Artificial Intelligence Crime. An Interdisciplinary Analysis of Foreseeable Threats and Solutions. *Science and Engineering Ethics*, 26(1), 2019, 109–101. Az említett modellek közül korábban csak hármat nevesítettek, ezért jelen munkában a frissebb és emellett több modellel részletesebben körüljáró szakirodalommal dolgoztam. A korábbiakhoz lásd MISKOLCZI Barna: Az MI-vel kapcsolatos büntetőjogi felelősségi kérdések. In: MISKOLCZI Barna – SZATHMÁRY Zoltán: *Büntetőjogi kérdések az információ korában. Mesterséges intelligencia, Big Data, profilozás*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2018, 58–61.

⁵ BELOVICS Ervin: *Büntetőjog I. Általános Rész*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2017, 158.

bűnösen (szándékosan vagy gondatlanságból) elkövetett és felróható emberi magatartást tekinti bűncselekménynek, hisz embernek az tekinthető, akinek olyan akarata van, mely révén jutalom és büntetés címzettje lehet, mindez az AI kapcsán nem érvényesül. A hatályos hazai büntetőjogi szabályozás és kapcsolódó szakirodalmi állásfoglalások alapján pedig azért zárható ki az AI önálló felelősségre vonásának lehetősége, mert a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) 4. § (1) bekezdésében írt bűncselekmény-fogalom kizárólag természetes személy büntetőjogi felelősségre vonását teszi lehetővé.

KÖZVETETT TETTESSÉG

A közvetett tettesség rekonstrukciójára⁶ emlékeztető modell az AI-t működtető személy, tehát az úgynevezett emberi operátor felelősségre vonhatósága mellett foglal állást. Ennek lényege, hogy az operátor eszközként használja fel az AI-t a bűncselekmény tárgyi oldalának megvalósításához. Ez a megoldás a hatályos büntetőjogi berendezkedés mellett is alapját képezheti a büntetőjogi felelősség megállapításának, viszont több korrekciót kell elvégezni, mert a közvetett tettesség törvényi taxatív felsorolására (gyermekkor, kóros elmeállapot, kényszer, fenyegetés, tévedés) figyelemmel ilyenkor legfeljebb önálló tettesség jöhetne szóba. A valóban autonóm módon cselekvő AI kapcsán ugyanakkor legalábbis vitatható lehet az eszközkénti felhasználás megállapíthatósága, hiszen a „kvázi” tudattal rendelkező AI működése már kevésbé emlékeztet egy beszámítási képességgel rendelkező személy cselekményére. Emellett az AI előre kiszámíthatatlan döntéseket is hozhat. A magyar büntetőjogban is régről ismert dogmatikai konstrukció az *actio libera in causa*⁷ lehetne a segítségünkre, e szerint nem azon időpont kapcsán állapítjuk meg a büntetőjogi felelősséget, amikor a káros eredmény bekövetkezik, hanem úgynevezett felróható előmagatartás alapján. Ez az eljárás az AI viszonylatában jelentheti például az általa működtetett eszköz megvásárlásának vagy az eszköz legutolsó szervizelésének időpontjára történő visszavetítést.

⁶ A hazai szakirodalomban lásd mindenekelőtt MÉSZÁROS Ádám: *A bűncselekmény elkövetői. Elméleti és gyakorlati alapkérdések*. Ad Librum, Budapest, 2008, 217–241. A hazai legáldefiníció kodifikálását megelőző – végül törvényre nem emelt – *de lege ferenda* elképzelések közül lásd SZOMORA Zsolt: A közvetett tettesség de lege ferenda. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2022/4., 25–28. <https://szakcikkladatbazis.hu/doc/6747213>

⁷ Az *actio libera in causa* azt az esetet jelenti, amikor a cselekmény döntő oka, hogy az elkövető még beszámítható állapotában, neki felróható módon beszámíthatatlan állapotba helyezi magát, és magatartásának következménye akkor jelentkezik, amikor ő maga már beszámíthatatlan.

AZ ELŐLJÁRÓI VAGY VEZETŐI FELELŐSSÉGI MODELL

Az előljárói vagy vezetői felelősség modell az angolszász felfogáshoz hasonlóan nálunk is elsősorban a katonai büntetőjogból⁸ ismert *mögöttes fokozott parancsnoki felelősségi szabályok*kal rokonítható. A hazai rendelkezések köréből hasonló vonásokat a Btk. 130. § (2) bekezdésében írt szabály mutat, melynek értelmében a parancsra elkövetett bűncselekményért a parancsot adó is tettesként felel, ha a katona tudta, hogy a parancs végrehajtásával bűncselekményt követ el, egyébként – ha a katona tévedett a parancs végrehajtásának deliktumot kimerítő voltában – a parancsot adó közvetett tettesként felel. Alapvető jogszabályi előírások természetesen betáplálhatók az AI-be, így ha a parancsnok – gondolok itt például egy önvezető autó tulajdonosára vagy üzembe helyezőjére – azt az utasítást adná a járművet vezérlő AI-nek, hogy őt egy órán belül juttassa el Debrecenből Budapestre, az AI-be programozott védelmi mechanizmusának a távolság, a KRESZ és más közlekedési szabályok ismeretében nyilvánvalóan kötelessége lenne ezt megtagadni.

GONDOSSÁGI KÖTELEZETTSÉG MEGSZEGÉSÉN ALAPULÓ FELELŐSSÉGI MODELL

A gondossági kötelességszegésért való felelősség kezdeményeivel a hatályos büntetőjogban is több helyen lehet találkozni. Az emberiség elleni bűncselekmények körében ismert *előljárói vagy hivatali vezető felelősség* cím alatt szabályozott rendelkezések közül a Btk. 145. §-a szerinti eseteket hozom fel példaként. Eszerint az emberiség elleni bűncselekmény elkövetőjével azonosan felel az előljáró is, ha az alárendelt és ellenőrzése alá tartozó személy követte el az ilyen bűncselekményt, és a deliktum elkövetéséről az előljáró tudott vagy az adott körülmények alapján tudnia kellett volna. A Btk. 397. §-a a költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása elnevezéssel, *sui generis* deliktumként rendeli büntetni azon gazdálkodó szervezet vezetőjét, ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tagját vagy dolgozóját, aki a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség teljesítését elmulasztja, és ezáltal lehetővé teszi, hogy a költségvetési csalást a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a gazdálkodó szervezet tevékenysége körében elkövesse.⁹ Ezen megoldásoknak az AI-vel kapcsolatos jogsértésekre történő alkalmazása felvethetné

⁸ Itt érdemes utalni arra, hogy a Btk. 127. § (1) bekezdése alapján a katona büntetőjogi fogalma lényegesen tágabb annak köznapi értelmezésénél. Büntetőjogilag katonának tekinthető – és ekként egyrészt katonai bűncselekmények tettese lehet, másrészt katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozhat – például a rendőr, a büntetés-végrehajtási szervezet tagja stb.

⁹ AMBRUS I. (2020): i. m. 14.

nemcsak az AI által működtetett eszközt a jogsértés idején használó, hanem akár az üzemeltető vagy a tulajdonos, sőt akár az AI gyártójának felelősségét is. Itt kirajzolódik a büntetőjog magánjogiasodó karaktere, hiszen a tulajdonos, de különösen a gyártó elsősorban nem természetes, hanem jogi személy lehet, melynek önálló büntetőjogi felelősségét hazai büntetőjogunk nem ismeri (itt azonban utalni kell arra, hogy a jogi személlyel kapcsolatos büntetőjogi intézkedések azonban csaknem 20 éve már léteznek a magyar jogrendszerben).

ÖSSZEGRZÉS

Az AI és a büntetőjog összefüggéseiről szóló cikkemben egy – a 21. századi modernizáció egyik legnagyobb innovációja és a klasszikus jogterület alanya között meglévő – dogmatikai rendszert vázoltam fel. A jelzett problémákra figyelemmel javasolt a technológiai változások folyamatos figyelemmel kísérése a büntetőjogban is, hisz a büntetőjogi reakciót igénylő történések helyes megítéléséhez a törvényi kereteket is időszerű lesz újraalkotni.

ERDŐDY GYULA*

A közigazgatási szabályszegések szankciórendszerének változásai hazánkban, nemzetközi kitekintéssel

BEVEZETÉS

A közigazgatási jog mint önálló jogág kialakulása a polgári forradalmak időszakára tehető, ezért az önálló közigazgatási szankció kialakulásának kezdeti lépései is csak az ezt követő évtizedektől történtek meg. A közigazgatási jogsértéseket kezdetben jórészt kihágásként szankcionálták. Az első büntetőjogi kodifikáció eredményeképpen megkezdődött a közigazgatási szankciók büntetőjogról történő leválása, majd a kihágási jogon kívüli lassú differenciálódása. Az '50-es években bevezetett szabálysértéseket a korabeli jogalkotás – főként német mintára – generális államigazgatási szankciónak szánta, de már az első szabálysértési kódexet követően megmutatkoztak a jogintézmény alapjait érintő anomáliák, amely részben összefüggött a szabálysértési jogon kívüli közigazgatási szankciók rohamos térnyerésével. A '80-as évekre már komolyan felmerült a kérdés, hogy a szabálysértési jog vajon képes-e hosszú távon a közigazgatási szankcionálás központi tényezője maradni? Ebben az útkeresés időszakában érte a szabálysértési jogot a rendszerváltozás, amelynek következtében a jogterületnek már az „európai környezet” kihívásainak is meg kellett felelnie. Eközben pedig a szabálysértési jogon kívül fejlődő közigazgatási szankciók a szabálysértési jogkövetkezményeknél egyre hatékonyabbnak és rugalmasabbnak mutatkoztak, ezért nem meglepő, hogy a jogalkotás ezen szankciók szélesebb kiterjesztésében látta a megoldást a mindinkább differenciálódó életviszonyok között megvalósuló közigazgatási szabályszegések szankcionálására. A szabálysértési jog pedig a 2000-es évek közepétől egyre inkább kiszorulni látszik a közigazgatási szankcionálás köréből. A szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény (a továbbiakban: Sztv.) módosításai, majd a szabálysértésekről, a szabálysértési el-

---

* ERDŐDY Gyula PhD, ügyész, Budapesti Közérdekvédelmi Ügyészség

járásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban: Szabs. tv.) a jogterületet a bűncselekmények legenyhébb szegmensének peremére terelték.

A KÖZIGAZGATÁSI SZANKCIÓ FOGALMI KÉRDÉSEI

A közigazgatási szankció fogalmát – az egyes szakírók általi fogalmi meghatározások szintetizálásával – Nagy Marianna és Kis Norbert az alábbiak szerint határozták meg. A közigazgatási szankció a közigazgatás-ellenes, azaz a közigazgatás működését zavaró vagy akadályozó magatartással szembeni joghátrány, amely mindig jogellenességre reagál, hátrányt okoz, kikényszeríthető és a jogszabályban feljogosított szervek szabják ki. Míg a közigazgatási szankció szubjektív elemeit érintően az európai országok legtöbbjének szabályozása a bűnfelelősség elvén alapul és a szankcionáláshoz legalább a gondatlanságot követeli meg, addig a magyar jogban ez csak a büntetőjogi gyökerekkel rendelkező szabálysértési jogban előírás, ezen túlmenően fő szabályként az objektív szankcionálás a jellemző, azaz a szankció kiszabásakor a jogsértőnek a jogsértéshez való tudati viszonya nem vizsgálendő, ez általában a szankció mértékének meghatározásakor jön figyelembe. A jogsértőnek a jogsértéshez való viszonya szerint megkülönböztetünk szubjektív és objektív, a szankció célja szerint represszív és nem represszív szankciókat.¹

A közigazgatási szankciók alkalmazására irányul az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 1991. február 13. napján elfogadott, a közigazgatási szankciókról szóló R(91) 1. számú ajánlása, amelynek célja – az államigazgatás növekedésére és a dekriminalizációs folyamatokra tekintettel – a közigazgatási szankcióalkalmazás terén a tagállamok közötti nagyobb egység elérése. Az ajánlás a közigazgatási szervek által alkalmazandó szabályokkal ellentétes magatartást tanúsító személyekkel szemben kiszabásra kerülő pénzbírságra vagy bármely büntető intézkedésre terjed ki. Nem tartoznak azonban az ajánlás hatálya alá a fegyelmi eljárásban és a büntetőeljárásban kibocsátott szankciók. Az ajánlás a büntetőjogi és büntetőeljárásjogi garanciákat kívánja érvényesíteni a közigazgatási szankciók kiszabása során. Lényegében a *nullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege* elveket deklarálja, de a büntetőjoghoz hasonlóan rendelkezik az időbeli hatály kérdéséről is. A *ne bis in idem* elve mellett rögzítette az észszerű időn belül és a határozatban történő érdemi döntés követelményeit is. Az ajánlás 6. alapelve olyan büntetőeljárásjogi garanciális elveket tartalmaz, mint a vádról történő tájékoztatás, a védelemhez való jog, a meghallgatáshoz való jog és az indokolási kötelezettség. Ez utóbbi garanciák

¹ Kis Norbert – Nagy Marianna: *Európai Közigazgatási Büntetőjog*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2007, 24–26.

csak kisebb jelentőségű ügyekben, az érintett beleegyezése esetén mellőzhetők. Az ajánlás a független és pártatlan bírósághoz való jog deklarálása mellett a bizonyítási terhet a közigazgatási szervekre hárította.²

A KÖZIGAZGATÁSI SZABÁLYSZEGÉSEK SZANKCIÓRENDSZERE NÉMETORSZÁGBAN ÉS FRANCIAORSZÁGBAN

A hazai közigazgatási szankcionálás alakulásának megértéséhez érdemes röviden áttekinteni a német és francia szabályozást, mivel ezen országok joganyaga a magyar kihágási-szabálysértési kodifikáció számára mindig is mintaként szolgált.

A KÖZIGAZGATÁSI SZABÁLYSZEGÉSEK SZANKCIÓRENDSZERE NÉMETORSZÁGBAN

A magyar és a német közigazgatási szankcionálás között számos hasonlóságot találunk, lényeges eltérés azonban, hogy amíg a német szabálysértési törvény (*Gesetz über Ordnungswidrigkeiten*, a továbbiakban: OWiG) a közigazgatási szankcionálás általános keretévé és az abban szabályozott szabálysértések generális államigazgatási felelősségi formává váltak, addig a hazai szabályozásban ez nem valósulhatott meg, a szabálysértések a közigazgatási szankcionálásnak csupán egy részét – napjainkra egyre vékonyodó megszgyéjét – jelentik.

Az *Ordnungswidrigkeit* fogalmára a német jog formális definíciót ad, amely szerint az tényállásszerű, jogellenes és felróható cselekmény.³ Az elkövetőnek a cselekményéhez való tudati viszonya a magyar szabálysértési jogi szabályozáshoz hasonlóan a felróhatóságon alapul azzal, hogy a hatályos szabálysértési törvényünkkel ellenkezően az *Ordnungswidrigkeit* csak szándékosság esetén büntethető, kivéve ha a törvény a gondatlan elkövetést is bünteti.⁴

Az OWiG tárgyi hatálya alá azok a jogsértések tartoznak, amelyeket a jogszabály szabálysértésnek nyilvánít. Szabálysértési jog elsődleges forrásai a szövetségi és tartományi törvények,⁵ míg másodlagos jogforrások azok a jogszabályok, amelyek a kerettényállásokat tartalommal töltik ki. Az adott szabály megsértésének szabálysértéssé nyilvánítása az elsődleges jogforrásban történik, míg a büntethetőség határait a másodlagos, keretkitöltő jogszabály határozza meg. A kerettényállások különbözőek lehetnek aszerint, hogy a jogellenesség feltételeiről részletesen rendelkeznek-e vagy további jogszabálycsoportra utalnak.

² Recommendation No. R(91) 1. of the Committee of the Ministers to member states on administrative sanctions 13 February 1991.

³ OWiG 1. § (1)

⁴ OWiG 10. §

⁵ OWiG 2. §

A másodlagos jogforrások körébe sorolandók az EU közvetlenül alkalmazandó ágazati rendeletei is.⁶

Kis Norbert és Nagy Marianna az *Európai Közigazgatási Büntetőjog* című munkájukban mutattak rá arra, hogy minél szélesebb körben biztosított a törvénynél alacsonyabb szintű szabálysértési jogalkotás, a szabálysértési kódex annál nagyobb mértékben válhat a közigazgatási szankcionálás általános eszközévé. A magyar jogalkotásnak is lehetősége lett volna arra, hogy az adott ágazatot érintő közigazgatási szankciórendszert a szabálysértési kódex tárgyi hatálya alatt alakítsa ki, erre azonban mégsem került sor. Németországban az OWiG-on kívüli ágazati közigazgatási szankciórendszert nem építettek ki, a német közigazgatás nem igényelt súlyában és nemében eltérő szankciórendszert, hanem az *Ordnungswidrigkeit* vált – a kerettényállások és ágazati normák széleskörű használatával – a közigazgatási szankcionálás általános keretévé.⁷

A német szabályozásban az elzárás büntetést nem alkalmazzák, az elsőleges szankció az 5 eurótól 1000 euróig terjedő pénzbírság. A pénzbírság mértékének azonban meg kell haladnia a közigazgatási szabályszegésből eredő gazdasági előnyt, amelynek érdekében a pénzbírság mértékének törvényi maximuma túlléphető.⁸ A járulékos szankcióknak csak egy részét szabályozza az OWiG. Ilyen az elkobzás, a vagyoni előny elkobzása, a figyelmeztetés vagy az 5 eurótól 55 euróig terjedő mértékig terjedő, a hazai helyszíni bírsághoz hasonló figyelmeztetési pénzbírság.⁹ Az OWiG által nem szabályozott járulékos szankciók – mint például a járművezetési tilalom, vadászati jog gyakorlásának tilalma – külön, szaktörvényekben kerülnek meghatározásra. A járulékos szankciók részben a pénzbírság mellett, részben önállóan is alkalmazhatóak.¹⁰

Az OWiG lehetővé teszi a jogi személyek és jogi személyiséggel nem rendelkező egyesületek büntethetőségét a 30. §-ában tételesen meghatározott vezetői kör¹¹ felróható cselekményének beszámításával akkor, ha a szervezetet érintő kötelezettségeket megsértették, vagy a szervezet az elkövetett cselekmény révén gazdagodott vagy gazdagodhatott volna. A közigazgatási hatóságnak lehetősége van a szervezet kizárólagos bírságolására, illetve a jogi és a természetes személy egyidejű bírságolására is. A pénzbírság mértéke szándékos cselekmény esetén

⁶ Kis N. – Nagy M. (2007): i. m. 157–158.

⁷ Uo. 157.

⁸ OWiG 17. §

⁹ OWiG 22. §, 29a. §, 56. §

¹⁰ Kis N. – Nagy M. (2007): i. m. 167.

¹¹ Jogi személy képviselőre jogosult szerve, vagy ilyen testület tagja, jogi személyiséggel nem rendelkező egyesülés elnöke vagy elnökségi tagja, kereskedelmi társaság képviselőjére jogosult tagja.

tízmillió, míg gondatlanságból elkövetett cselekmény esetén ötmillió euróig terjedhet.¹² A német szabálysértési jogban a pénzbírságon kívül a jogi személyrel szemben alkalmazható további szankció az elkobzás, a nyereség elvonása, a *goodwill*-rontás, meghatározott tevékenység gyakorlásától eltiltás, illetve a társaság feloszlata.¹³

A KÖZIGAZGATÁSI SZABÁLYSZEGÉSEK SZANKCIÓRENDSZERE FRANCIAORSZÁGBAN

Franciaországban a bűncselekmények súlyuk szerint büntettek, vétségek és kihágások. A francia jogban a társadalomra veszélyes, kisebb súlyú, a magyar szabálysértésekhez hasonló cselekmények bűncselekménynek minősülnek és elbírálásuk kihágásként (*contravention*) a bíróság hatáskörébe tartozik. Ezek az ún. rendőri kihágások.

A francia jogban a közigazgatási büntetőjog, illetve szankciórendszer nem rendelkezik egységesen kodifikált joganyaggal és annak megszilárdult dogmatikája is hiányzik. A közigazgatás büntetőhatalma csak azokra a szankciókra terjed ki, amelyek valamely közigazgatási anyagi jogi szabály érvényesítését szolgálják. A rendőri kihágásoktól eltérően ezek az eljárások a közigazgatás szervezeti rendszerében történnek, speciális szabályok szerint.¹⁴

A közigazgatási szankciókat szinte minden ágazati közigazgatási szerv alkalmazza. Közigazgatási büntetést csak törvény deklarálnak. A közigazgatási szankcionálásban a személyi szabadság korlátozásán kívül nagy számban alkalmaznak bírságokat, de a vagyont érintő joghátrányok között megtalálható például a munka felfüggesztése, vagy a bontásra, illetve meghatározott dolog megsemmisítésre kötelezés, míg a nem vagyoni szankciók körébe a különböző jogok elvonása vagy korlátozása is beletartoznak. A közigazgatási szankciót kiváltó kötelezettségzegések különbözőek lehetnek, de az elkövetett cselekményhez való tudati viszonyt a vétkesség, de legalábbis az erkölcsi felelősség kell hogy jellemezze. A közigazgatási büntetőjogi kodifikáció hiányára tekintettel a gyakorlatban az objektívizált felelősség érvényesül, azaz a jogsértés ténye és a beszámíthatóság megállapítása esetén büntetést szab ki a hatóság.¹⁵ A szankciók természetes és jogi személyekkel szemben is kiszabhatók. Az utóbbi esetben a jogalkalmazás egy része a vezetői felelősséget a szervezetben elkövetett jogsértésért viselt objektív felelősségnek tekinti, kimentési okként azonban

¹² OWiG 30. §

¹³ Kis N. – Nagy M. (2007): i. m. 164.

¹⁴ Uo. 213.

¹⁵ ÁRVA Zsuzsanna: *Fejezetek a közigazgatási büntetőbíráskodás elméletörténete köréből*. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudomány Kar, Debrecen, 2008, 251.

nem fogadja el a vezető elvárható magatartására, gondosságára hivatkozást, a kimentésre csak a vezetői hatáskör átruházása esetben kerülhet sor. A vezetői státuszban lévő személyekkel párhuzamosan az irányítási, utasítási joggal rendelkező *de facto* vezető felelősségre vonására is sor kerülhet.¹⁶

A francia jogban ismert továbbá a tranzakcionális eljárás, amelynek keretében a közigazgatási szerv és a címzett között – meghatározott kötelezettség teljesítése esetén – megegyezés jöhet létre valamely szankció részleges vagy teljes elengedésére vagy a szankció egy másik szankcióval történő kiváltására. A tranzakció – annak létrejötte esetén – a bírói ítélet erejével rendelkezik, annak további megtámadására nincs lehetőség.¹⁷

A KÖZIGAZGATÁSI SZABÁLYSZEGÉSEK SZANKCIÓRENDSZERÉNEK VÁLTOZÁSA AZ EZREDFORDULÓTÓL NAPJAINKIG

A KÖZIGAZGATÁSI SZANKCIONÁLÁS AZ SZTV. HATÁLYBALÉPÉSÉT KÖVETŐEN

A 2000. március 1-jén hatályba lépett Sztv.-vel a jogalkotó a közigazgatási büntetőjog koncepcióját elfogadva elismerte a jogterület kettősségét. A törvény dogmatikájában, eljárásjogi szabályaival, büntetőjogi és büntetőeljárásjogi garanciák alkalmazásával tett eleget *Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló egyezmény* 6. cikk 1. szakaszában deklarált tisztességes eljárás követelményének, amelynek leglényegesebb eleme a bírói út lehetővé tétele volt. Az első szabálysértési kódex, a szabálysértésekről szóló 1968. évi I. törvény szabályozásához képest az általános hatáskörű szabálysértési hatóság a helyi önkormányzat jegyzője maradt, míg különös szabálysértési hatósági jogkörrel a rendőrség és a vámhatóság rendelkezett, meghatározott ügyekre kiterjedő szabálysértési hatásköre pedig változatlanul az ún. felügyeleteknek volt. Az Sztv. megtartotta az első szabálysértési törvény által is alkalmazott egységes szabályozást és egy kódexbe tömörítette az anyagi jogi, eljárásjogi és végrehajtási rendelkezéseket, valamint a legfontosabb szabálysértési tényállásokat. Az Sztv.-hez kapcsolódott a javarészt igazgatásellenes tényállásokat tartalmazó, az egyes szabálysértésekről szóló 218/1999. (XII. 28.) Korm. rendelet is. Valamely jogellenes tevékenységet vagy mulasztást törvény, kormányrendelet vagy önkormányzati rendelet nyilváníthatott szabálysértéssé. Az Sztv. szankciórendszere dualista jellegű maradt, a lehetséges joghátrányok a büntetésekre és intézkedésekre voltak oszthatók. Ismét bevezetésre került önálló büntetésként az elzárás.

¹⁶ KIS N. – NAGY M. (2007): i. m. 42.

¹⁷ Uo. 220.

Az általános jellegű büntetés a pénzbírság maradt, míg az intézkedések körét a járművezetéstől eltiltás, elkobzás, figyelmeztetés, kitiltás, valamint a kiutasítás jelentette. Helyszíni bírság kiszabására továbbra is akkor volt mód, ha a szabálysértést meghatározó jogszabály azt kifejezetten lehetővé tette. Az Sztv. tételesen meghatározta a helyszíni bírságot jogosult szervek körét, amelyekbe a helyszíni bírságolás során leggyakrabban eljáró rendőrség és a közterület-felügyelet mellett – többek között – a felügyelet is beletartoztak.

Az ügyészi jogkörök tekintetében az Sztv. a német szabályozási modellt vette alapul. A német jogban azonban a közigazgatási hatóság pénzbírságot kiszabó határozata ellen előterjeszhető kifogás elbírálása során a közigazgatási szerv és a kifogás tárgyában érdemi döntést hozó bíróság eljárása között az ügyész közbenső funkciókat kapott. Ennek keretében ügyész felderítetlenség vagy megalapozatlanság esetén további nyomozásra visszaadhatja az ügyet a közigazgatási szervnek, de maga is végezhet nyomozati cselekményeket, az OWiG 47. §-ára figyelemmel megszüntetheti az eljárást, illetve ezen okok hiányában továbbíthatja az iratokat a bírósághoz.¹⁸ A közbenső ügyészi jogköröket – amelyek a német szabályozás leglényegesebb elemei közé tartoznak – a hazai jogalkotás nem vette át.

Az Sztv. fiatalkorúval szemben – 2010. augusztus 19. napjáig¹⁹ – az elzárás kiszabását és a meg nem fizetett pénzbírság közérdekű munkára, illetve elzárásra történő átváltoztatását nem tette lehetővé, míg pénzbírságot kiszabni csak az önálló jövedelemmel vagy megfelelő vagyonnal rendelkező fiatalkorúval szemben lehetett. A fiatalkorú helyszíni bírságolására nem volt lehetőség. A fiatalkorúval szemben kiszabott pénzbírság, illetve egyéb pénzösszeg végrehajtása adók módjára történhetett. A szabálysértési hatóság indokolt esetben a fiatalkorú védelembe vételét kezdeményezhette a lakóhelye szerint illetékes gyámhatóságnál. Amennyiben pedig előreláthatóan pénzbírság kiszabására vagy járművezetéstől eltiltás alkalmazására kerülhetett sor, úgy a fiatalkorú – illetve életviszonyaira vonatkozóan a gondozója – meghallgatásától nem lehetett eltekinteni.

A 2000-es évekre a szabálysértéseken kívül a közigazgatási szankciók körét – ahogyan azt Nagy Marianna csoportosította – a természetes személyekkel és szervezetekkel szemben alkalmazható, objektív közigazgatási szankciók, valamint az egyéb közigazgatási szankciók, illetve a szabálytalanságok jelentették.²⁰

Az egyéb közigazgatási szankciók körébe a különböző engedélyek visszavonása, jogosítványok gyakorlásának korlátozása, felfüggesztése, elvonása, illetve

¹⁸ OWiG 69. §

¹⁹ A közbiztonság javítása érdekében szükséges egyes törvénymódosításokról szóló 2010. évi LXXXVI. törvény hatálybalépéséig.

²⁰ NAGY Marianna: Dogmatikai alibi megoldások – a közigazgatási szankciós törvényről, *Jogtudományi Közlöny*, 2018/5., 252–259.

egyéb jogi hátrányok okozása sorolhatók. E szankciók előnye, hogy nem háríthatók át, közvetlen kapcsolatot teremtenek a szankció és a jogsértés között, arra a magatartásra hatva, amelyet a szankció befolyásolni kíván.

A szabálytalanságok hazánk uniós csatlakozásával a horizontális közigazgatási szankciók magyar jogba történt átültetésével, illetve közvetlenül alkalmazandóságával váltak a közigazgatási szankciórendszer részévé és rendelkeznek kötelező erővel a közigazgatási szervek, természetes személyek és szervezetek számára.²¹ A szabálytalanság – bár a hazai tételes jogban egyéb értelemben is használatos – lényegében az európai uniós költségvetésből fizetett támogatások vonatkozásában az uniós jog valamely rendelkezésének egy gazdasági szereplő tevékenysége vagy mulasztása folytán történő megsértése esetén alkalmazandó.²² E jogellenességi forma megszilárdult dogmatikával még nem rendelkezik, a tételes jogi szabályokból azonban megállapítható, hogy a szabálytalanság felelősségi alapja szubjektív, szándékosan vagy gondatlanul okozott cselekvés vagy mulasztás következményeképpen egy polgári jogi szerződés kikényszerítésének eszköze, ekként a közigazgatási és polgári jog határán helyezkedik el.²³ A szabálytalansági eljárás nem közigazgatási hatósági eljárás, az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (a továbbiakban: Ákr.) mögöttes jogszabályként nem alkalmazható.

A KÖZIGAZGATÁSI SZANKCIONÁLÁS IRÁNYVÁLTÁSÁNAK KEZDETEI

A 2000-es évek második felétől a közigazgatási büntetőhatalom rendszerét jelentős változtatások érték. Ennek első lépése a közúti közlekedésről szóló 1988. évi I. törvénynek (a továbbiakban: Kkt.) a 2007. évi CLXXV. törvénnyel történt módosítása volt, amely egyes közlekedési szabálysértések esetében előírta, hogy közigazgatási szabályszegésként, vétkességtől függetlenül, az üzembentartót – csak szűk körű kimentést engedve – a hatóság a szabálysértési eljárás lefolytatása mellett közigazgatási bírsaggal sújtsa. A pénzbírság mértékét külön

²¹ NAGY Marianna: Új jogellenességi forma a láthatáron? A szabálytalanság a közigazgatási jogban. In: FAZEKAS Marianna – NAGY Marianna (szerk.): *Tanulmányok Berényi Sándor tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010, 299.

²² A Tanács 1995. december 18-i 2988/95/EK Euratom rendelete az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről (a továbbiakban: Rendelet). A Rendelet 1. cikk (2) bekezdése szerint szabálytalanság a közösségi jog valamely rendelkezésének egy gazdasági szereplő általi, annak cselekménye vagy mulasztása útján történő megsértése, amelynek eredményeként a Közösségek általános költségvetése vagy a Közösségek által kezelt költségvetések kárt szenvednek vagy szenvednének, akár közvetlenül a Közösségek nevében beszedett saját forrásokból származó bevétel csökkenése vagy kiesése révén, akár indokolatlan kiadási tételek miatt.

²³ NAGY M. (2010): i. m. 311.

kormányrendelet²⁴ szabályozta, amely az egyes cselekményekhez tartozó, kötelezően alkalmazandó bírságösszeget is meghatározta. A Kkt.-ben meghatározott közlekedési szabálysértések esetén az objektív alapú felelősséget a jogalkotó azért vezette be, mert nagyszámú szabálysértési felelősségre vonás hiúsult meg azzal, hogy az üzemben tartók – az ártatlanság vélelmének és az önvádra kötelezés tilalmának büntetőeljárás alapelveivel élve – a szabálysértés elkövetésével érintett gépkocsi vezetője kilétének közlését megtagadták. Mint ismeretes, a Kkt.-nek ezt a módosítását az Alkotmánybíróság is vizsgálta a 60/2009. (V. 28.) számú határozatában. Az Alkotmánybíróság a szabálysértési és a közigazgatási szankciók elemzése során a jogalkotó döntési szabadságát rögzítette a szankciók alkalmazási feltételei, illetve mértékük szabályozása során, amelynek Alkotmány rendelkezései szabnak korlátot. Emellett rögzítette azt az elvet is, hogy nem alkotmányellenes ugyanazon magatartás szabálysértési és közigazgatási szankcióval történő sújtása, amennyiben az eljárások egymáshoz való viszonya és a jogkövetkezmények összhangja tisztázott. Az Alkotmánybíróság érvelése szerint a közúti közlekedés biztonságára, a károk és veszélyhelyzetek megelőzésére tekintettel a közlekedési szabályok betartásához nyomós kérdések fűződnek, ezért elengedhetetlen a szabálysértésért való felelősségvállalás és az, hogy a felelős, illetve a felelősség „ne tűnhessen el”.

Itt érdemes megjegyezni, hogy az Alkotmánybíróság e határozatának meghozatala idején a hatóságok – az említett okból – valóban eszköztelenek voltak az elkövető kilétének megállapítására irányuló eljárás során, amely a közlekedési morál javulását biztosan nem mozdította elő. Megjegyzendő azonban, hogy nem volt ez másként a Kkt.-be át nem emelt, az Sztv.-ben „maradt” közlekedési szabálysértésekkel sem, de jelenleg is ugyanez a helyzet a Szabs. tv.-ben szabályozott több, kiemelt közlekedési, illetve egyéb közlekedési szabálysértés esetében. A Szabs. tv. XXVII. fejezetében szabályozott kiemelt közlekedési szabálysértések bármelyikének elkövetése súlyos személyi és vagyoni károk bekövetkezéséhez vezethet.

A közlekedési szabálysértésekre vonatkozó szabályozás 2011. július 1. napjától tovább bonyolódott azzal, hogy a Kkt.-ben meghatározott közlekedési szabálysértések közül egyesek esetében lehetővé vált a helyszínen közigazgatási bírság kiszabása, majd 2012. április 15. napjától – a helyszínen közigazgatási bírsággal sújtható szabálysértéseknél szűkebb körben – a helyszínen, az elkövető távollétében történő közigazgatási bírság kiszabása. A helyszíni bírságolás-

²⁴ A közigazgatási bírsággal sújtandó közlekedési szabálysértések köréről, az e tevékenységekre vonatkozó rendelkezések megsértése esetén kiszabható bírságok összegéről, felhasználásának rendjéről és az ellenőrzésben történő közreműködés feltételeiről szóló 410/2007. (XII. 29.) Korm. rendelet

nak ezek a fajtái – bár a szabálysértési helyszíni bírságolás szabályaival részben megegyeznek – nem sorolhatók a szabálysértési eljárás vagy a közigazgatási eljárás szabályai szerint megállapítható helyszíni bírságok közé, hanem azokon kívüli kvázi helyszíni bírságként aposztrofálhatók. Az ekként kiszabható bírságok mértékét fix összegben kormányrendeleti²⁵ szinten, a bírságolás részletes rendjét pedig miniszteri rendeletben²⁶ szabályozta és szabályozza a mai napig a jogalkotó.

KONCEPCIÓVÁLTÁS A SZABÁLYSÉRTÉSI JOGBAN

A közigazgatási büntetőhatalom rendszerét ért további jelentős változás volt, hogy a jogalkotó a Szabs. tv.-vel a szabálysértési jog jogági elhelyezkedésén jelentősen változtatott és szakított azzal az állásponttal, amely a szabálysértéseket a közigazgatási és a büntetőjog határán álló, de a közigazgatási jogérvényesítés eszközeként definiálta. A Szabs. tv. preambuluma a szabálysértéseket már kifejezetten kriminális cselekményekként határozza meg, a szabályozási célok közül az igazgatásellenességre történő utalás teljes egészében kimaradt.²⁷ Erre az Alkotmánybíróság is több, a Szabs. tv. hatálybalépését követő határozatában²⁸ rámutatott és megállapította, hogy a jogalkotó egy „kvázi trichotóm” rendszert hozott létre, amellyel a szabálysértési jog a – jogrendszerben a bő hatvan évvel azelőtt megszüntetett – kihágás intézményéhez hasonló szerepet tölt be, anélkül azonban, hogy a büntetőjog formálisan magába fogadta volna.²⁹

Gyökeres változást jelentett, hogy a jogalkotó a kihágási-szabálysértési jogterület kétszáz éves fennállása óta először akként rendelkezett, hogy a *nullum crimen sine lege* büntetőjogi elvnek megfelelően csak törvény állapíthat meg szabálysértést.³⁰ A szabálysértési törvényből kikerült a „szakszabálysértések” jelentős része és kiiktatásra került a szabálysértés miatt eljáró más szervek (felügyelet) szabálysértési, illetve szabálysértési helyszíni bírságolási jogköre. A Szabs. tv. 2020. március 1. napjától történt módosításával pedig a szabálysérté-

²⁵ A közúti árufuvarozáshoz, személyszállításhoz és a közúti közlekedéshez kapcsolódó egyes rendelkezések megsértése esetén kiszabható bírságok összegéről, valamint a bírságolással összefüggő hatósági feladatokról szóló 156/2009. (VII. 29.) Korm. rendelet

²⁶ Az egyes közúti közlekedési szabályokra vonatkozó rendelkezések megsértésével kapcsolatos bírságolással összefüggő hatósági feladatokról, a bírságok kivetésének részletes szabályairól és a bírságok felhasználásának rendjéről szóló 42/2011. (VIII. 11.) NFM rendelet

²⁷ ÁRVA Zsuzsanna: A rend vagy a káosz joga? *Magyar Rendészet*, 2016/3., 31–44. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyrend/article/view/2479/1750>

²⁸ Például a 38/2012 (XI. 14.) és a 29/2015 (X. 2.) AB határozatok.

²⁹ NAGY Marianna: Quo vadis Domine? Elmélekdedek a szabálysértések helyéről a 2012. évi szabálysértési törvény kapcsán. *Jogtudományi Közlöny*, 2012/5., 217–226.

³⁰ ÁRVA Zs. (2016): i. m.

sek közigazgatási szervek általi elbírálása is teljesen megszűnt és fő szabályként a rendőrség³¹ hatáskörébe került. Ettől függetlenül a Szabs. tv. – preambulumaival ellentétesen – a kriminális tényállások mellett igazgatásellenes tényállásokat is tartalmaz. Példaként szolgálhatnak erre a közrend elleni szabálysértések egy része, a közlekedési, illetve a rendészeti igazgatás rendjét veszélyeztető szabálysértések, de itt említhetők még a járványügyi vagy a köznevelés rendjét veszélyeztető szabálysértések is.

A Szabs. tv. lényegében átvette elődje szankciórendszerét, kiegészítve azt a büntetőjogban is alkalmazott közérdekű munka büntetéssel. Az új törvény büntetési rendszere ennek ellenére jelentősen szigorodott. Növekedett az elzárás büntetéssel is sújtható szabálysértések száma, de az ismételt elkövetésre vonatkozó szabályok bevezetésével lehetővé vált, hogy lényegében bármely tényállás esetén önálló elzárás büntetés szabható ki. A törvény a felelősségi dogmatikájában, az eljárás szabályozásában büntetőjogi és büntető eljárásjogi megoldásokat alkalmaz. A jogalkotó a büntetőjogban használt pénzbüntetés elnevezést nem vette át,³² a pénzbírság esetében mellőzte a korábbi szabálysértési kódexben alkalmazott speciális minimumok és maximumok szabályozását, a bírságkiszabás mérlegelési szempontjai meghatározása hiányában a pénzbírság mértékének megállapítása is a jogalkalmazó mérlegelési jogkörébe került.

A Szabs. tv. fiatalkorúakra vonatkozó szankciórendszere az Sztv.-hez képest jelentősen átalakult. A Szabs. tv. a felnőttkorúakra kiszabható büntetéseket a fiatalkorúakkal szemben is általános jelleggel alkalmazni engedi a törvényben meghatározott eltérő rendelkezésekkel. Változtatlanul lehetővé teszi – az Sztv. 2010. augusztus 19. napján történt módosításával bevezetett – önálló büntetésként alkalmazható elzárás kiszabását, illetve megengedi a kiszabott pénzbírság, helyszíni bírság, illetve közérdekű munka elzárásra átváltoztatását. Új jogintézményként került a Szabs.tv. rendelkezései közé 2014. január 1. napjától³³ a közvetítői eljárás, majd 2016. január 1. napjától³⁴ az elzárás végrehajtásának próbaidőre történő felfüggesztése. Az előbbi a fiatalkorúak által elkövetett szabálysértés esetén is, míg az utóbbi kizárólag a fiatalkorú elkövetőkkel szemben alkalmazható, a törvényben meghatározott feltételekkel. A Szabs. tv. a fiatal-

³¹ A rendőrség általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szervének szabálysértési hatósági feladatok ellátására kijelölt szervei.

³² ÁRVA Zs. (2016): i. m.

³³ Egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódó más törvények módosításáról szóló 2013. évi CLXXXVI. törvény

³⁴ A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény, valamint ezzel összefüggésben egyes további törvények módosításáról szóló 2015. évi CCII. törvény.

korú elkövetőkkel szemben redukált büntetési tételek alkalmazását rendeli. Ennek megfelelően a kiszabható elzárás, pénzbírság és helyszíni bírság felső határát alacsonyabb mértékékkben határozza meg. Fiatalkorúak esetén nem alkalmazhatóak a Szabs. tv. 23. §-ában meghatározott, az ismételt elkövetéshez kapcsolódó szigorúbb szabályok. Pénzbírságot, illetve helyszíni bírságot pedig csak akkor lehet kiszabni, ha a fiatal annak megfizetését vállalni tudja. Közérdekű munka kiszabására a határozat meghozatalakor 16. életévét betöltött fiatallal szemben kerülhet sor, amennyiben annak elvégzését vállalja. A fiatalkorúval szemben meghallgatás nélküli eljárás keretében büntetés nem szabható ki, csak intézkedés alkalmazható. A szabálysértési jogban a fiatalkorúakra vonatkozó speciális eljárási rendelkezéseket korábbi tanulmányomban³⁵ részletesen vizsgáltam, ezért annak további elemzésétől ezen a helyen eltekintek.

A Szabs. tv. – a kétszeres értékelés tilalmának az Alaptörvény XVIII. cikk (6) bekezdésében rögzített elvének megfelelően – rendezte a szabálysértési, a büntető és a közigazgatási bírságolási eljárások egymáshoz való viszonyát. A Szabs. tv. 2. § (4) bekezdése értelmében nem állapítható meg szabálysértés, ha a tevékenység vagy a mulasztás bűncselekményt valósít meg, úgyszintén, ha a tevékenységre vagy mulasztásra törvény vagy kormányrendelet – az eljárási bírság kivételével – közigazgatási eljárásban kiszabható bírság alkalmazását rendeli el. Ezen szabályozás ellenére a jogalkalmazás során számos esetben nehézséget okoz az egyes cselekmények szabálysértési vagy közigazgatási bírságolási eljárásba sorolása, illetve szankcionálása. Példaként szolgálhatnak erre a veszélyeztetés kutyával szabálysértés, az állatvédelmi bírság vagy a köztisztasági szabálysértés, illetve a hulladékgazdálkodási bírság alapjául szolgáló cselekmények esetében felmerülő elhatárolási nehézségek. A különböző jogági szankcionálás alá eső cselekmények elhatárolási nehézsége olyan esetekben merül fel, amikor a vonatkozó szabályozások az eltérő megfogalmazás mellett nagyon hasonló jelentést hordoznak. A kétszeres értékelés tilalmának elve csak a tettazonos cselekmények vonatkozásában alkalmazandó. A tettazonosság meglétének vagy hiányának megállapítása a jogalkalmazó által a történeti tényállás és vonatkozó jogi normák elemzése útján, esetről esetre történhet. A közigazgatási bírságolásra irányuló eljárás esetén a szabálysértési felelősség kizárására vonatkozó szabály alkalmazhatósága körében annak van jelentősége, hogy a közigazgatási bírság kiszabásának elvi lehetősége fennáll-e, függetlenül attól, hogy a közigazgatási bírság kiszabásának a szankciótörvény alapján ténylegesen helye van-e.

A közlekedési szabályszegések esetében a jogalkotó a Szabs. tv. megalkotását követően is megtartotta a közigazgatási bírság–szabálysértési bírság kettős

³⁵ ERDŐDY Gyula: A fiatalkorúakra vonatkozó speciális eljárási rendelkezések a szabálysértési jogban. *Ügyészeti Szemle*, 2021/4., 60–93. <https://ugyeszegiszemle.hu/pdf/2021-04.pdf>

szabályozását. Emellett egyes közlekedési szabálysértések esetében a Szabs. tv. bevezette az objektív elemeket is magában hordozó, fix összegű és külön jogszabályban³⁶ meghatározott szabálysértési, illetve helyszíni bírságot.

A szubjektív, illetve objektív felelősség elhatárolásának alapja, hogy amíg az előbbi esetében a jogalkotó figyelembe veszi a jogalanynak a jogsértéshez való tudati viszonyát – ilyenek a hazai jogban a szándékos vagy gondatlan elkövetés esetén megállapítható szabálysértések –, addig az objektív felelősség esetén ez nem jön figyelembe, a szankció alkalmazását a jogsértés ténye önmagában megalapozza. Az objektív felelősség esetén fennálló bűnösségi vélelem a jogalkotó által előre meghatározott kimentési okok megléte és igazolása esetén megdönthető. Amíg azonban a szubjektív felelősség során fokozottan érvényesül az ártatlanság vélelme, melyből következően a bűnösség bizonyítása a hatóság kötelezettsége, addig az objektív felelősség esetén a felelősségi vélelem alóli kimentési ok meglétének igazolása a vélelmezett elkövetőt terheli. További különbség, hogy szubjektív felelősségen alapuló közigazgatási szankcióval csak természetes személyek sújthatók, míg az objektív szankció alanya nem természetes személy is lehet. Ez a logika érvényesül a Kkt. már említett 2007. évi CLXXV. törvénnyel történt módosításával kialakított szabályozásában is, amelyet bevezetése óta – részben az Alkotmánybíróság a 60/2009. (V. 28.) számú határozatára tekintettel – számos alkalommal módosítottak. A Kkt. a 20. § (1) bekezdésében meghatározott rendelkezések megszegőivel szemben önmagában a jogsértés tényére alapulóan teszi lehetővé a bírság kiszabását. A törvény a 21. § (1) bekezdésében a gépjárművezetésre vonatkozóan azt a felelősségi vélelmet állította fel, hogy amennyiben a jármű üzemeltetése során valamely közlekedési szabály megszegésére és ezzel jelentős kár okozására alkalmas veszélyhelyzet előidézésére került sor, azt a természetes vagy jogi személy üzemben tartó követte el. Az egyes rendelkezések megsértése esetén alkalmazható bírságok összege a fentebb már hivatkozott külön jogszabályban került rögzítésre. A Kkt. 21/A. §-a pedig tételesen rögzíti – a vélelmezett elkövetőt terhelő – objektív felelősségi vélelem alóli kimentés eseteit és azok igazolásának megengedett módozatait.

A helyszíni bírságolás – a helyszíni bírságok mértékének megemelésén kívül – is jelentős változásokon ment keresztül. Ezek közül kiemelendő, hogy a rendőrség a Szabs. tv.-ben meghatározott bármely szabálysértés esetén kiszabhat helyszíni bírságot. Ez a rendelkezés, mint arra Nagy Marianna is rámutatott, lehetetlen feladat elé állítja a rendőrséget. Irreális elvárás ugyanis, hogy a hely-

³⁶ Az egyes közlekedési szabálysértések miatt alkalmazandó szabálysértési pénzbírság, illetve helyszíni bírság kötelező mértékéről, valamint a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvénnyel összefüggő egyes kormányrendeletek módosításáról szóló 63/2012. (IV. 2.) Korm. rendelet

színen intézkedő járőr valamennyi szabálysértési tényállást – beleértve a keret-tényállásokat és az azokat kitöltő közigazgatási normákat – ismerje, különösen, ha a napjaink jogalkotási dinamizmusára gondolunk.³⁷ Ugyan a Szabs. tv. 39. § (1) bekezdése a rendőrség részére a helyszíni bírságot csak a lehetőségét biztosítja, a vonatkozó joganyag ismeretének hiányában az intézkedő rendőr a feljelentés megtevése mellett is dönthet. Ennek ellenére az ügyészi törvényességi ellenőrzés keretében számos esetben észlelhető a helyszíni bírságolás alapjául szolgáló cselekmény téves minősítése. Példaként szolgálhat erre igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények valótlan bejelentése szabálysértésként, a garázdaság vétsége rendzavarás szabálysértésként, a járművezetés az eltiltás hatálya alatt vétsége engedély nélküli vezetés szabálysértésként helyszíni bírságolási eljárásban történő elbírálása, de több esetben előfordul a Szabs. tv. 200. § (1) bekezdés a) pontját kitöltő önkormányzati rendelet téves megjelölése is. E példák alapján álláspontom szerint kifejezetten aggályos, hogy az elzárással is büntethető szabálysértések esetén a rendőrség „helyszíni bírságot”. Az elzárással is sújtható szabálysértések éppen fokozott társadalomra veszélyességük miatt kerültek a Szabs. tv. külön fejezetébe, elbírálásuk pedig a szabadságelvonás alkalmazásának lehetősége mellett a bonyolultabb, büntetőjogi megítélést igénylő jellegükre tekintettel tartoznak a bíróság hatáskörébe. Nehezen érthető ezért, hogy e szabálysértések elkövetése esetén miért van lehetőség helyszíni bírság kiszabására. További jelentős változásként említhető, hogy a Szabs. tv. lehetővé tette a fiatalkorúval szembeni helyszíni bírság kiszabását, amelynek bevezetése ellen számos ellenérv hozható fel³⁸ még annak ellenére is, hogy a fiatalkorúakkal szemben kiszabható helyszíni bírság mértéke alacsonyabb összegben került megállapításra.

AZ ÖNKORMÁNYZATOK BÍRSÁGOLÁSI JOGKÖRÉNEK ÁTALAKULÁSA

A közigazgatási szabályszegések szankciórendszerét ért további jelentős változás az önkormányzatok szabálysértés-statuálási, valamint a szabálysértési pénz-, illetve helyszíni bírságolásra felhatalmazó jogkörének megszüntetése volt. Ennek pótlására a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (a továbbiakban: Möt.) felhatalmazást adott a helyi önkormányzat képviselő-testületének tiltott, (kirívóan) közösségellenes magatartások megállapítására és a 2004. évi CXL. törvény (Ket.) eljárási normái közé rendszeridegen módon beillesztett VI/A. fejezetben meghatározott anyagi jogi szabályokkal e magatartások megszegőivel szemben közigazgatási bírság, illetve helyszíni bírság kiszabására.

³⁷ NAGY M. (2012): i. m.

³⁸ Lásd ERDŐDY Gy. (2021): i. m.

E rendelkezések életbelépését követően az önkormányzatok nagyrészt korábbi szabálysértési tényállásaikat nyilvánították közösségellenes magatartássá. Emellett – mivel az Mötv. felhatalmazó rendelkezéséből nem volt megállapítható az új jogellenességi forma mibenléte, sem pedig a jogalkotói hatáskör terjedelme – a különböző helyi szervezetek, csoportok, szolgáltatók elérkezettnek látták az időt arra, hogy az önkormányzatoknál „lobbizzva” mindazt közösségellenes magatartássá nyilvánítsák, ami számukra éppen fontos volt. Ezek között nem egyszer voltak olyanok is, amelyeket a Szabs. tv. szerinti meghatározás alapján szabálysértésekként kellett volna szabályozni. Az önkormányzati normaalkotásban megjelenő életviszonyok közül csak néhány példát említve: helyi közszolgáltatást nyújtó önkormányzati gazdasági társaság szakembereinek a felhasználási helyre való bejutásának az akadályozása, vagy a közutak rendeltetésétől eltérő használata, vagy a hétvége meghatározott időszakában történő fűnyírás tilalmazása is.

Az új jogellenességi forma vonatkozásában az Alkotmánybíróság 38/2012. (XI. 14.) számú határozatában megállapította, hogy elnevezése határozatlan jogfoglalom volt, amely az önkormányzatoknak túlzottan széles diszkréciós jogkört biztosított, az Mötv. jogalkotásra felhatalmazó rendelkezéseiből hiányzott a jogalkotói hatáskör terjedelme, így nem volt megállapítható, hogy a felhatalmazás mely magatartások szabályozására, illetve mely jogalanyok milyen felelősségi alapú szankcionálására terjedt ki, ezért azokat megsemmisítette.

Ezt követően a 2013. január 1. napjától hatályba lépett az Mötv. 8. § (2) bekezdésében és a 143. § (4) bekezdés d) pontjában meghatározott, a helyi önkormányzatok közösségi együttélés szabályai megalkotására való felhatalmazó rendelkezése.³⁹ E jogellenességi forma, a közösségi együttélés szabályait sértő magatartások tartalmáról álláspontom szerint a törvény továbbra sem adott eligazítást, helyette annak meghatározását a helyi önkormányzatokra bízta. Az Alkotmánybíróság a 29/2015. (X. 2.) számú határozatában az Mötv. fent írt felhatalmazói rendelkezéseit is vizsgálta, amelyben az Alaptörvény negyedik módosításból eredően újraszabályozott XXII. cikk (3) bekezdésére és – az Alkotmánybíróság álláspontja szerint – ebből következő, kibővült önkormányzati jogalkotási autonómiára utalva rögzítette, hogy az önkormányzati rendeleti szabályozásra adott általános felhatalmazás pusztán az általánosság miatt nem ellentétes az Alaptörvénnyel, az önkormányzati rendeletalkotási hatáskör viszszaélészerű gyakorlása pedig nem vélelmezhető.

³⁹ Az Mötv. 8. § (2) bekezdése alapján a helyi önkormányzat képviselő-testülete rendeletében meghatározhatja a közösségi együttélés alapvető szabályainak tartalmát, elmulasztásuk jogkövetkezményeit.

A testület ezen határozatában megfelelőnek ítélte, ténylegesen azonban változatlanul túlzottan széles körű, határozatlan rendeletekalkotási felhatalmazás szolgált alapjául az Alkotmánybíróság 3/2016. (II. 22.) számú határozatának. Ennek tárgya Kaposvár Megyei Jogú Város a közösségi együttélés alapvető szabályairól szóló rendeletének azon szabálya volt, amely szerint közösségi együttélési szabályokat sértő magatartást valósít meg az, aki a lakhatás céljára szolgáló ingóságait közterületen tárolja vagy helyezi el. E rendelkezés Alaptörvénybe ütközésének vizsgálatát az alapvető jogok biztosa indítványozta, mivel álláspontja szerint az nyilvánvalóan a hajléktalan személyeket érinti hátrányosan, a hajléktalanságot mint élethelyzetet szankcionálja, és túlterjeszkedett az Alaptörvény XXII. cikk (3) bekezdésében, illetve a Szabs. tv. – akkor még hatályos – 179/A. §-ában foglaltakon. Az Alkotmánybíróság maga is elismerte a rendelkezés számtalan értelmezési módjának lehetőségét, ennek ellenére lényegében a helyi jogalkalmazó értelmezésére bízta, hogy a vizsgált rendelkezésnek olyan tartalmat tulajdonítson, amely a határozat meghozatala idején még hatályban volt szabálysértési tényállásba⁴⁰ ütköző magatartást ne foglaljon magában.

A helyi társadalmi normák megsértése miatt alkalmazható önkormányzati igazgatási bírságotra vonatkozó szabályozás – az Alkotmánybíróság érvelésével ellentétben – álláspontom szerint máig rendezetlen. Az Alaptörvény negyedik módosítása – egyetértve *Czine Ágnes*nek a 29/2015. (X. 2.) AB számú határozathoz fűzött különvéleményében írtakkal – az önkormányzatok jogalkotási autonómiájának bővítését véleményem szerint nem érinti. Az Möt. felhatalmazó rendelkezése – a 2018. január 1. napjától bevezetett 142/C. § felhatalmazó rendelkezése ellenére – továbbra is nélkülözi az önkormányzati rendeletekalkotás szempontjait, ezáltal az önkormányzatok számára a szabályozás keretei ismeretlenek maradnak, amely magában rejti a visszaélészerű joggyakorlás veszélyét.

A 2018. január 1. napjától hatályos Ákr. a közigazgatási bírságokra vonatkozó rendelkezéseket már nem szabályoz, helyette azokat a 2021. január 1. napjától hatályos, a közigazgatási szabályszegések szankcióiról szóló 2017. évi CXXV. törvényben (Szankció tv.), illetve azt megelőzően a közigazgatási szabályszegések szankcióinak átmeneti szabályairól, valamint a közigazgatási eljárásjog reformjával összefüggésben egyes törvények módosításáról és egyes jogszabályok hatályon kívül helyezéséről szóló 2017. évi CLXXIX. törvényben (Átm. szankció tv.) helyezte el.

⁴⁰ A Szabs. tv. 179/A. §-ában foglalt életvitelszerű közterületi tartózkodás szabályainak megsértése.

A KÖZIGAZGATÁSI SZABÁLYSZEGÉSEK SZANKCIÓIRÓL SZÓLÓ 2017. ÉVI CXXV. TÖRVÉNYRŐL

A Szankció tv. közigazgatási szankciónak lényegében a természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet közigazgatási szabályszegése esetén a közigazgatási hatóság által, az Ákr. hatálya alá tartozó eljárás keretében alkalmazható szankciót tekinti. A Szankció tv. ugyan a szabálysértési szankciót – mint az Ákr. hatálya alá nem tartozót – nem tekinti közigazgatási szankciónak, ezzel azonban figyelmen kívül marad, hogy a Szabs. tv. a mai napig érvényesít közigazgatási normát is. A Szankció tv. hallgat arról, hogy a közigazgatási szankció megállapítására objektív vagy szubjektív felelősségi alapon kerülhet-e sor, de kimaradt a szabályozásból a feltételezhető objektív felelősségi vélelem alóli kimentés eseteinek meghatározása is. További hiányosságként említhető, hogy az önkormányzatok által alkalmazható bírságolás terjedelmét, annak elvi megalapozottságát a jogalkotás – álláspontom szerint az előző fejezetben részletezett hiányosságokra tekintettel – máig nem rendezte, ezért nem tudni, hogy az eltérő fórumrendszeren kívül mi különbözteti meg az önkormányzatok által kiszabható közigazgatási bírságot a szabálysértési bírságoktól.⁴¹ A szabályozási tárgykör meghatározása nélkül ugyanis nem látszik az önkormányzati normaalkotás terepuma, ha a Szabs. tv. a társadalmi együttélés általános szabályit védi, az önkormányzati bírság pedig a partikuláris szabályokat. A helyszíni bírságok esetében pedig – mivel a Szankció tv. és a Kkt. helyszíni bírságolásra vonatkozó szabályai nagyrészt a szabálysértési törvény helyszíni bírságolási rendelkezéseiből építkeznek – nem tisztázott a szabálysértési, valamint a közigazgatási bírságként kiszabható helyszíni bírság, továbbá a Kkt.-ben meghatározott kvázi helyszíni bírság közötti eltérés.

A törvény az alkalmazható szankciókat csak szubszidiárius jelleggel sorolja fel, amelynek során a figyelmeztetést, a közigazgatási bírságot, a tevékenységtől eltiltást és az elkobzást nevesíti. A jogalkotó az Alkotmánybíróság 8/2017. (IV. 18.) számú határozatában lefektetett elvek figyelembevételével a Szankció tv. 5/A. §-ában rögzítette a közigazgatási és büntetőjogi szankciók viszonyát. Az Alkotmánybíróság azonban 18/2022. (VIII. 1.) számú határozatában megállapította, hogy e szabályozás nem alkalmas az azonos tényállás mellett, ugyanazon jogsértő személlyel szembeni büntetőjogi és az Alkotmánybíróság – részben az Engel-kritériumokon alapuló – gyakorlatában kimunkált büntető jellegű közigazgatási jogkövetkezmények egyidejű alkalmazása esetén a *ne bis in idem* elvének az eljáró közigazgatási hatóság mérlegelésétől független, teljes körű érvényesítésére. A testület álláspontja szerint ugyanis a Szankció tv. a közigazgatási

⁴¹ NAGY M. (2018): i. m.

bírság és a tevékenység végzésétől történő eltiltás mint büntető jellegű közigazgatási szankciók és a büntetőjogi szankció egyidejű alkalmazását kívánta kizárni, de figyelmen kívül hagyta, hogy a törvény az alkalmazható szankciókat csak szubszidiárius jelleggel sorolja fel, ezért más – nem nevesített – büntető jellegű közigazgatási szankciók és a büntetőjogi szankció egyidejű alkalmazása esetén sérülhet a kétszeres elbírálás tilalmának elve. Az Alkotmánybíróság emellett rögzítette azt is, hogy a Szankció tv. rendelkezései nem zárják ki a büntetőeljárásra tekintettel felfüggesztett közigazgatási eljárás folytatásakor az esetleges újabb büntető jellegű jogkövetkezmény alkalmazását. A testület az eljárásjogi normák értékelése keretében megállapította, hogy az Ákr.-ben foglalt, a döntés módosítására, visszavonására, illetve a felügyeleti eljárásra vonatkozó szabályozás objektív, egyéves határidejére és egyszer alkalmazhatóságára tekintettel nem alkalmas a *ne bis in idem* elve érvényesülésének garantálására. Amennyiben pedig a közigazgatási bíróság által érdemben elbírált közigazgatási hatósági döntés korrekciója szükséges a büntetőügyben történt elbírálásra tekintettel, úgy a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. tv. (Kp.) perújítási határidőkre vonatkozó szabályai szintén elégtelenek a kettős büntető szankcionálás tilalma elvének teljes körű érvényesítésére.

A Szankció. tv. – szemben az említett külhoni mintákkal – nem szól a szervezetek szankcionálásakor a szervezet, illetve annak vezetőjének felelősége vonatkozásában felmerülő kérdésekről, de hallgat a szabálytalanságokról, illetve azoknak a közigazgatási szankciórendszerben elfoglalt helyéről is. A törvény szubszidiárius jelleggel felsorolt szankciói vonatkozásban Nagy Marianna – álláspontom szerint joggal – hiányolta⁴² az egyéb, intézkedési típusú szankciók szélesebb körű felsorolását, amelyek körében az általa megjelölt példák⁴³ kívül a német szabályozásban alkalmazott, nyereség elvonása, a *goodwill*-rontás, vagy a társaság feloszlata emellett átgondolásra érdemes lehet a francia jogban ismert tranzakcionális eljárás hazai adaptációja is. A professzor asszony úgy vélem jogosan hiányolja továbbá a törvényből a reparatív szankciókat is, amelyre álláspontom szerint példaként felmerülhet – az egyes önkormányzatok által alkalmazott – jogellenesen kivágott fás szárú növény pótlására kötelezés.⁴⁴

⁴² Uo.

⁴³ Engedély felfüggesztése, felfüggesztés megszüntetésének feltételhez kötése, engedély visszavonása vagy érvénytelenné válása, intézmény működésének felfüggesztése vagy korlátozása, intézmény bezárása, eredeti állapot helyre állítására kötelezés stb.

⁴⁴ Például a Pécs megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének a fás szárú növények védelméről és a területek biológiai aktivitásérték egyensúlyának fenntartásáról szóló 9/2011. (II. 21.) önkormányzati rendelete.

ZÁRÓGONDOLATOK

A Szabs. tv. hatálybalépésével a szabálysértési jog jogágakon keresztülfekvő, azokon átívelő kategóriává⁴⁵ vált. A jogterület büntetőjogi jellegét a Szabs. tv. módosításai csak tovább erősítették a törvény hatálybalépése óta eltelt évtizedben. A jogalkotó a Szankció tv. megalkotásával a közigazgatási büntetőjog koncepcióját végérvényesen feladta, amelyből a szabálysértési jog tekintetében azonban – még – nem vonta le a következtést és láthatóan tudatosan fenntartja a jogterület sajátos különállását a szabálysértési jognak a büntetőjogba történő integrálása helyett. A szabálysértési jog napjainkban abban az átmeneti stádiumban van, mint a létrejöttékor, csak éppen az ellenkező irányultsággal.

A jogalkotó tehát álláspontom szerint ezért válaszút előtt áll. Megtarthatja a szabálysértési jogterületet elkülönült formájában, a jelenlegi kvázi trichotom rendszer fenntartásával, vagy dönt a szabálysértési jognak a büntetőjogba történő tényleges visszaterelése mellett. Az előbbi megoldás legnagyobb előnye vitathatatlanul annak költséghatékonysága, a meglévő szabályozás fenntartása további anyagi ráfordítást nyilván nem igényel. A közigazgatási szankcionálásnak az elmúlt bő másfél évtizedben történt irányváltásai azonban az utóbbi megoldás elfogadására utalnak.

A közigazgatási szankcionálás rendszere a német joghoz hasonlatossága helyett mára sokkal inkább a francia szabályozáshoz közelít. A francia mintához hasonlóan a hazai közigazgatási szankciórendszerből a szubjektív felelősségi alapú szabálysértések egyre inkább kiszorultak és a bűncselekmények legenyhébb részének mezsgyéjére kerültek. Emellett pedig – ahogyan ez a közlekedési és az önkormányzati szabályszegések esetén is fentebb kifejtésre került – az objektív felelősségi alapú, természetes és jogi személyekkel szemben is alkalmazható közigazgatási szankciók alkalmazási területének bővülésének lehetünk tanúi. A francia szabályozásához hasonlóan a hazai közigazgatási szankciórendszer – a közigazgatási jogérvényesítésben egyre kisebb szerepet betöltő szabálysértési jogtól eltekintve – nem rendelkezik egységesen kodifikált joganyaggal, dogmatikája pedig kiforratlan. Lényeges eltérés azonban, hogy amíg a francia közigazgatási szankciórendszer ugyan a hazaihoz hasonlóan az objektív felelősségen alapul, addig a felelősség megállapításához a jogsértés tényén kívül megkövetel egyfajta felróhatóságot is. Az eltérések körében említést érdemel még, hogy a hazai jogban közigazgatási szankciót nemcsak törvény, hanem eredeti jogalkotói hatáskörben kiadott kormányrendelet is megállapíthat.

Úgy vélem, hogy a közigazgatási szankciórendszer megkezdett reformjának korrekciója nem mellőzhető jogalkotói feladat. Ennek keretében – Nagy

⁴⁵ ÁRVA Zs. (2016): i. m.

Marianna javaslati megszívleléssel – a Szankció tv.-ben meg kellene jelölni a közigazgatási szankció megállapításának felelősségi alapját, illetve az objektív felelősségi vélelem alóli kimentés eseteit. Szólni lenne indokolt a szervezetek szankcionálásakor a szervezet, illetve annak vezetőjének felelőssége vonatkozásában felmerülő kérdésekről, illetve a szabálytalanságokról, azok közigazgatási szankciórendszerben elfoglalt helyéről is. Az egyéb, intézkedési típusú szankciók szélesebb körű törvényi felsorolása mellett a hazai jogrendszerben elvélve megjelenő reparatív szankciók alkalmazása lehetőségének felkínálása is szükségesnek látszik. Az Alkotmánybíróság a 18/2022. (VIII. 1.) számú határozatában – a *ne bis in idem* elve teljes körű érvényesülésének biztosítása vonatkozásában – megállapított jogalkotói mulasztás álláspontom szerint nem az eljárásjogi szabályozás módosításával, hanem a büntető és közigazgatási anyagi jogi normák felülvizsgálatával és azok olyan módon történő meghatározásával lenne orvosolható, hogy párhuzamos alkalmazásukra ne kerülhessen sor.

A közigazgatási szankciórendszer korrekciója keretében rendezésre vár az önkormányzatok bírságolási jogköre is. Az Alkotmánybíróság 38/2012. (XI. 14.) számú határozatát követően ezen a területen érdemi változás véleményem szerint nem történt, az önkormányzatok bírságolási jogának terjedelmét, a közösségellenes magatartások elvi megalapozottságát máig nem rendezte a jogalkotó.

A helyi önkormányzatok bírságolásra vonatkozó jelenlegi rendeletalkotási gyakorlatát számos kutatás vizsgálta.⁴⁶ Ezekből megállapítható, hogy az egyes önkormányzatok által a közösségi együttélési szabályokat sértő cselekménnyé minősített magatartások jelentős számban azonos szabályozási tárgykörbe – például állattartás, közszolgáltatások igénybevétele, közterület használat, települési jelképhasználat, temetőhasználat, zajvédelem – tartoznak. Nagy Erika mutatott rá tanulmányában arra a problémára, hogy rendkívül nehéz olyan rendtartási jellegű szabályt alkotni, amely ne jelenne meg magasabb szintű jogszabályban. A legtöbb párhuzamosság a Szabs. tv. tényállásaival állapítható meg, de több szabályozási tárgykör – például a köztisztasági vagy közterület használat – esetén az ágazati szabályozásban találhatunk azonos vagy nagyon

⁴⁶ Például STEINER Erika – GYERGYÁK Ferenc: *A helyi adóztatás jogi lehetőségei és a közösségi együttélés alapvető szabályainak helyi szabályozási lehetőségei és kontrollja* (KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001). Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2020, <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/16457/A%20helyi%20adoztatás....pdf;jsessionid=C93269EBCF36DDB9CABDD1122E33FC78?sequence=1>; vagy NAGY Erika: *Közigazgatási szabályszegés, közigazgatási szankciók a helyi jogalkotásban*. Demokratikus Helyi Közigazgatás Fejlesztéséért Alapítvány, Budapest, 2022, https://dhkfa.hu/News/2022/Tanulmányok/K%C3%B6zigazgat%C3%A1si_szab%C3%A1lyszeg%C3%A9s_szankci%C3%B3k_2022.pdf

hasonló normákat.⁴⁷ Ebből adódóan felmerülhet az önkormányzatoknak a közösségi együttélés szabályai megsértése miatti szankcióalkalmazási jogának kivezetése és az azonos szabályozási tárgyköröknek – jellegük függvényében – a szabálysértési, illetve ágazati közigazgatási normákba történő elhelyezése.

A jogalkotónak tehát a szabálysértési jog, illetve a közigazgatási szankcionálás megkezdett átalakításából a következtetést szükséges lenne levonnia és a szabálysértési jog jövőjét illetően döntést hoznia, a közigazgatási szankcionálásra vonatkozó meglévő szabályok korrekcióját pedig el kellene végeznie. Úgy vélem, hogy az elméleti és gyakorlati szakemberek bevonásával, a témában született rendkívül kidolgozott szakirodalmi álláspontok figyelembevételével a jogalkotás számára bőven adott a lehetőség a helyes megtalálására.

---

⁴⁷ NAGY E. (2022): i. m. 22–26.

SUPLICZ DÓRA*

The effect of psychopathy on criminal liability and sentencing

“The question whether the disease gives rise to the crime, or whether the crime from its own peculiar nature is always accompanied by something of the nature of disease.”

(Dostoevsky: Crime and Punishment)¹

THE CONCEPT OF PSYCHOPATHY

There is no universally accepted definition of psychopathy; psychologists dealing with the area try to describe the disorder by listing different traits. The most influential descriptions of psychopathy are associated with *Hervey M. Cleckley* and *Robert D. Hare*.

---

* SUPLICZ Dóra, alügyész, Budapesti V. és XIII. Kerületi Ügyészség

¹ This quote from Dostoevsky’s *Crime and Punishment* highlights the importance of the relationship between crime and mental state. In legal literature, many debates have arisen in connection with whether personality disorder and, within it, psychopathy can be a mitigating or limiting factor when it comes to criminal liability.

<p style="text-align: center;">Hervey M. Cleckley <i>The Mask of Sanity (1941)</i>²</p>	<p style="text-align: center;">Robert D. Hare <i>Without Conscience (1993)</i>³</p>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Superficial charm and good intellect 2. Absence of delusions or other phenomena indicating irrational thinking 3. Lack of nervousness and psychoneurotic manifestations 4. Unreliability 5. Lack of credibility, dishonesty 6. Lack of guilt and shame 7. Inadequately motivated, antisocial behavior 8. Poor judgment, lack of learning from experience 9. Pathological self-centeredness, inability to love 10. General bleakness of major emotional reactions 11. Special lack of insight 12. Lack of interpersonal sensitivity 13. Particularly repulsive behavior under the influence of alcohol, sometimes without it 14. Rare occurrence of suicide 15. The crude and unintegrated nature of sex life 16. Inability to follow any life plan 	<p>I. Emotional/ interpersonal traits</p> <ul style="list-style-type: none"> – Falsity and superficiality – Self-centeredness and grandiosity – Lack of remorse and guilt – Deception and manipulation – Shallow emotions <p>II. Social deviance</p> <ul style="list-style-type: none"> – Impulsivity – Lack of behavioral control – Need for excitement – Irresponsibility – Early behavior problem – Adult antisocial behavior

In both Cleckley's and Hare's lists, antisocial behavior, impulsivity, and shallow emotions appear. In Hungarian literature, *Ferenc Mérei*⁴ had the most significant impact. He based his work on Cleckley's when he formulated

² CLECKLEY, Hervey M.: *The Mask of Sanity: An Attempt to Clarify Some Issues About the So-Called Psychopathic Personality*. Mosby, 1941. Available at https://www.cix.co.uk/~klockstone/sanity_1.pdf.

³ HARE, Robert D.: *Without Conscience. The Disturbing World of the Psychopaths among Us*. The Guilford Press, New York, NY, 1993

⁴ *Ferenc Mérei* (1909–1986), hungarian psychologist. His main field of research was developmental psychology, but he also dealt with clinical psychology. To date his most influential work is the book called *Child Psychology*, which he co-authored with *Ágnes V. Binet*. See MÉREI Ferenc – V. BINET Ágnes: *Gyermeklélektan [Child Psychology]*. Medicina, Budapest, 2006.

the triad of psychopathy⁵, according to which a psychopath does not love, does not feel anxious, and does not learn, from his experiences.⁶

We can conclude that the emotional world of a psychopath takes a central role in all the work of the above-mentioned psychologists. Traits describing the emotional world of psychopathy, i.e., the shallow and bleak emotions, lack of guilt, lack of responsibilities, and lack of empathy are collectively called callous-unemotional traits, which are the most important characteristics of a psychopath.

We have to make a distinction between psychopathy and antisocial personality disorder. These two personality disorders show similar traits and produce similar patterns of behavior, but in the case of psychopathy, additional features can be observed, primarily because of the coldness and bleakness of their emotional life.⁷

THE RELATIONSHIP BETWEEN CRIME AND PSYCHOPATHY

Hare's research shows that the prevalence of psychopathy in society is 1%⁸, while individuals suffering from this personality disorder make up 10-25% of the prison population.⁹ In our country, only estimated data are available regarding the representation of psychopathy within the prison population. According to these data, 17-30% of convicts serving their prison terms have traits of psychopathy.¹⁰ Based on this data, we can draw the conclusion that psychopaths are represented in a higher proportion within the prison population than in society.

---

⁵ Edina Szabó quotes Ferenc Mérei's lecture on 18 April 1968, entitled *The Psychological Analysis of Psychopathy*. See SZABÓ Edina: *A rideg-érzéketlen (CU) vonások összefüggései az érzelmi feldolgozással [The relationship of cold-unemotional (CU) traits with emotional processing]*. Doktori (PhD) disszertáció. ELTE Pszichológiai Doktori Iskola, Budapest, 2019, 14, https://www.ppk.elte.hu/dstore/document/112/Szabo_Edina_disszertacio.pdf

⁶ KULCSÁR Zsuzsanna: *Pszichopátia [Psychopathy]*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1991, 10.

⁷ MORSE, Stephen J.: Psychopathy and Criminal Responsibility. *Neuroethics*, 1(3), 205–212, 2008, <http://dx.doi.org/10.1007/s12152-008-9021-9>

⁸ HARE, Robert D.: Psychopathy. A Clinical Construct Whose Time Has Come. *Criminal Justice and Behavior*, 23(1), 1996, 26, <https://doi.org/10.1177/0093854896023001004>

⁹ HARE, Robert D.: Psychopathy and antisocial personality disorder: A case of diagnostic confusion. *Psychiatric Times*, 13(2), 39–40, <https://www.psychiatrytimes.com/view/psychopathy-and-antisocial-personality-disorder-case-diagnostic-confusion>

¹⁰ KÖKÖNYEI Gyöngyi: Pszichopátia és kriminalitás [Psychopathy and crime]. *Belügyi Szemle*, 52(6), 2004, 177.

Researchers also found that the “careers” of psychopathic and non-psychopathic violent offenders show significant differences. Non-psychopathic violent offenders usually give up their criminal lifestyle after the age of forty, as their recidivism rate decreases. However, this tendency is not observed in the case of psychopaths. Psychopaths who commit violent crimes do not recover even after that critical age.¹¹

THE ISSUE OF LIABILITY

Compliance with the law has a moral component. The fact that the actor is not only aware of the legally prohibited nature of his action but also knows that the behavior is prohibited by morality.¹²

Psychopaths fail to pass through a crucial moral developmental stage in early childhood. As a result, they are unable to form genuine moral concepts. In the legal literature, different positions have emerged regarding the liability of psychopaths due to their lack of moral sense.¹³

In his study, *Stephen Morse* argues that severe psychopaths should not be held responsible for crimes that prohibit immoral behavior. According to his argument, the appropriate legal response is to broaden the mental disorder criterion of the insanity defense to include psychopathy and to broaden the cognitive criterion to include lack of moral capacity.¹⁴

On the other hand, *Paul Litton* would take a position in favor of the fact that the lack of moral sense itself does not justify the acquittal of psychopaths. He supported his position by saying that this would further dehumanize those suffering from this personality disorder.¹⁵

¹¹ KÖKÖNYEI Gy. (2004): cit. 173–174.

¹² MOLNÁR András: A pszichopata elkövetők büntetőjogi felelősségre vonásának elméleti dilemmái a büntetési célok fényében [Theoretical dilemmas in the criminalisation of psychopathic offenders in the light of punishment objectives]. *Forum: Acta Juridica et Politica*, 11(4), 2021, 176, https://publicatio.bibl.u-szeged.hu/26602/1/juridpol_forum_011_004_175-197.pdf

¹³ FINE, Cordelia – KENNETT, Janette: Mental impairment, moral understanding and criminal responsibility: Psychopathy and the purposes of punishment. *International Journal of Law and Psychiatry*, 27(5), 2004, 425–443, <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijlp.2004.06.005>

¹⁴ MORSE, S. (2008): cit. 209.

¹⁵ LITTON, Paul: Criminal Responsibility and Psychopathy: Do Psychopaths Have a Right to Excuse? In: KIEHL, Kent, A. – SINNOTT-ARMSTRONG, Walter P. (eds.): *Handbook on Psychopathy and Law*. Oxford University Press, New York: NY, 2013. 39.

THE ASSESSMENT OF PSYCHOPATHY IN HUNGARIAN JUDICIAL PRACTICE

A court decision from 1981 characterizes psychopathy as a criminogenic cause but emphasizes that this personality disorder alone is not a mitigating circumstance. The offender's psychopathy is a personality disorder that can only be considered a mitigating circumstance if it is accompanied by pathological features.¹⁶

Another court decision from 1997 stated that psychopathy cannot be considered a factor limiting the ability to reason, since the offender suffering from such a personality disorder can recognize the danger of his act and behave accordingly.¹⁷

A criminal law unitary decision highlights that the former Hungarian Criminal Code's¹⁸ explicative list used in the context of insanity created uncertainty for judicial practice.

The decision makes it clear that personality disorder and, within it, psychopathy cannot be considered a disease but rather a condition that makes the individual incapable of behaving in accordance with social expectations.

The decision also reiterated that psychopathy by itself, without pathological features, cannot exclude or limit liability, nor can it be a mitigating factor.¹⁹

CONCLUSIONS

In conclusion, psychopathy alone, without pathological symptoms, is not considered insanity since, in their case, all components of the ability to reason, the ability to recognize, and will are intact.

Although psychopathy is a personality disorder and the former Hungarian Criminal Code²⁰, and based on that, some legal studies mention this condition as part of insanity, our current legal system does not consider it a reason for excluding or limiting liability nor as a mitigating factor.

Psychopathy causes the individual to exhibit antisocial behavior, i.e., being unable to follow any rules and unable to feel empathy. A psychopath does not learn from the consequences of his actions, including from the punishment imposed on him for the crime he has committed. Furthermore, they are not anxious, because of which even the prospect of adverse legal consequences does not trigger the negative feelings that would deter them from carrying out

---

¹⁶ BH 1981.85.

¹⁷ BH 1997.474.

¹⁸ Act IV of 1978 on the Criminal Code (In force between 1 July 1979–30 June 2013.)

¹⁹ Unitary decision 3/1998.

²⁰ Section 24 (1) of Act IV of 1978 on the Hungarian Criminal Code

punishable acts.

Sentencing a psychopath poses a challenge to both the legislation and the law enforcers because, in their case, the purpose of punishment, namely special and general prevention²¹ does not work. Even though psychopathy is a criminogenic cause, it still cannot be considered an aggravating circumstance. Psychopathy is a therapy-resistant disorder, but at the same time, according to the results of the latest research, certain traits can be improved.

Thus, in my opinion, it will be possible to develop a method by which certain traits of psychopaths serving their sentences in prison can be enhanced.

---

²¹ Section 79 of Act C of 2012 on the Hungarian Criminal Code

KISS ANNA*

Élő jogszokások

Jogi néprajzi, jogtörténeti és jogi kultúrtörténeti tanulmányok

Nagy Janka Teodóra, Bognár Szabina és Szabó Ernő szerkesztésében, a Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar kiadásában jelent meg az *Élő jogszokások* című kötet¹, benne a 2023-ban megrendezett konferencián elhangzott előadásokból szerkesztett jogi néprajzi, jogtörténeti és jogi kultúrtörténeti tanulmányokkal.

A tanulmánykötet *a Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport* Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár sorozatának 11. kötete. A könyvet 2024. május 29-én a Magyar Néprajzi Múzeumban mutatták be.

Szerkezetileg a kötet nem a tavalyi konferencia programját követi, hanem ABC sorrendbe rendezi a szerzőket, így közli az előadások szerkesztett változatait.

A most megjelent könyv előzményének tekinthető kétnapos rendezvény a XI. Jogi néprajzi és jogi kultúrtörténeti nemzetközi interdiszciplináris konferencia volt, amit a PAB Székházban és Szekszárdon tartottak. A konferencián a hazai jogtörténészek, jogászok, történészek, néprajzosok mellett Mongóliából, Erdélyből és Eszékről is érkeztek előadók.

Az első napon a külföldiek közül *Zeneemyadar Batbayar*, Mongólia volt magyarországi nagykövete, az ELTE volt diákja, ma az ulánbátori Shihihutug Egyetem jogi karának tanára a mongol házassági jogszokásokról beszélt. *Njari Denis*, az eszéki J. J. Strossmayer Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára a 20. század eleji Eszéken a magyar nyelvhasználat joggyakorlatáról tartott előadást.

---

* Kiss Anna PhD, tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet

¹ NAGY Janka Teodóra – BOGNÁR Szabina – SZABÓ Ernő (szerk.): *Élő jogszokások. Jogi néprajzi, jogtörténeti és jogi kultúrtörténeti tanulmányok*. Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 11. Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, Szekszárd, 2023. <https://doi.org/10.15170/JKJNK11-KPVK-2023>

A hazai előadók közül *Mezey Barna* „Adalékok a család és a büntetőjog történetéhez” címmel tartott előadást, *Homoki-Nagy Mária* pedig „Szolgáltatások igazságot az árváknak!” címmel. *Bánkiné Molnár Erzsébet* a Jászkun kerület községeiben való szabályalkotó tevékenységről beszélt 1702 és 1745 között, *Bódiné Beliznai Kinga* a családi kötelék jelképeibe engedett bepillantást. *Szeberényi Gábor* „Tagányi Károly jogszokásgyűjtő programjának kortárs historiográfiai recepciójáról” címmel tartott előadást. *Völgyesi Levente* a Váci Egyházmegye területén a 18. század első felére jellemző családjogi eseteket mutatott be.

A második napon több, egymást követő szekcióra bontották az előadásokat.

Első szekció: Élő jogszokások és a jogtudomány

- Nagy Janka Teodóra: A közösségi gondoskodás tradicionális formái: a falusi földközösségről Tagányi Károlytól Imreh Istvánig
- Varga Csaba: Ami természetes és ami mesterséges – A társadalomfejlődés, a népi és alkotott jog párhuzama tükrében
- Horváth József: A kiskorú árvákról való gondoskodás Győr megye falvaiban a 19. század első felében
- Falus Orsolya: „Lovagrendi családjog” – a középkori keresztes lovagrend, mint „nagy család”
- Frey Dóra: Az öröklési jog hatása a családstruktúrára a Dél-Dunántúlon a 20. század első felében
- Matla Gabriella: A spanyol jogszokáskutatás eredményei: a gyermekre vonatkozó jogszokások
- Sallai Balázs: A jegyesség a szatmári népi jogtudatban Luby Margit gyűjtései tükrében

Második szekció: Élő jogszokások és a néprajztudomány

- Bárh János: Öröklődő elköteleződések és jogosultságok a székely közösségekben
- Gelencsér József: A hősi halottak emléke a családi sírjeleken
- Lanczendorfer Zsuzsanna: A gyermekkel kapcsolatos normasértések, büntettek a magyar népballadákban
- Kiss Anna: Bűnbe esett ballada hősök (A népi jogtudat megjelenése Arany János balladáiban)
- Kothencz Kelemen: Az ágytól és asztaltól való elválás intézménye a Kalocsai Főegyházmegyében a 19. század közepén
- Bognár Szabina: Tagányi Károly (1958–1924) jogszokásgyűjtő programjának nemzetközi párhuzamai

Harmadik szekció: Erdélyi jogszokások

- Bogdándi Zsolt: A bírászkodás jogforrásai a fejedelmi táblán a 16. század második felében
- Oborni Teréz: Az öröklésre vonatkozó bejegyzések a Supplementum Tripartiti (1595/96?) című, erdélyi jogszokásokról készült fogalomjegyzékben
- Rácz Balázs: Az öröklés hatásai a zálogjogi jogviszonyokra a kora újkori Erdélyben
- Mátyás-Rausch Petra: A bolgárfalvi Sebessi-birtokok sorsa egy 17. századi napló alapján – Sebessi Ferenc harca a családi birtokokért
- László Balázs: Az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat mint jogi kultúrtörténeti lenyomat
- Szabó Ernő: „Csak a néphagyomány pótolja itt a történelmi hiányt” – Orbók Ferenc unitárius lelkész feliratgyűjtése Várfalván

A Szekszárdon folytatódó konferencia előadásai tehát részben a családi és öröklési jogszokások tematikájához kapcsolódtak (pl. a családi kötelék jelképei, a jegyesség, ágytól, asztaltól elválás, bűnbe esett balladahősök, a kiskorú árvákról gondoskodás, az öröklési jog hatása a családszerkezetre, a gyermekek a spanyol jogszokásokban), részben pedig a jogszokások jogtudományi és néprajztudományi vizsgálatával és az erdélyi jogszokásokkal foglalkoztak, illetve *Tagányi Károly*, a magyar jogszokáskutatás 1919-ben megjelent első tudományos programadó tanulmánya szerzőjének munkássága előtt tisztelgettek.

Ezen a napon a jelenlévők betekintheztek a *Tagányi Károly (1858–1924) jogszokásgyűjtő programja és hagyatékának tudománytörténeti jelentősége* című pályázatban elkészült, a <http://jogineprajz.hu> honlapon elérhető adatbázisokba is.

A konferencia és az ez alapján készült kötet kiváló lehetőséget teremtett a jogi néprajz, jogi kultúrtörténet nemzetközi és a Kárpát-medence magyarsága körében folytatott kutatások legújabb eredményeinek megismerésére és a tudományközi szakmai párbeszédre.

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL*

BÜNTETŐJOG, BÜNTETŐELJÁRÁSI JOG, KRIMINOLÓGIA, KRIMINALISZTIKA

BELOVICS Ervin: *Büntetőjog I. Általános Rész.*
Ötödik, hatályosított (októberi) kiadás. ORAC Kiadó, Budapest, 2023

BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál:
Büntetőjog II. Különös Rész.
Kilencedik, hatályosított (szeptemberi) kiadás. ORAC Kiadó,
Budapest, 2023

NAGYPÁL Szabolcs: *Vállásszabadság és emberi jogok*
Ludovika Egyetemi Kiadó – MCC Press, Budapest, 2024
A kiadvány ingyenesen elérhető e-könyv formátumban:
<https://webshop.ludovika.hu/termek/konyvek/tarsadalomtudomany/vallasszabadsag-es-emberi-jogok/>

PÁPAI-TARR Ágnes: *A büntetés kiszabás aktuális kérdései*
Novissima Kiadó, Budapest, 2024

SCHUBAUER László – PALLAGI Anikó – POLT Péter:
Büntetőjog a gyakorlatban
Akadémiai Kiadó – Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2024

STEINER Gábor: *A csődbűncselekmény története, elmélete és gyakorlata*
ORAC Kiadó, Budapest, 2024

VETTER Szilvia: *Allatvédelmi jog*
L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2024

---

* Összeállította: JÓNÁS Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet

EURÓPAI UNIÓS JOG

NAVRACSICS Tibor – TÁRNOK Balázs (szerk.):
A 2024-es magyar EU elnökség
Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2024

VÁRNAY Ernő – PAPP Mónika: *Magyarázat az Európai Unió jogáról*
Wolters Kluwer, Budapest, 2023

KÖZIGAZGATÁSI JOG, PÉNZÜGYI JOG

FÁBIÁN Adrián: *Közigazgatás-elmélet*
Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2023

NAGY Ernő: *Magyarország közzjoga (államjog)*
Államtudományi Klasszikusok sorozat. Ludovika Egyetemi Kiadó,
Budapest, 2024

A könyv elektronikus változata ingyenesen elérhető a Közzszolgá-
lati Tudásportálon: <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/25299>

TERCSÁK Tamás: *Üzleti titok és munkaviszony*
Wolters Kluwer, Budapest, 2024

POLGÁRI JOG, POLGÁRI ELJÁRÁSJOG, MUNKAJOG

BENKE József – BÉRCESI Zoltán – FABÓ Tibor – HARCÍ-KOVÁCS Kolos –
MOHAI Máté – NOCHTA Tibor: *Magyar magánjog. Kötelmi jog II.*
Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2023

CSÉFFÁN József: *A Munka Törvénykönyve és magyarázata*
Szegedi Rendezvényszervező Kft., Szeged, 2024

HEGEDŰS Andrea: *Családjog 2023*
R.I.M.Á.K. Kiadó, Budapest, 2023
LANDI Balázs (szerk.): *Polgári jogi példatár I.*
Szent István Társulat, Budapest, 2024

PARTI Tamás: *A digitális adatok tulajdoni adaptációja: a digitális adatok tulajdoni adaptációja a digitális javak vagyoni jogi kölcsönhatása tükrében*
Wolters Kluwer, Budapest, 2024

SCHULTZ Márton: *A magánélethez való jog magánjogi értelmezése és határterületei*
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

SZALAI Ákos: *A deliktuális felelősség joggazdaságtana*
ELTE Jogi Kari Tudomány sorozat 69. ELTE ÁJK, Budapest, 2024

VÉKÁS Lajos: *A nemzetközi magánjog elméleti alapjai*
Második, változatlan kiadás. ORAC Kiadó, Budapest, 2024

EGYÉB

BELIZNAI Kinga – MEGYERI-PÁLFFI Zoltán:
Guarantees of judicial independence
Curia of Hungary, Budapest, 2024